

”SE LÄHTÖKOHTA ON TIETYSTI NE LAPSET, JOTKA TULEE”

Lastenkoti Kotirauhan perhekuntoutuspalvelumalli

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysala
Sosionomi YAMK
Lasten ja nuorten hyvinvoinnin
edistäminen
Syksy 2019
Marjo Kuisma
Tanja Pekala

Tiivistelmä

Tekijä(t) Kuisma, Marjo Pekala, Tanja	Julkaisun laji Opinnäytetyö, YAMK Sivumäärä 87 sivua, 8 liitesivua	Valmistumisaika Syksy 2019
Työn nimi ”SE LÄHTÖKOHTA ON TIETYSTI NE LAPSET, JOTKA TULEE” Lastenkoti Kotirauhan perhekuntoutuspalvelumalli		
Tutkinto Sosionomi YAMK, Lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen		
Tiivistelmä <p>Tämän tutkimuksellisen kehittämishankkeen kohdeorganisaationa oli Lastenkoti Kotirauha Heinolassa. Kehittämishankkeen tavoitteena oli luoda Kotirauhaan perhekuntoutuspalvelumalli ja tarkoituksena oli kehittää siellä tehtävää lastensuojelun perhetyötä.</p> <p>Kehittämishankkeen teoreettinen viitekehys muodostui lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeisistä käsitteistä. Perhekuntoutuspalvelun kehittämistä jäsenneltiin lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeisten sisältöelementtien avulla. Ne on luotu osana Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa, joka oli hallituksen kärkihanke vuosina 2016-2019. Sisältöelementteihin liittyviä tärkeitä teemoja olivat myös arkilähtöisyys, osallisuus ja toimijuus.</p> <p>Kehittämishanke toteutettiin kehittämistutkimuksena. Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastattelun metodia käyttäen Kotirauhan työntekijöiltä ja sähköpostikyselynä Heinolan kaupungin lapsiperheiden sosiaalipalveluiden työntekijöiltä. Teemahaastattelussa pohdittiin, millaista olisi Kotirauhassa toteutettava lastensuojelullinen perhekuntoutus. Sähköpostikyselyssä selvitettiin sitä, millaisia näkemyksiä lapsiperhepalveluiden työntekijöillä on lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen aihepiiriin liittyen. Tutkimusaineisto analysoitiin käyttäen teorialähtöistä sisällönanalyysia. Tuloksista muodostettiin Kotirauhan perhekuntoutuspalvelumalli.</p>		
Asiasanat Lastensuojelun perhetyö, perhekuntoutus, palvelumalli		

Abstract

Author(s) Kuisma, Marjo Pekala, Tanja	Type of publication Master's thesis	Published Autumn 2019
	Number of pages 87 pages, 8 pages of appendices	
Title of publication “THE STARTING POINT OF COURSE IS THE CHILDREN THAT COME” Family rehabilitation service model of Lastenkoti Kotirauha		
Name of Degree Master's Degree Programme in Promoting Welfare of Children and Young People		
Abstract <p>The target organization of this research-based developmental project was Lastenkoti Kotirauha in Heinola. The purpose of the project was to create a family rehabilitation service model for Kotirauha and the aim was to advance the child protection family work that is carried out in there.</p> <p>The theoretical framework of this project formed of the central concepts of child protection family work and family rehabilitation. Creating of the family rehabilitation service was classified with the central elements in child protection family work and family rehabilitation. They were formed as a part of the Programme to address reform in child and family services that was a government key project in 2016-2019. Other important themes that are related to the central elements were everyday life orientation, complicity and human agency.</p> <p>Developmental project was put into practice as an action research. The research material was collected by using the method of focused interviews with the employees of Kotirauha and by e-mail survey for the employees of social work services for families with children in Heinola. In the focused interviews were contemplated, what kind of would be the child welfare family rehabilitation carried out in Kotirauha. In e-mail survey were solved out, what kind of outlooks the employees of services for families with children have about the family work in child welfare and family rehabilitation. The research material was analysed by using theory based content analysis method. From the results were formed the family rehabilitation service model of Kotirauha.</p>		
Keywords family work in child welfare, family rehabilitation, service model		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT	3
2.1	Kehittämishankkeen tausta.....	3
2.2	Kohdeorganisaatio	5
2.3	Tutkimuksellisen kehittämishankkeen tarkoitus ja tavoite.....	7
3	PERHEKUNTOUTUS OSANA LASTENSUOJELUN PERHETYÖTÄ	9
3.1	Lastensuojelun perhetyö.....	9
3.2	Lastensuojelullinen perhekuntoutus.....	11
3.3	Lastensuojelullisen perhekuntoutuksen asiakasperheet.....	12
3.4	Kuntouttava työskentely perheen kanssa	13
4	LASTENSUOJELULLISEN PERHEKUNTOUTUKSEN SISÄLTÖELEMENTIT.....	15
4.1	Lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen mallinnus	15
4.2	Lapsikeskeinen suojeleminen ja kokonaisvaltainen kuntoutus.....	16
4.3	Lapsen ja perheen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden arviointi.....	18
4.4	Ohjaus.....	21
4.5	Konkreettinen apu	25
4.6	Läheisten, vertaisten ja yhteisöjen tuki	27
4.7	Hoito.....	27
5	KEHITTÄMISMENETELMÄT	30
5.1	Laadullinen tutkimus	30
5.2	Kehittämistutkimus	31
5.3	Teemahaastattelu aineiston keruumenetelmänä	32
5.4	Sisällön analyysi	33
6	KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS.....	35
6.1	Kehittämishankkeen eteneminen	35
6.2	Tutkimusaineiston kerääminen	37
6.3	Tutkimusaineiston analysointi	41
7	TEEMAHAASTATTELUJEN TULOKSET	46
7.1	Lapsikeskeinen suojeleminen	46
7.2	Kokonaisvaltainen kuntoutus	48
7.3	Lapsen ja perheen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointi	53
7.4	Ohjaus.....	54
7.5	Konkreettinen apu	56
7.6	Läheisten, vertaisten ja yhteisöjen tuki Kotirauhassa	58

7.7	Hoito.....	59
7.8	Työprosessiin liittyvää pohdintaa	60
8	JOHTOPÄÄTÖKSET JA PERHEKUNTOOUTUSPALVELUMALLI	63
9	POHDINTA.....	72
9.1	Kehittämishankkeen luotettavuus ja eettisyys	72
9.2	Kehittämishankkeen arviointi	74
9.3	Hyödynnettävyys ja jatkokehittäminen	78
	LÄHTEET	80
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Juha Sipilän hallituksen (vuosien 2015-2019) tavoitteena oli lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja voimavarojen vahvistuminen. Strategisten tavoitteiden saavuttamiseksi hallitus on käynnistänyt 26 hallitusohjelmaan sisältyvää kärkihanketta, joista yksi on Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma (LAPE). LAPE kärkihankkeen tavoitteena oli palvelujen oikea-aikaisuuden lisääntyminen sekä kustannussäästöjen aikaan saaminen. Lisäksi uudistuksen avulla pyritään vähentämään lasten huostaanottoja sekä laitoshoidtoa. (Lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelma 2015). Myös nykyisen Antti Rinteen hallitusohjelmaan sisältyy LAPE-muutosohjelman vuosien 2020-2023 ajalle. Muutokseen tähtäävää työskentelyä jatketaan kattuen sivistystoimen sekä sosiaali- ja terveystoimialojen rajojen yli tapahtuvalla kehittämisellä, jossa painopisteessä ovat perhekeskukset, arjen varhainen tuki, mielenterveys- ja päihdepalvelujen matalan kynnyksen palvelut sekä lastensuojelun kehittäminen (Lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelma 2019; Sosiaali- ja terveysministeriö 2019a.)

Lapsiperheiden palvelujärjestelmässä on koko 2000 luvun ajan tavoiteltu lasten huostaanottojen määrän pienenemistä. Toistaiseksi ei ole kuitenkaan kyetty luomaan sellaista palveluiden käytäntöihin täsmällisesti vaikuttavaa toimintasuunnitelmaa, jolla huostaanottojen määrä kääntyy laskusuuntaiseksi. Lastensuojelun perhetyö sekä perhekuntoutus ovat sellaisia perheille suunnattuja lastensuojelun avohuollon tarjoamia työskentelymuotoja, joiden avulla pyritään vastaamaan asiakkaiden monimuotoisiin tuen tarpeisiin. Lastensuojelun perhetyöhön ja perhekuntoukseen on LAPE-mallinnustyöskentelyn avulla muodostettu ehdotus vaikuttavasta lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen toimintamallin toteuttamista. LAPE-mallinnustyöryhmä nostaa esiin sen, että laadukas ja vaikuttava lastensuojelun perhetyön palvelu on kokonaisvaltainen ja jatkumollinen. Perhekuntoutuksen palveluntuottaja on vain yksi niistä toimijoista, jotka osallistuvat asiakasperheen kokonaisvaltaiseen tukemiseen. (Alatalo, Lappi & Petrelius 2017, -12.)

Valtakunnallisen kehityssuunnan ja sosiaalihuoltolain vaatimusten mukaisesti myös Heinolan kaupungin lapsi- ja perhepalveluissa on kehitetty erityisesti ennalta ehkäisevää ja kuntouttavaa työtä. Kaupungin järjestämä perhetyö ei kuitenkaan riitä kannattelemaan tai kuntouttamaan kaikkia asiakkaana olevia perheitä. Osa heistä tarvitsee ympärivuorokautista tukea, jolloin perhekuntoutuspalvelua ostetaan ulkopuolisilta palveluntuottajilta. (Grönroos & Reinikka 2015, 3-5, 20.) Keväällä 2017 Heinolan kaupungin lastensuojelusta ehdotettiin, että Lastenkoti Kotirauhassa laaditaan kuvaus siellä toteuttavasta perhekuntoutuspalvelun sisällöstä

Tämä YAMK- opinnäytetyö on tutkimuksellinen kehittämishanke, jonka tarkoituksena on kehittää Kotirauhassa tehtävää perhetyötä. Kehittämistyö toteutetaan yhteistyössä Kotirauhan henkilökunnan sekä Heinolan kaupungin lapsiperheiden sosiaalipalveluiden kanssa, sillä perhekuntoutuspalvelun suunnittelussa halutaan hyödyntää olemassa olevaa perhetyön tuntemusta, osaamista ja esiin nousevia työskentelyn haasteita. Kehittämishankkeen tavoitteena on luoda palvelumalli Kotirauhassa toteutettavaan perhekuntoutukseen. Kehittämishankkeella pyritään vastaamaan Heinolan lastensuojelun piirissä olevien asiakasperheiden moninasiin tuen tarpeisiin siten, että perheiden ei tarvitse hakeutua avun saamiseksi pois omalta asuinseudultaan. Perhekuntoutuksen palvelumalli luodaan teorialähtöisenä tutkimuksellisenä kehittämishankkeena LAPE-mallinnustyöskentelyn tuloksena muodostettujen lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeisten sisältöelementtien mukaisesti.

Kehittämishankkeen raportointi alkaa hankkeen lähtökohtien kuvaamisella. Lähtökohtien avaajina toimivat lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman, perhetyön ja perhekuntoutuksen mallinnustyöskentelyn, sosiaalihuoltolain mukaisen perhetyön sekä Heinolan kaupungin lapsi ja perhepalveluissa toteutetun kehittämistyön käsittely. Seuraavaksi kuvataan kehittämishankkeen kohdeorganisaation Lastenkoti Kotirauhan toimintaa ja toiminta-ajasta. Teorialähtöisen tutkimuksen teoriaosuus muodostuu lastensuojelun perhetyön sekä LAPE-mallinnustyöskentelyssä tuotetun lastensuojelun perhetyön mallinnusraportin sisältöelementtien kuvaamisella. Raportointi jatkuu kehittämismenetelmien avaamisella ja siitä edelleen teorialähtöisten teemahaastattelujen ja sähköpostikyselyn toteutusten sekä aineistojen analysoinnin kuvauksilla. Johtopäätös osiossa esitellään Kotirauhassa toteutettava perhetyö ja perhekuntoutusmalli. Pohdinnassa arvioidaan kehittämishankkeen toteutusta sekä hyödynnettävyyttä.

2 KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Kehittämishankkeen tausta

Lastensuojelullinen perhekuntoutus on aihe, jota on käsitelty osana valtakunnallista Lapsi- ja perhepalveluiden (LAPE) muutosohjelmaa. LAPE on vuosille 2016-2019 ajoittuva hallituksen kärkihanke, joka uudistaa lasten, nuorten ja perheiden palveluiden rakenteita vastaamaan tulevaa maakuntahallintoa sekä sosiaali- ja terveydenhuollon rakenneuudistusta. Muutostyöllä myös vahvistetaan lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuvaa toimintakulttuuria. (Hämeen-Anttila 2017, 218.) Laaja-alaista tukea tarvitsevat perheet nähdään keskeisenä asiakasryhmänä sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa. Tehokas palvelutarpeisiin vastaaminen on tärkeää näiden asiakasperheiden osalta, sillä se on sekä inhimillistä että taloudellista. LAPE-hankkeessa perhekuntoutus määrittyy osaksi erityistason palveluiden kehittämistä. (Alatalo ym. 2017, 9.)

LAPE-hankkeessa kehitetään uudenlaisia palveluita mallinnustyöskentelyn avulla. Kaikkiaan hankkeessa on kymmenen mallinnustyöryhmää, joista viidessä kehitetään lastensuojelun toimintoja. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019a) Mallinnustyöskentelyssä luodaan uusia toimintatapoja, palveluiden mallinnuksia, tavoiteltavia toimintaperiaatteita ja toimintamallien kuvauksia perehtymällä tutkimustietoon, paikantamalla maakunnista parhaat olemassa olevat käytännöt ja mallit sekä kuulemalla kokemusasiantuntijoita ja työntekijöitä. Työskentelyn tulokset ovat kuvauksia uudistuvan palvelun keskeisistä periaatteista, ideoista ja innovaatioista. Niiden avulla luodaan yhtenäistä suuntaa ja perustaa palveluiden kehittämiseksi maakunnissa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019b.)

Lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen mallinnustyöskentelyn tavoitteena on ollut tuottaa ehdotus laadukkaasta ja vaikuttavasta lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen toimintamallista, sillä tutkimustietoon perustuva ja laajemmin koordinoitu lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen sisältöjen kehittäminen on ollut vähäistä. Tyypillisesti kehittämistyö on nojautunut ammattilaisten kokemustietoon ja toimintakäytännöissä on otettu mallia muista vastaavista palveluista. (Alatalo ym. 2017, 9-12.) Perhetyön kehittämishankkeen Turun suunnalla toteuttanut Myllymäki (2018, 172) toteaa, että perhetyötä on runsaasti saatavilla. Sitä toteutetaan useiden toimijoiden taholta ja myös käytetään paljon erilaisissa perheiden tilanteissa. Perhetyöhön liittyvä kehittämistyö on kuitenkin ollut vaillinaista, jonka vuoksi eri palveluntuottajille on syntynyt hyvinkin paljon toisistaan poikkeavia toimintakäytäntöjä. Lastensuojelun perhetyön sisältöön ja toteutustapaan vaikuttaa siis perheen asuinkunnan lisäksi se, kuka palvelun järjestää. LAPE-mallinnustyöryhmä

nostaa esiin sen, että laadukas ja vaikuttava lastensuojelun perhetyön palvelu on kokonaisvaltainen ja jatkumollinen. Perhekuntoutuksen palveluntuottaja on vain yksi monista toimijoista, jotka osallistuvat asiakasperheen kokonaisvaltaiseen tukemiseen. (Alatalo ym. 2017, 10-12.)

Sosiaalihuollon perhepalveluissa on viime vuosina painotettu yleisinä tarjottavia palveluita, jotka eivät edellytä lastensuojelun asiakkuutta. Lastensuojelun perhetyössä puolestaan painotetaan ennaltaehkäisevien tukitoimien tärkeyttä. Painopisteen muutos on huomioitu myös lainsäädännössä. (Hämeen-Anttila 2017, 216.) Uusi sosiaalihuoltolaki tuli voimaan keväällä 2015. Siinä sosiaalipalveluiden painopistettä siirrettiin erityispalveluista yleispalveluihin, jolloin osa lastensuojelun avohuollon tukitoimista siirrettiin sosiaalihuoltolain mukaisiksi palveluiksi. Uudistuksella myös vahvistettiin eri viranomaisten yhteistyötä. (Räty 2015, 23.)

Valtakunnallisen kehityssuunnan mukaisesti myös Heinolan kaupungin lapsi- ja perhepalveluissa on kehitetty viime vuosina laaja-alaisesti sekä moniammatillisesti erityisesti ennaltaehkäisevää ja kuntouttavaa työtä. Kehittämishankkeiden jatkumon tuloksena Heinolassa toimii nykyisin matalan kynnyksen palveluja ja vertaisryhmätoimintaa tarjoava perhepalvelukeskus. Niin ikään Heinolassa on kehitetty myös kaupungin omaa lastensuojelun kuntouttavaa perhetyötä. Kaupungin järjestämä perhetyö ei riitä kannattelemaan tai kuntouttamaan kaikkia asiakkaana olevia perheitä. Osa heistä tarvitsee ympärivuorokautista tukea, jolloin perhekuntoutuspalvelua ostetaan ulkopuolisilta palveluntuottajilta. (Grönroos & Reinikka 2015, 3-5, 20.)

Toistaiseksi Heinolan kaupunki päättää itsenäisenä kuntana vastuullaan olevien sosiaali- ja terveystalouden järjestämistavoista. Hankintalain mukaisen sosiaalipalveluiden kilpailuttamisen ohella hankintayksikkö, tässä tapauksessa Heinolan kaupunki, voi käyttää erityisissä ja poikkeuksellisissa tilanteissa palvelun suorahankintaa. Tämä menettelytapa koskee vain yksittäisiä tapauksia, jolloin sopimuksen tekeminen on välttämätöntä esimerkiksi sijoituksen kiireellisyyden vuoksi. (Suomen Kuntaliitto 2019.) Vielä ei ole tiedossa, miten mahdollinen tuleva maakunta- ja soteuudistus vaikuttaa palveluiden hankintaan. Kuntien asema palveluiden järjestäjinä muuttuu, jos vastuu palveluiden järjestämisestä ja tuottamisesta siirtyy maakunnille ja niiden perustamille palvelulaitoksille. (Lähteinen & Kaikko 2016, 381.) Oletettavaa on, että hankintalain mukainen palveluiden kilpailutus tahtuu jatkossa maakuntien ylläpitämissä palvelukeskuksissa.

2.2 Kohdeorganisaatio

Tämän tutkimuksellisen kehittämishankkeen toimeksiantaja ja kohdeorganisaatio on Lastenkoti Kotirauha (myöhemmin tekstissä Kotirauha) Heinolassa. Lastenkoti perustettiin vuonna 1939 ja sen toimintaa ylläpitää Kotirauhasäätiö. Säätiöperusteinen toiminta tarkoittaa sitä, että tavoitteena ei ole harjoittaa liiketoimintaa tai tuottaa voittoa, vaan toiminnalla vastataan säätiön säännöissä määritellyyn tarkoitukseen. Säätiöllä ei ole omistajia, vaan sen tarkoituksen toteuttamisesta vastaa säätiön oma hallitus. (Säätiön hyvä hallinto 2015, 7.) Kotirauhasäätiön toimintaorganisaatio on pysyväisluonteinen ja matalahierarkkinen. Ylintä päätösvaltaa käyttää säätiön seitsemänjäseninen hallitus, jonka alaisena toimii lastenkodin johtaja. Johtajalla on suora yhteys sekä hallitukseen että henkilöstöön. (Lastenkoti Kotirauhan laatukäsikirja 2009, 9.) Kotirauhan työyhteisössä on johtaja ja vastaava ohjaaja mukaan lukien 15 työntekijää. Kehittämishankkeen ohjausryhmänä toimivat Kotirauhan johtaja ja vastaava ohjaaja.

Kotirauhan perustehtävänä on kasvattaa ja hoitaa sinne lastensuojelullisin keinoin sijoitettuja 0-18-vuotiaita lapsia ja nuoria. Lastensuojelun sijaishuoltoa voidaan järjestää kahdella osastolla yhteensä kahdelletoista lapselle. Mahdollisuus on myös itsenäisen asumisen harjoittelun, jälkihuollon, perhetyön ja tukihenkilötoiminnan järjestämiseen. Lisäksi Kotirauhan yhteydessä on perhetukiasunto, jota käytetään tarvittaessa erilaisiin perhetyön lyhytaikaisiin sijoituksiin. (Lastenkoti Kotirauhan laatukäsikirja 2009, 7,10.)

Perhetukiasunto on vuosien varrella toiminut turvakotina sekä asuntona yksittäisissä perhetyön avohuollon lyhytaikaisissa sijoituksissa. Heinolan kaupungin lastensuojelussa tiedetään pitkäaikaisen yhteistyön perusteella, että Kotirauhassa on tarvittaessa mahdollisuus ottaa vastaan myös perheitä. Varsinaista perhekuntoutuspalvelua ei kuitenkaan ole tähän mennessä markkinoitu osana Kotirauhan toimintaa. Sosiaalihuoltolain uudistuksen ja lastensuojelulain muutoksen jälkeen Heinolan kaupungin lastensuojelusta tiedusteltiin enenevässä määrin mahdollisuutta järjestää perhekuntoutusta lastenkoti Kotirauhassa. Vuoden 2017 aikana Kotirauhassa oli perhekuntoutuksessa kaksi perhettä.

Kotirauhan perhekuntoutuspalvelua ei ole suunniteltu kuntien palveluhankintakilpailutuksia ajatellen, eikä siten varsinaisia puitesopimuksia ole siitä tehty. Tarjottavan palvelun sisältö on räätälöity ja hinnoiteltu tapauskohtaisesti yhdessä asiakkaaksi tulevan perheen sijoituksesta vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Keväällä 2017 Heinolan kaupungin lastensuojelun palvelupäällikkö ehdotti, että Kotirauhan johtaja laatii kuvauksen perhekuntoutuspalvelun sisällöstä sekä asettaa palvelulle vuorokausihinnan. Kotirauhan johtaja ja vas-

taava ohjaaja ajattelivat, että perhekuntoutuksen sisällön suunnittelu voidaan toteuttaa kehittämishanketyöskentelynä. Päätös kehittämishankkeen toteuttamisesta tehtiin loppusyksystä 2017.

Kotirauhan toimintaa kehitetään ja profiloidaan vastaamaan erityisesti Heinolan kaupungin, sen ympäristökuntien sekä Etelä-Suomen alueen lastensuojelun asiakkaiden tarpeisiin. Profiloitumisessa hyödynnetään lastenkodin toiminnan vahvuuksien ja henkilökunnan osaamisen ohella toimintaympäristön vahvuuksia ja verkostoja. (Lastenkoti Kotirauhan laatukäsikirja 2009, 12.) Kotirauhassa on kokemusta tutkimuksellisesta kehittämistoiminnasta, sillä vuosien 2007 ja 2009 välillä siellä toteutettiin laaja toimintatutkimuksellinen kehittämishanke. Siinä määriteltiin ja kuvattiin laatukäsikirjan muotoon Kotirauhan hoito- ja kasvatustoiminta. (Hovi-Ukkonen 2011, 3.)

Ajatus perhekuntoutukseen liittyvän kehittämishankkeen aloittamisesta on herättänyt Kotirauhan henkilökunnassa huolta siitä, miten palvelun suunnittelu ja toteutus tulee vaikuttamaan heidän työhönsä. Kysymyksiä on herättänyt mm. se, miten työntekijäresurssit jakautuvat Kotirauhan osastotyön ja perhekuntoutuksen välillä. Työntekijät ovat toivoneet selkeää ja suunnitelmallista kuvausta palvelun sisällöstä sekä prosessista, mikäli he osallistuvat osastotyön ohella perhekuntoutuksen toteuttamiseen.

Kotirauhassa tehtävä lastensuojelutyö perustuu henkilökunnan ja nuorten välisen toimivan vuorovaikutuksen muodostumiseen sekä tiiviiseen yhdessäoloon. Aikuiset toimivat mallina ja ohjaajina siinä, miten erilaisissa arjen tilanteissa toimitaan. (Lastenkoti Kotirauhan laatukäsikirja 2009, 33) Näin ollen Kotirauhan ammatillinen toimintakulttuuri sisältää samoja tunnusmerkkejä, joita on sosiaalipedagogisessa työskentelyotteessa. Lastensuojelutyön sosiaalipedagogisessa orientaatioissa korostuvat arkikeskeisyys, yhteisen arjen jakaminen ja eläminen sijoitettujen lasten kanssa. Lapsen ja ohjaajan suhteella on keskeinen merkitys kasvatustyössä. (Eronen & Laakso 2016, 22)

Sosiaalipedagogisessa ajattelussa ymmärretään kasvun ja kasvatuksen jatkuvan läpi elämän. Työskentelyssä keskitytään tarkastelemaan ja vahvistamaan yksilön toimintaa niin yhteisöissä kuin yhteiskunnassa. Sosiaalipedagogiikan ammatilliseen toimintaan liittyviä käsitteitä ovat sosiaalinen diagnoosi, yhteisöllisyys, osallisuus, dialogisuus ja arkilähtöisyys. Lisäksi yhteiskunnallinen eriarvoisuus ja syrjäytyminen ovat sosiaalipedagogisen työskentelyn kohteita. Siihen liittyviä keskeisimpiä tarkastelun kohteita ovat ihmisen yhteiskunnallisena ja yhteisöllisenä jäsenenä kasvaminen ja sosiaalinen toiminta sekä niihin liittyvien prosessien tutkiminen. (Sosiaalipedagogiikka.)

2.3 Tutkimuksellisen kehittämishankkeen tarkoitus ja tavoite

Tutkimukselliseen kehittämishankkeeseen sisältyvät kehittämistyöhön ja tutkimukseen liittyvät prosessit. Kehittämällä tähdätään jonkin asiantilan tai palvelun muuttumiseen toimivammaksi ja paremmaksi. Tutkimuksellisen kehittämishankkeen tiedontuotantoa ohjaavat käytäntöön liittyvät kysymykset ja ongelmat. Siten työskentelyn painopiste on kehittämiseen tähtäävässä toiminnassa, jonka toteuttamisessa hyödynnetään tutkimuksellisia periaatteita. Kehittämishanke voidaan toteuttaa kertaluontoisena. Tällöin se käsittää vain tarkasteltavana ja kehitettävänä olevan toiminnan, kuten tässä kehittämishankkeessa Kotirauhassa kehitettävänä olevan perhetyön. Kehittämistutkimukseen kuuluu tärkeänä osana dokumentointi ja julkaiseminen. Niiden avulla saatu tulos annetaan arvioitavaksi ja todennetaan saadut tulokset tieteellisesti luotettaviksi sekä tieteen mukaisiksi. (Kananen 2012, 44; Toikko & Rantanen 2009, 21-22.)

Lastensuojelun kehittämistyön ohjaavina tekijöinä toimivat asiakkaille tarjottava tuki sekä osallisuuden toteutumista edellyttävä muutostyöskentely toimivat lastensuojelun, jossa korostetaan suhdetajua työskentelyä sekä suhteiden varaan muotoutuvaa hyvinvointia ja osallisuutta. Lastensuojelun piirissä olevien asiakkaiden moninaisten tuen tarpeiden haasteellisuus ja palvelujärjestelmän hajanaisuus sekä eritahtisuus nostavat esiin muiden erityistason toimijoiden roolia. (Petrelius & Eriksson 2018, 5.) Tarpeen mukaisella sekä riittävällä tuen tarjoamisella ehkäistään perheiden ongelmien kasautumista ja vähennetään erityispalveluiden ja lastensuojelullisten toimien tarvetta, kuten lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2015, 37).

Lastensuojelun kehittämistyön ohjaavina tekijöinä ovat asiakkaille tarjottava tuki sekä osallisuuden toteutumista edellyttävä monitasoinen muutostyöskentely, jossa korostetaan suhdetajua työskentelyä sekä suhteiden varaan muotoutuvaa hyvinvointia ja osallisuutta. Lastensuojelun piirissä olevien asiakkaiden moninaisten tuen tarpeiden haasteellisuus ja palvelujärjestelmän hajanaisuus sekä eritahtisuus nostavat esiin muiden erityistason toimijoiden roolia. (Petrelius & Eriksson 2018, 5.) Tarpeen mukaisella sekä riittävällä tuen tarjoamisella ehkäistään perheiden ongelmien kasautumista ja vähennetään erityispalveluiden ja lastensuojelullisten toimien tarvetta, kuten lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2015, 37).

Tämän kehittämishankkeen tarkoituksena on kehittää Kotirauhassa tehtävää perhetyötä. Kehittämistyö toteutetaan yhdessä henkilökunnan kanssa, sillä perhekuntoutuspalvelun suunnittelussa halutaan hyödyntää organisaation olemassa olevaa perhetyön tuntemusta ja osaamista. Pitkäaikaisilla työntekijöillä on myös kokemusta siitä, millaista perhetyötä

Kotirauhassa on tehty aikaisemmin sekä näkemyksiä siitä, miten palvelua kannattaisi kehittää. Heillä on myös osaamista työn kehittämisestä.

Tavoitteena on luoda lastenkoti Kotirauhaan perhekuntoutuspalvelumalli. Palvelumalli luodaan perustuen lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeisiin sisältöelementteihin, jotka esitellään tämän raportin tietoperustaosiossa.

Osa Kotirauhan laatutyöskentelyssä luotua tulevaisuuden visiota on, että käytössä ovat toimivat sijaishuollon ja perhetyön mallit (Lastenkoti Kotirauhan laatukäsikirja 2009, 22). Kehittämishanke rajataan perhekuntoutuspalvelumallin luomiseen. Sen kokeilu ja edelleen kehittäminen rajataan tämän hankkeen ulkopuolelle, sillä vielä ei ole tiedossa, milloin palvelun testaaminen käytännössä on mahdollista.

3 PERHEKUNTOUTUS OSANA LASTENSUOJELUN PERHETYÖTÄ

3.1 Lastensuojelun perhetyö

Lastensuojelulaissa (417/2007, §2) painotetaan, että ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten tehtävänä on tukea vanhempia kasvatustehtävässään siten, että vanhemmat pystyvät turvaamaan lapsensa tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin. Lastensuojelun tehtävänä on järjestää perheen tarvitsemaa tukea ja palveluja riittävässä määrin ja riittävän ajoissa. Perhetyön ensisijainen ja tärkein tehtävä on tukea lapsen hyvinvointia hänen omassa luonnollisessa kasvuympäristössään eli perheyhteisössä. Lapsen hyvinvointi on pitkälti riippuvainen häntä ympäröivistä ihmissuhteista ja siitä vuorovaikutussysteemistä, jonka keskellä hän elää. Sen vuoksi perheen kanssa työskentely on perhetyön avainmekanismi. (Myllymäki 2018, 170.)

Lastensuojelun perhetyöhön sisältyy aina myös kontrollin elementtejä, sillä perhetyötä toteuttamalla puututaan perheen elämään myös niissä tilanteissa, joissa perhe itse ei tunnista tuen ja avun tarpeitaan. Kyseessä on interventio perheen yksityisyyteen. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2012, 81-82.) Vanhemmat ovat kertoneet omista lastensuojeluun liittyvistä ennakkokäsityksistä, joita ovat olleet muun muassa: tarkkailtavana olo sekä häpeään ja uhkaan liittyvät tunteet. Yhteisen työskentelyn edetessä, turvallisuuden tunteen kehittyessä ja luottamuksellisuuden lisääntyessä, voivat kielteiset tunteet kuitenkin vähentyä. (Pohjolainen 2019, 90.)

Perhetyö linkittyy lastensuojeluprosessin joka vaiheeseen. Prosessin käynnistyessä lastensuojelun tarvetta selvitetään yhdessä perheen kanssa. Lastensuojelun perhetyö erottuu muiden toimijoiden perhetyöstä sillä, että se perustuu lastensuojelun sosiaalityöntekijän tekemään päätökseen. Mikäli perhe tarvitsee lastensuojelun palveluja ja heistä tulee lastensuojelun asiakkaita, tekee sosiaalityöntekijä siitä perheelle kirjallisen päätöksen ja asiakassuunnitelman. (Heino 2008, 44-46.)

Lakisäätöinen lastensuojelun perhetyö sisältää sellaiset avohuollon tukitoimena järjestettävät palvelut, jotka auttavat lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämistä sekä tukevat lapsen hyvinvoinnin vahvistumista (Lastensuojelulaki 417/2007, §36). Viime vuosina lasten ja perheiden sosiaalipalveluihin liittyvässä lainsäädännössä on tapahtunut muutoksia. Sosiaalihuoltolakia uudistettiin vuonna 2015, jolloin ennaltaehkäisevien palvelujen osuutta vahvistettiin erityisesti yleisten perhepalveluiden puolella. Sosiaalihuoltolain perusteella perhe voi nykyään saada yleisenä perhepalveluna esimerkiksi kotipalvelua, perhetyötä, vertaisryhmätoimintaa, tukihenkilön tai tukiperheen. Vastaavasti aiemmin nuo

palvelut saattoivat edellyttää, että perhe on lastensuojelun asiakas. Ylipäätään perhepalveluiden painopiste on muuttunut siihen suuntaan, että palveluita on saatavilla yleisiä perhepalveluina sen sijaan, että ne olisivat erityisesti lastensuojelun ennaltaehkäisevää työtä. (Hämeen-Anttila 2017, 216-217.)

Sosiaalihuoltolain uudistuksen yhteydessä muutettiin samalla myös lastensuojelulakia mm. avohuollon tukitoimien osalta. Muutosta taustoittavassa hallituksen esityksessä (HE 164/2014) perhetyön käsitetään olevan perheen kotona tehtävää työtä, jossa keskeisintä on lapsen edun turvaaminen. Se on usein yhdistelmä käytännön apua ja psykososiaalista työtä. Erilaisia lastensuojelun perhetyön muotoja ovat: keskusteluapu, tuki arjen toiminnoissa, vanhemmuuden tukeminen, vanhemmuuden arvioiminen ja lapsen hyvinvointia vahvistavan toiminnan järjestäminen. Oleellista on perheen omia voimavaroja vahvistava työskentely, joka on viety lähelle asiakasta.

Heinon (2008, 46) mukaan perhetyön asiakastyö jakautuu kolmeen eri kategoriaan: 1) tutkimus ja arviointi, 2) tuki ja ohjaus, 3) hoito ja kuntoutus. Käytännön toiminnassa nämä liittyyvät usein toisiinsa. Perhetyöllä pyritään välttämään lapsen huostaanotto. Sitä voidaan käyttää myös huostaanoton lakkauttamisen yhteydessä. Lastensuojelulakiin tehtyjen muutosten yhteydessä avohuollon tukitoimiin lisättiin tehostettu perhetyö. Tehostetulla perhetyöllä tarkoitetaan perheen kriisitilanteessa annettavaa intensiivistä tukea, johon liittyy myös kontrollin toteuttaminen lastensuojelun puolelta. Tällöin perhe voidaan velvoittaa osallistumaan työskentelyyn, mikäli tehostettua perhetyötä tarjotaan vaihtoehtona lapsen kiireelliselle sijoittamiselle. Tehostettua perhetyötä käytetään myös lapsen kotiutuessa kiireellisen sijoituksen jälkeen. (HE 164/2014.)

Heinon (2008, 45) mielestä myös huostaan otetun ja kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen perheellä tulee olla mahdollisuus saada perhetyötä. Osa sijaishuollon toimijoista järjestääkin sitä asiakkailleen. Myllymäki (2018, 172) toteaa, että yleensä sijaishuoltopaikoissa perhetyö on yhteydenpitoa sijoitetun lapsen perheen kanssa, yhteisiä tapaamisia tai lapsen kotiutumiseen liittyvää yhteistä ja suunnitelmallista työskentelyä. Uudempi toimintamuoto on jalkautuva työskentely, joka sijoittuu avohuollon ja sijaishuollon välimaastoon. Jalkautuvaan työskentelyyn sisältyvät tiiviit työskentelyt perheen kotona sekä lyhyet koko perheen kanssa toteutettavat työskentelyjaksot sijaishuollon laitospäristössä. (Heino 2008, 45.)

3.2 Lastensuojelullinen perhekuntoutus

Lastensuojelulain (417/2007, §36-37) mukaan perhekuntoutus lukeutuu avohuollon tukitoimena järjestettäviin palveluihin. Perhekuntoutusta voidaan järjestää lastensuojelun asiakkaana olevalle perheelle harkinnanvaraisena tukena, perustuen sosiaalityöntekijän tekemään lapsen ja perheen tuen tarpeiden mukaiseen asiakassuunnitelmaan. Perhekuntoutuksella tarkoitetaan tuen tarvetta arvioivaa tai kuntouttavaa perhe- tai laitoshoidoa, johon lapsi osallistuu yhdessä vanhempansa, huoltajansa tai muun hänen hoidostaan ja kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Kun kyseessä on koko perheen sijoitus, on tarkoituksenmukaista, että lapsen hoidosta ja huolenpidosta vastaa lapselle läheinen aikuinen (Räty 2015, 325).

Lastensuojelun asiakkaina on monimuotoista tukea tarvitsevia perheitä, joita lastensuojelun perhetyöllä ja perhekuntoutuksella pyritään auttamaan ja vahvistamaan. (Alatalo, Lappi & Petrelius 2017, 9). Räty (2015, 321) mainitsee, että perhekuntoutusta voidaan järjestää myös ennaltaehkäisevänä työskentelyn muotona esimerkiksi päihteitä käyttäville raskaana oleville äideille. Silloin kyse on ennen kaikkea syntyvän lapsen terveyden ja hyvinvoinnin turvaamisesta.

Avohuollon tukitoimen käsitteenä perhekuntoutus lisättiin lastensuojelulakiin vuonna 2015, jolloin lastensuojelulakia muutettiin sosiaalihuoltolain uudistuksen yhteydessä. Perhekuntoutuksen käsite korvasi lastensuojelulaissa aiemmin olleen koko perheen sijoituksen perhe- tai laitoshoidon. Lastensuojelulain muutosta taustoittavassa hallituksen esityksessä (HE 164/2014) perhekuntoutusta kuvataan koko perheen lyhytaikaisena sijoittamisena perhe- tai laitosisyksikköön, jossa on mahdollisuus monipuolisiin perhekuntoutuspalveluihin. Lastensuojelun tukitoimena tarjottavan perhekuntoutuksen ytimenä on pyrkimys lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin varmistamiseen tilanteissa, joissa vanhemmilla ja perheellä on sellaisia vaikeuksia, jotka heikentävät vanhempien kykyä vastata hoito- ja kasvatustehävästään.

Perhekuntoutus on koko perheeseen kohdistuvaa suunnitelmallista kuntouttavaa toimintaa, jonka avulla pyritään lasten kasvuolosuhteiden turvaamiseen, vanhempien tukemiseen kasvatustehtävässä sekä perheen sosiaalisten vuorovaikutustaitojen ja voimavarojen vahvistamiseen. Hallituksen esityksessä (HE 164/2014) perhekuntoutuksen kulmakiviksi mainitaan perheenjäsenten välisen vuorovaikutuksen tukeminen erilaisin toiminnallisina menetelmin, arjen taitojen harjoittelu ja säännöllisen päivärytmin vakiinnuttaminen. Sosiaalipedagogisessa toiminnassa keskitytään ihmisen sosiaalisen kasvun tarkasteluun ja vahvistamiseen. Sosiaalipedagoginen ajattelu ja toiminta käsittävät ihmisen koko elämänsä kaaren. Sosiaalipedagogiikan mukainen työskentely antaa ihmisen eri elämänsä vaiheisiin

soveltuvat toimintamallit. Tässä ajattelu ja työskentelymallissa korostuvat ihmisen hyvinvointiin liittyvät sosiaalinen turva, osallisuus kulttuuriperimään sekä kasvaminen yhteiskunnan jäsenenä itselliseksi toimijaksi. Osallisuus, hyvinvointi, elämänhallinta ja yhteiskunnallinen toimijuus näyttäytyvät eri tavoin ihmisen eri ikävaiheissa. Sosiaalipedagogiseen työskentelyyn liittyy oleellisena osana myös kasvatuksellinen toiminta, jonka tavoitteena on tukea ihmisen kehittymistä. (Sosiaalipedagogiikka 2019; Mäkiranta 2008, 48.)

Kotirauhassa toteutetaan sosiaalipedagogista ajattelu- ja toimintamallia. Siihen liittyy tärkeänä osana ihmisen sosiaalinen vahvistaminen. Vahvistamiseen sisältyvät ennalta ehkäisevä varhainen puuttuminen, elämään ja arkeen liittyvien erilaisten vaiheiden tunnistaminen, korjaavat toimet sekä moniammatillinen työskentely. Sosiaaliseen vahvistamiseen tähtäävällä työskentelyllä tuetaan kokonaisvaltaisesti yksilön ja perheen elämänhallinnan taitoja. (Mehtonen 2001, 13.)

3.3 Lastensuojellisen perhekuntoutuksen asiakasperheet

Lastensuojellisen perhekuntoutuksen kohderyhmänä ovat perheet, joissa lapsen tai nuoren terve kasvu ja kehitys ovat uhattuina perheen vaikeasta tai kriisiytyneestä elämäntilanteesta johtuen. Aaltonen (2010, 225-226) kirjoittaa perhekuntoutukseen tulon syiden vaihtelevan sen mukaisesti, millaiset ongelmat ovat perheen lastensuojeluasiakkuuden taustalla. Perhekuntoutus voi paikantua ehkäiseväksi lastensuojelliseksi toiminnaksi, mutta sitä voidaan tarvita myös sijaishuollon prosessien eri vaiheissa, kuten sijoituksen valmistelussa, sijoituksen aikana tai sen päätteeksi.

Suomen kuuden suurimman kaupungin (Helsinki, Espoo, Vantaa, Turku, Tampere ja Oulu) lastensuojelun palvelujen vertailuraportissa perhekuntoutuksen koetaan soveltuvan hyvin osaksi lastensuojelun avohuollon työskentelyä sekä huostaanoton lakkautustyöskentelyä. Se on tehokas apukeino myös niissä tilanteissa, joissa on olemassa lapsen kodin ulkopuolisen sijoituksen riski ja perhe on motivoitunut kuntoutukseen. (Hiekkavuo 2017, 53.) Heinon (2008, 43) mukaan lastensuojelulaitosten perhekuntoutusta käytetään lähinnä niissä tilanteissa, joissa asiakasperheen tilanne on jo erittäin vaikea, ongelmat ovat laaja-alaisia ja avohuollon muut keinot eivät turvaa lapsen iän mukaista kehitystä ja terveyttä. Näissä tilanteissa lapsen huostaanoton uhka on olemassa ja perhekuntoutus nähdään vaihtoehtona lapsen sijoitukselle.

Perheen hyvinvointiin liittyvät olosuhteet sekä arkielämän tilanteet vaikuttavat lapsen kehitykseen ja terveyteen. Sukupolvelta toiselle siirtyvien vahingollisten elämäntapojen ja hyvinvointia heikentävien toimintamallien periytyminen vaarantavat lapsen hyvinvointia. Ongelmalliseksi koetaan myös sukupolvelta toiselle siirtyvät lasten ja nuorten hyvinvoinnin

eriytyminen ja pahoinvoinnin kasaantuminen, joiden seurauksena voivat olla ylisukupolvi-tain toistuvat ongelmat sekä niistä aiheutuvana pitkäaikainen syrjäytymiskehitys. Perheen arvot ja sosiaalinen luottamus periytyvät lapsille perheen sisäisen ilmapiirin vaikutuksesta. Erityisesti huono-osaisuuden on todettu siirtyvän sukupolvittain seuraavalle polvelle. (Myllyniemi 2016, 18; HE 164/2014.) Perheen arkielämään liittyvien ongelmien ja konkreettiseen tukeen keskittyvän työskentelyn tulee sisältää myös kuntouttavaan työskentelyyn lukeutuvana perheen sosiaalisten ongelmien ratkomista. Tällaisia sosiaalisia ongelmia ovat muun muassa heikko taloudellinen tilanne sekä asumiseen ja palveluihin liittyvät ongelmat. (Alatalo ym. 2017, 35.)

3.4 Kuntouttava työskentely perheen kanssa

Kuntouttavasta perhetyöstä puhutaan, kun työskentelyllä pyritään muutokseen perheen toiminnassa tai kriisitilanteessa (Heino 2008, 46). Pärnä (2010, 43-44) toteaa kuntoutusajattelun siirtyneen viime vuosina lähemmäksi perheiden arkea ja arjen toimintaympäristöjä. Aiemmin sen käsitettiin tarkoittavan lähinnä ammatillista toimintaa perheen kokonaisu-tilanteen kohentamiseksi. Kuntoutus on muuttunut perheen ja työntekijän molemmin puoleisen asiantuntijuuden huomioivaksi yhteistyöksi. Samalla on vahvistunut kokonaisvaltaisen kuntoutumisen käsitys. Sillä tarkoitetaan lapsen ja hänen perheensä arjen olosuhteiden kokonaisvaltaista huomioimista kuntoutuksen tavoitteita määriteltäessä. (Pärnä 2010, 43-44.)

Perhetyön tavoitteet voidaan määritellä arkisen huolenpidon käsitteellä. Arkinen huolenpito sisältää kaiken sen, mikä liittyy päivittäisiin, viikoittaisiin ja muutoin määräajoin toistuviin vanhemmuuden ja perheen tehtäviin. Näin ollen myös perhetyöhön liittyvä ohjauksen ja tuen sisältö tulee määrittä niiden mukaisesti. Työskentelyssä huomioidaan erityisesti vanhemmuuden tukemisen toteutuminen. Työskentelyyn ja puuttumisen vahvuuteen vaikuttavat oleellisesti lapsen huolenpitoon liittyvien ongelmien laajuudet. Perhetyöhön liittyvässä puheessa arkielämäisyydellä tarkoitetaan jokapäiväisiin arjen toimintoihin liittyvien asioiden sujuvaa suorittamista, riittävän vanhemmuuden tukemista sekä arkeen liittyvien rytmien ylläpitoa. Työskentelyn tavoitteeksi voidaan asettaa se, että perheessä huolenpitoon liittyvät tehtävät toteutuisivat myös ilman työntekijöiden läsnäoloa. (Hovi-Pulsa 2011, 85.)

Työskentelyyn liittyvät haasteet muodostuvat perheen ja työntekijöiden erilaisten kokemusmaailmojen yhteensovittamisesta, yhteisen ymmärryksen vaikeudesta sekä niihin liittyvien tavoitteiden muodostamisesta perheen kanssa. Perhetyön tehtävänä on vahvasti myötävaikuttaa positiiviseen muutokseen perheen arkeen liittyvissä toiminnoissa. Monissa arkisissa tilanteissa tulee mahdollisuus vuorovaikutuksen korjaamiseen. (Hovi-Pulsa

2011, 86; Uusitalo 2018, 39.) Mauno (2018, 68) pohtii perhetyön asiakaskehittäjien kokemuksissa esiintyvän huomioita siitä, että perheet voivat olla epätietoisia työskentelyn tavoitteista sekä sosiaalityöntekijälle muodostuneesta perheen tilanteen kokonaiskuvasta.

Vanhempien odotuksena on, että perhetyöntekijä kohtaa heidät tasavertaisina ja arvokkaina ihmisinä. Työntekijän ja perheen välisessä voimauttavassa vuorovaikutussuhteessa hyväksytään toisen heikkous, tuetaan ja autetaan sekä ymmärretään esiin nousevia monenlaisia tunteita. Näin vanhemmalle muodostuu lupa puhua kaikista perheen asioista, tilanteista ja tunteista. Arvostavaan kohtaamiseen liittyy asiakkaan kokemus väsymyksestä ilman syyllistymistä. Ammattitaitoinen työntekijä jakaa vastuuta vanhemman voimavarojen mukaisesti. (Pohjolainen 2019, 114.)

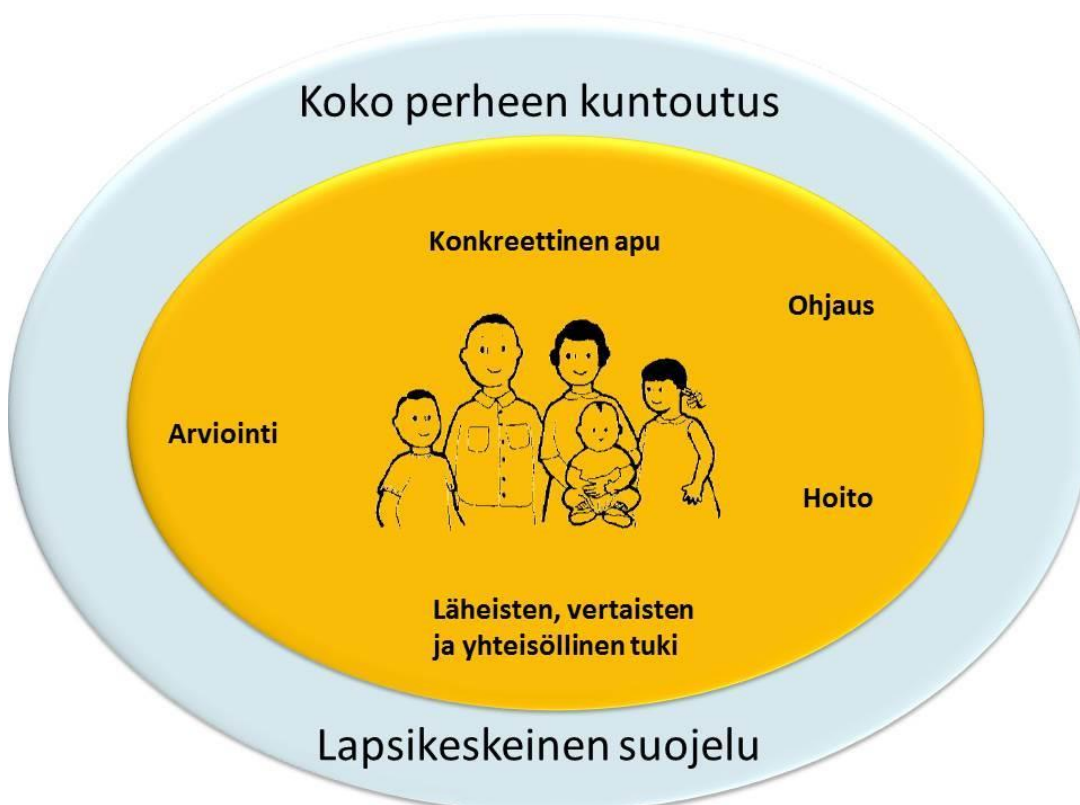
Dialogisen työskentelyn lähtökohtana ovat asiakkaan käsitykset, tunteet sekä uskomukset. Dialogisuus on käytännön arjessa tapahtuvaa ja sitä ohjaavat yhteiskunnalliset ja kasvatukselliset toiminnot. Dialogiseen keskusteluun vaikuttavat kunkin osallistujan omat elämäkokemukset ja -tapahtumat sekä ennakkokäsitykset. Osallistujilla on yksilölliset sosiaaliset todellisuudet, ja sen vuoksi toisen aitoon ymmärtämiseen vaaditaan kärsivällisyyttä ja aikaa. Työskentelyn aikana voi myös ammattilainen joutua kohtaamaan oman taitamattomuuden ja rajallisuuden tunteet. (Sarja 2011, 2; Hovi-Pulsa 2011, 87.)

Työntekijän ja asiakkaan välisiä tasavertaisia, neuvottelevia ja toista kunnioittavia keskustelullisia vuorovaikutustilanteita kutsutaan dialogisiksi keskustelutilanteiksi. Dialogisuudella tavoitellaan yhteistä oppimista, johon sisältyy vastavuoroisesti etenevä suhde ja vuoropuhelu. Se on aitoa kiinnostusta toisen ajatuksia ja pohdintaa kohtaan. Onnistuneeseen dialogiin liittyy tietynlainen nöyryys, joka sulkee itseriittoisuuden keskustelun ulkopuolelle. Dialoginen työntekijä luottaa asiakkaan kykyyn, mutta tunnistaa siitä huolimatta toisen osaamattomuuden. Dialogiin kuuluvat myös toivo ja muutoksen mahdollisuus. Dialogisessa vuorovaikutuksessa ovat merkityksellisiä niin sanat kuin kehon kieli ja eleet. (Mäkirananta 2008, 45-47, Sudenlahti, 2018, 58.)

4 LASTENSUOJELULLISEN PERHEKUNTOUTUKSEN SISÄLTÖELEMENTIT

4.1 Lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen mallinnus

LAPE-hankkeen lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen mallinnustyöryhmän raporttiin on koottu ehdotuksia palveluiden keskeisistä sisällöistä sekä vaikuttavuuteen olennaisesti liittyvistä tekijöistä. Työryhmän ehdotus on, että perhekuntoutuksen palveluiden sisältöjä kuvataan ja niiden kehittämistä jäsennetään raportin mukaisten perhetyön ja perhekuntoutuksen sisältöelementtien avulla (KUVIO 1). Suosituksena on, että lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen palvelut kuvaillaan kertomalla mahdollisimman konkreettisesti, miten kyseiset sisältöelementit toteutuvat palvelussa. Työryhmä myös suosittelee, että sisältöelementit muodostavat perhekuntoutusta ohjaavan ja jäsentävän viitekehksen. Sitä voi hyödyntää lähtökohtana lastensuojelun perhetyön työskentelymallien kehittämiseen. (Alatalo ym. 2017, 26.)



KUVIO 1. Lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeiset sisältöelementit LAPE-mallinnustyöryhmän mukaan (Alatalo ym. 2017, 14).

LAPE-hankkeen lastensuojelun perhetyötä ja perhekuntoutusta pohtineen työryhmän selvitysten mukaan suomalaisessa lastensuojelun perhetyön tutkimuksessa kuvaillaan työn sisältöjä ja vaikutuksia, mutta kuitenkin vaikutusten saavuttamista edistävien tekijöiden syvällisempi avaaminen jää vähäiseksi. Työryhmän mielestä perhetyön ja perhekuntoutuksen palvelut ovat sisällöltään hyvin vaihtelevia ja niiden tavoitteet sekä menetelmät jäävät usein epäselviksi. Työryhmän pyrkimyksenä oli tuottaa ehdotus laadukkaan ja vaikuttavan lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeisistä sisällöistä. Vuonna 2017 valmistunut ehdotus sisältää keskeiset sisältöelementit, joiden avulla voidaan jäsentää perhekuntoutuksen kehittämistyötä. Sisältöelementtien kokoamisessa on hyödynnetty lastensuojelun tutkimustietoa ja palveluntuottajille suunnatun kyselyn tuloksia sekä työntekijöiden ja kokemusasiantuntijoiden näkökulmia. (Alatalo ym. 2017, 17-18, 26.)

4.2 Lapsikeskeinen suojeleminen ja kokonaisvaltainen kuntoutus

Lapsikeskeinen suojeleminen ja kokonaisvaltainen kuntoutus nähdään tärkeimpinä ja ensisijaisina sisällöllisinä elementteinä, joiden tulee toteutua aina lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen työskentelyssä. Muita keskeisiä sisältöelementtejä kehitettäessä ja toteutettaessa tulee kiinnittää huomiota erityisesti siihen, miten niiden avulla voidaan edistää lapsen, vanhempien ja koko perheen toimijuuden vahvistumista ja kuntouttavaa työskentelyä sekä lapsikeskeisessä suojelemissa onnistumista. Lapsikeskeinen suojeleminen tarkoittaa tasapainoista lapsen ja perheen kanssa työskentelyä. Työskentelyn aikana on tärkeää huomioida lapsen yksilölliset kokemukset ja ottaa ne mukaan vanhempien tukemiseen tähtäävissä toimissa ja toimijuudessa. (Alatalo ym. 2017, 26; Mauno 2018, 68.)

Toimijuudella tarkoitetaan yksilön omaavan tietoa, ajattelua ja tunteita. Lisäksi hän osallistuu myös aktiivisesti päätösten tekoon ja muokkaa elämänsä kulkuaan saavuttaakseen asetettuja tavoitteita. Toimijuuden kautta yksilö ottaa, ilmaisee tai saa paikkansa maailmassa. (Mykkänen 2010, 42.) Krokin (2009) mukaan perinteinen toimijuuden käsite ymmärretään muutoksena, valinnan vapautena ja päämääränä. Hän käyttää yksihuoltajaäitien arjen kokemuksiin liittyvässä tutkimuksessaan käsitettä arjen toimijuus. Se eroaa perinteisestä toimijuuden käsitteestä siten, että arjen toimijuus määrittyy rutiinien, suhteissa olemisen ja merkityksen kautta. Siinä missä perinteinen toimijuus pyrkii muutokseen, pyrkii arjen toimijuus pitämään arjen samanlaisena päivästä päivään. Oleellisia asioita ovat toistettavuus, rutiinit ja toistot. Arkinen käyttäytyminen on tavanmukaista, jolloin yksilö toimii puoliautomaattisesti toistaen tuttuja asioita. (Krok 2009, 29-30.)

Lapsikeskeisyydestä on tullut johtava ideologinen periaate 2000-luvun lastensuojelun sosiaalityössä. Käsitteenä se liittyy lapsen osallisuuteen ja toimijuuteen. Vaikka lapsikeskeisyyden käsitteestä on tullut keskeinen, sen toteutuminen käytännön lastensuojelutyössä

vaihtelee. Lapsikeskeisen työskentelyn suurimmat haasteet ovat työntekijöiden kiire, osaamisen puute liittyen lapsen kanssa työskentelyyn ja toimintakulttuurit, jotka eivät mahdollista aktiivisesti lapsikeskeistä työskentelyä sekä siihen liittyvän osaamisen vahvistumista. (Petrelius, Tulensalo, Jaakola & Hietamäki 2016, 8.) Lapsikeskeisen työskentelyn toteutuminen edellyttää, että työntekijän huomio on kiinnittynyt lapseen ja hänen tarpeisiinsa asiakkuuden alusta loppuun saakka. Sen lisäksi, että työntekijä mahdollistaa lapsen äänen kuuluvuuden työskentelyssä, tulee hänen todella tutustua lapsen elämään ja ymmärtää sitä, millaisia vaikutuksia sillä on lapsen terveyteen ja kehitykseen. (Horwath & Tarr 2015, 1380.)

Lapsikeskeisen suojelun toteuttamiseen, menetelmiin ja työskentelytapoihin tulee kiinnittää erityistä huomiota, jotta sen avulla tuetaan sekä lapsen että vanhemman toimijuuden vahvistumista. Tämän toteuttamisen edellytyksenä on, että kuntoutustyöskentelyssä käytetään lapsen iän ja kehitystason huomioivia työskentelymenetelmiä. Lastensuojelulaki sitouttaa työntekijöitä lapsikeskeisiin ja lapsen osallisuutta huomioiviin työkäytäntöihin. Työskentelyn tulee pohjautua lapsen suoraan, yksilölliseen kohtaamiseen ja kokemusten kuulemiseen. Lapsen tarpeita tulee tuoda esiin ja sanoittaa siten, että ne muodostavat pohjan vanhempien tukemiseen ja työskentelyyn. Tällöin toteutuu lapsilähtöinen vanhempien tukeminen. (Alatalo ym. 2017, 27-29.)

Lapsen edun toteutumiseen vaikutetaan vahvimmin tukemalla turvallisten vuorovaikutussuhteiden kehittymistä ja auttamalla lasta omassa kasvuympäristössään. Perheen kanssa työskenneltäessä tärkein huomio tulee kohdistua lapsen hyvinvoinnin tukemiseen ja osallisuuden vahvistumiseen. Lapsi ei saa jäädä piiloon tai vanhempien moniongelmaisuuksien alle. Kokemukseen työskentelyn onnistumisesta tulee sisältyä lapsen tilanteen konkreettinen koheneminen sekä lapsen kannalta myönteinen muutos vanhempien toiminnassa. (Lahtinen, Männistö & Raivio 2017, 17).

Kokonaisvaltainen kuntoutus on muutokseen tähtäävää, monipuolista ja monitasoista työskentelyä perheen kanssa. Kyse on sekä yksittäisen perheenjäsenen kuntoutumisen tarpeiden huomioimisesta, että koko perheen toimijuuden tukemisesta. Käytännössä se toteutuu tukemalla perheen keskinäisiä vuorovaikutussuhteita, arkista perhe-elämää sekä suhteita läheisiin. Kun tuen tarpeet ovat laaja-alaiset, on työskentelyä tarpeellista kohdistaa useille perhe-elämän tasoille ja alueille. Eri elämänalueilla tapahtuvat muutokset vaikuttavat perhe-elämän kokonaisuuteen ja elämänhallintaan. (Alatalo ym. 2017, 32-35.)

Sosiaalihuoltolain (1301/2014,17§) mukaan kuntoutuksessa keskeistä on sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen ja syrjäytymisen ehkäisy. Sosiaalinen vahvistaminen on elä-

mänhallinnan kokonaisvaltaista vahvistamista, jonka tarkoituksena on tukea yksilön hyvinvointia ennalta ehkäisevänä toimintana. Sosiaalisella vahvistumisella tarkoitetaan yksilön omaehtoista, voimaantunutta kokemusta ja siitä seuraavaa vahvistunutta tavoitetta paremmasta elämästä. (Mehtonen 2011, 16.)

Sosiaalinen vahvistaminen on mahdollista ihmisen elämänkaaren kaikissa vaiheissa. Se on korvannut käsitteen syrjäytymisen ehkäisy. Syrjäytymisellä tarkoitetaan huono-osaisuuden ja siihen liittyvien monenlaisten hyvinvointiongelmien kasautumista. Syrjäytymisen riskiryhmään kuuluvat he, joilla ei ole ollut omasta takaa voimavaroja ja riittävää yhteiskunnan tukea. Syrjäytymisuhka on pitkäkestoinen ongelmien jatkumo, jonka riskitekijöiksi koetaan heikko koulumenestys, työttömyys sekä osattomuus perheeseen ja yhteisöihin. Syrjäytynyt yksilö elää päivän kerrallaan eikä hänellä ole selvyttä tilanteeseen johtaneista syy- ja seuraussuhteista. (Mehtonen 2011, 17-19.)

Sosiaalipedagogiseen työskentelyyn liittyy sosiaalisen arvioinnin laatiminen. Sosiaalisella arvioinnilla tarkoitetaan työntekijän kiinnostusta asiakkaan sosiaalisesta ympäristöstä sekä siihen liittyvästä huomioimisesta ja havainnoimisesta. Ihminen koetaan itsellisenä subjektina, jolloin työntekijä pyrkii ymmärtämään asiakkaan arkea ja siihen liittyviä ilmiöitä. Sosiaalipedagogisen toiminnan avulla tuetaan ihmisen sosiaalista kasvua. Sitä toteutetaan sosiaalisen kasvatuksen ja erityisen tuen tarpeen työmuodoissa, joihin kuuluvat muun muassa syrjäytyminen, erilaiset perhe-elämään liittyvät haasteet, vammaisuus sekä päihde- ja mielenterveysongelmat. Tuen tarkoituksena on vahvistaa ihmisen yhteiskunnallista jäsenyyttä ja lisätä hänen osallisuuttaan, jolloin syrjäytymisriski vähenee. (Sosiaalipedagogiikka; Ranne 2005, 14.)

4.3 Lapsen ja perheen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden arviointi

Lapsen ja perheen elämäntilanteen sekä tuen kokonaisvaltainen arviointi ovat työskentelyssä tärkeä ja jatkuvasti läsnä oleva elementti. Se on oleellinen osatekijä perhekuntoutuksen onnistumisen kannalta. Perheen palveluprosessissa arviointia tehdään lastensuojelun palvelutarpeen arviointina ennen asiakassuunnitelmaan pohjautuvan työskentelyn alkua. Perhekuntoutustyöskentelyn alkua edeltävän arvioinnin laatu ja kattavuus vaikuttavat työskentelyyn, sillä kuntouksen tavoitteet määritellään aikaisempiin arvioihin pohjautuen. Jos perheen tilannetta ei ole kartoitettu riittävästi ja pohjatiedot ovat niukat, heikentää se perheen tavoitteellisen tukemisen onnistumista varsinaisen palvelun alkaessa. (Alatalo ym. 2017, 36-37.)

Hietamäki (2015) on tutkinut lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutuksia vanhempien näkökulmasta. Tulosten mukaan alkuarvioinnilla saavutettiin hyviä vaikutuksia perheen elämässä, kun huomiota kiinnitettiin etenkin asiakassuhteen muodostamiseen ja asiakkaan voimavarojen tarkasteluun. Ongelmakeskeinen työskentely heikensi samanlaisen perhetilanteeseen liittyvän näkemyksen muodostumista vanhemmalle ja sosiaalityöntekijälle. Asiakassuhteen muodostamisessa tärkeitä elementtejä olivat aito kiinnostus asiakasta ja hänen näkemyksiään kohtaan sekä kannustaminen työskentelyyn osallistumiseen. Hietamäen mukaan alkuarviointityöskentely onnistuu sitä paremmin, mitä enemmän siinä toteutuvat myönteinen asiakassuhde, voimavaroja tarkasteleva työskentely, isän osallistuminen arviointiin ja yhteenvedon saaminen työskentelyn lopuksi. (Hietamäki 2015, 151-152).

Kemp, Marcenko, Hoagwood ja Vesneski (2009, 104-105) kirjoittavat artikkelissaan niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat vanhempien sitoutumiseen lastensuojelun palveluihin. He toteavat, että ne syyt, jotka tekevät perheistä haavoittuvaisia ja aiheuttavat lastensuojelullisia toimia, uhkaavat myös perheen sitoutumista palveluihin. Kyselyissä monet vanhemmat kertoivat, että lastensuojelupalveluissa väheksyttiin tai ohitettiin heidän perheensä suurimpia tarpeita. Monet myös kertoivat saaneensa vähemmän apua kuin olivat toivoneet tai odottaneet tai apu oli evätty heiltä kokonaan. Vanhempien sitoutumiseen palveluun vaikuttaakin laajasti se, jos heidän välittömät tarpeensa jätetään huomiotta. Käänteisesti katsottuna riittävän ajoissa tarjotut tarpeeseen perustuvat palvelut ennakoivat onnistunutta asiakassuhdetta. (Kemp ym. 2009, 104-105.) Perhetyöhön liittyy tärkeänä osana motivointityöskentely. Motivoinnin avulla perhettä tuetaan sitoutumaan kuntoutukseen, muutoksen ja työskentelyyn. Päätöksen teossa on tärkeää ottaa huomioon asiakkaan omat näkemykset. (Myllylahti 2016, 59; Isoherranen 2012, 141.)

Lastensuojelun ja perhekuntoutuspalvelun asiakkaaksi tulon syyt voivat olla epäselviä myös perheelle itselleen. He eivät tiedä, mihin heidän tulisi sitoutua ja millaista muutosta työskentelyllä tavoitellaan. Perhekuntoutuspalvelun aikana asiakkaalle tulee perustella, mitä ja millaisin menetelmin sen aikana arvioidaan. Asiakkaan toimijuuden kannalta on tärkeää, että arviointityöskentely toteutuu aidosti yhdessä tehtävänä työskentelynä, jossa kunkin toimijan näkemykset kuullaan ja huomioidaan. Sen sijaan, että ammattilainen arvioi perhettä, tulee asetelman olla sellainen, jossa kaikki toimijat tarkastelevat perheen tilannetta yhdessä. Lastensuojelu on jatkumollinen kokonaisuus, jossa arviointia tapahtuu asiakkuuden eri vaiheissa. Tiedon hyödynnettävyyden, täydennettävyyden ja siirrettävyyden kannalta olisi hyödyllistä, jos eri toimijoilla olisi käytössä sama arvioinnin viitekehys ja yhtenevät käytännöt. (Alatalo ym. 2017, 38-39.)

Ervast & Tulensalo (2006, 15) pohtivat, että tilannearvioon liittyy oleellisesti lapsen elämäntilanteen ja arjen kokonaisvaltainen selvittäminen. Siinä huomioidaan lapsen yksilöllinen tilanne sekä sosiaalityön vaikuttamisen mahdollisuus. Arvion laatimisen mukana toteutetaan myös tiivistä ja vaikuttavaa sosiaalityötä. Tilannearvion laatimisen myötä perheen tilanne, arki sekä siihen liittyvät kokemukset avautuvat heille itselleen. Ervast ja Tulensalo kirjoittavat tilannearvion olevan asiakkaan kohtaamista sekä hänen kokemuksensa kuulluksi tulemistä. Kokemuksena se on väliintulo, mutta myös merkityksellinen tuen antaja. (Ervast & Tulensalo 2006, 15.)

Tämän ajan arkielämä on moninaista ja se on hajonnut yksilöllisesti monenlaisiin todellisuuksiin. Työntekijän on vaikeaa ymmärtää asiakkaan kokemusmaailmaa, jolloin ymmärtämisen lisääntymiseen tarvitaan asiakkaan arkeen liittyviä kohtaamisia ja vuorovaikutuksellisia tilanteita. Perehtyessään asiakkaan tilanteeseen työntekijä kuulee monenlaisia vaikeita ja haavoittavia elämäntilanteita ja kokemuksia. Arkisuuntautuneen sosiaalipedagogian avulla työntekijä kykenee auttamaan asiakasta tulkitsemaan ja ymmärtämään omaa elämän tilannettaan ja tuomaan siihen toivon mahdollisuuden. Kohtaamisissa on tärkeää saada asiakas huomaamaan muutoksen mahdollisuus. (Ranne 2005, 16.)

Arkeen liittyvien tehtävien hoitaminen liittyy suurelta osin sujuvaan vanhemmuuteen. Useimmilla perhetyössä olevilla perheillä edellä mainitut toiminnot ovat hukassa tai vaillinaisia. Tällöin perhetyön tehtävänä on tukea ja vahvistaa vanhempia suoriutumaan näistä arkeen liittyvistä tehtävistä. Arkilähtöisessä työskentelyssä pyritään ymmärtämään työskentelyn kohteena olevan perheen todellisuutta sekä tuetaan perhettä itseään huomaamaan ja näkemään siihen liittyvät tilanteet sekä muutoksen tarpeet. Perheen käsitys omasta arjesta voi näyttäytyä heille hyvin erilaisena, kuin miten työntekijä sitä havainnoi. (Hovi-Pulsa 2011, 85.)

Lastenkodeissa arkisessa yhdessä tekemisestä muodostuu yhteenkuuluvuuden tunnetta, kodinomaisuutta ja sen avulla vahvistetaan aikuisen ja lapsen välistä suhdetta. Samanlaisesti lapsi oppii erilaisia arjen toimintoihin liittyviä taitoja, kuten esimerkiksi ruuan valmistusta, ruokaostosten tekoa tai pyykinpesua. Toistuvasti samankaltaisena toistuvalla arjella sekä siihen liittyvillä tehtävien ja toimintojen avulla jäsennetään lasten ja työntekijöiden arkea. Arkeen liittyvät myös pidemmissä sykleissä ilmenevät erilaiset toistuvat tapahtumat, esimerkiksi koulujen loma-ajat, vuodenaikojen juhlapäivät tai lasten syntymäpäivien juhlinta. (Laakso 2009, 117, 126.)

Arjen käsitteellä tarkoitetaan jokapäiväiseen elämään liittyviä kokemuksellisia tapahtumia ja tilanteita, joiden vastakohtina ovat instituutioiden sanelemat rakenteet tai systeemit. Arki

on myös ihmisten tai perheiden päivittäisiä vuorovaikutteisia toimintoja yhteiskunnan rakenteiden välillä. Lisäksi arjenhallintaan kuuluvat kokemukset yksilön omista vaikutus- ja valinnan mahdollisuuksista. Arki muodostuu sosiaalisista rakenteista sekä yhteisöjen ja yksilöiden välisistä suhteista. (Myllyniemi 2014, 5-6; Pekkarinen 2016, 163.)

Elämänhallinnan käsitteeseen liittyvät ajatukset siitä, että elämään sekä elämäntilanteisiin voidaan vaikuttaa ja ihminen voi itse hallita omaa arkeaan ja siihen liittyviä toimintoja. Dialogisen kasvatuksen suunnan näyttäjänä toimivat itseys ja hyvä elämä, joista kumpikaan ei voi toteutua ilman toista. Kasvatuksessa pyritään kasvatettavan itseyden vahvistumiseen huomioiden yksilön oman elämän arkinen ympäristö. Vastuu ja itsetietoisuus ovat itseyden toteutumiseen vaadittavia ehtoja. Ne liittyvät yksilön muihin ihmisiin ja ympäröivään maailmaan. Kasvatuksen tärkeitä tehtäviä ovat: itseyden kehittymisen tukeminen, vastuun ja oikeudentunnon herättäminen. (Mäkiranta 2008, 45; Värrä 2004, 24, 26.)

4.4 Ohjaus

Ohjauksellinen tuki nähdään keskeisenä sisältönä lastensuojelun perhetyössä. Perhekuntoutuksessa ohjauksellinen työskentely kohdistuu etenkin perheen vuorovaikutussuhteisiin ja vanhemmuuden tukemiseen, mutta siihen liittyy myös laajempi, sosiaalisen kuntoutuksen näkökulma. Keskeistä on se, millaisella ohjauksella voidaan tukea sekä lapsen että vanhemman toimijuuden ja osallisuuden vahvistumista ja muutoksen toteutumista lapsikeskeisen suojelun ja kuntoutuksen näkökulmista. Jos ohjauksen sisältöelementti jää irralliseksi suojelun ja kuntoutuksen näkökulmasta, on riskinä se, että lapsen tarpeita ei tuoda riittävästi esiin ja silloin kyse ei ole lapsilähtöisestä vanhempien tukemisesta. Vanhemmuuden tukemisen ohella ohjaustyöskentelyssä tulee huomioida myös suora työskentely lapsen kanssa, jossa käytetään lapsille soveltuvia, ohjauksellisia menetelmiä. (Alatalo ym. 2017, 43-45.)

Sosiaaliohjauksen avulla työskentään yhdessä asiakkaan kanssa hänen elämäänsä liittyvien haasteiden ratkaisumalleja sekä tuetaan asiakkaan selviytymistä yksilönä ja yhteiskunnanjäsenenä. Ohjaukseen liittyy ihmislähtöinen ajattelu, jossa korostetaan asiakkaan ja perheen elämäntilanteen sekä arjen toimijuuden kokonaisvaltaista huomioimista sekä ongelmien mukaisen avun tarjoamista. Ohjauksellisella työskentelyllä vahvistetaan asiakkaan osallisuutta, omatoimisuutta ja lisätään yhteiskunnallisia vaikutusmahdollisuuksia. Ohjaukselliseen työskentelyyn sisältyy kokonaisvaltainen auttaminen, tukeminen, ohjaaminen, opettaminen, neuvominen, tiedottaminen ja ymmärtäminen. (Helminen 2013, 63-64, 67-68.)

Perhetyö on ohjauksellisesta muutostyötä, jossa työntekijän pyrkimyksenä on lapsen turvallisen kasvuympäristön lisääminen. Tilannekohtaiseen ohjaukseen sisältyy kokemus ohjattavan arkisista tilanteista. Se edellyttää työntekijältä herkkyyttä havainnoida ohjattavan elämän ympäristöä ja kulttuurisia piirteitä. Ohjaustyöskentelyssä muodostetaan yhteinen sosiaalinen todellisuus. Vanhempi toimii hoivanantajana ja on vastuussa lapsestaan. Vanhempaa myös vastuutetaan voimavarojensa mukaisesti. Perhetyöntekijät kokevat myös lapsen edun toteuttamisen sisältyvän ohjaukseen. (Pohjolainen 2019, 119.)

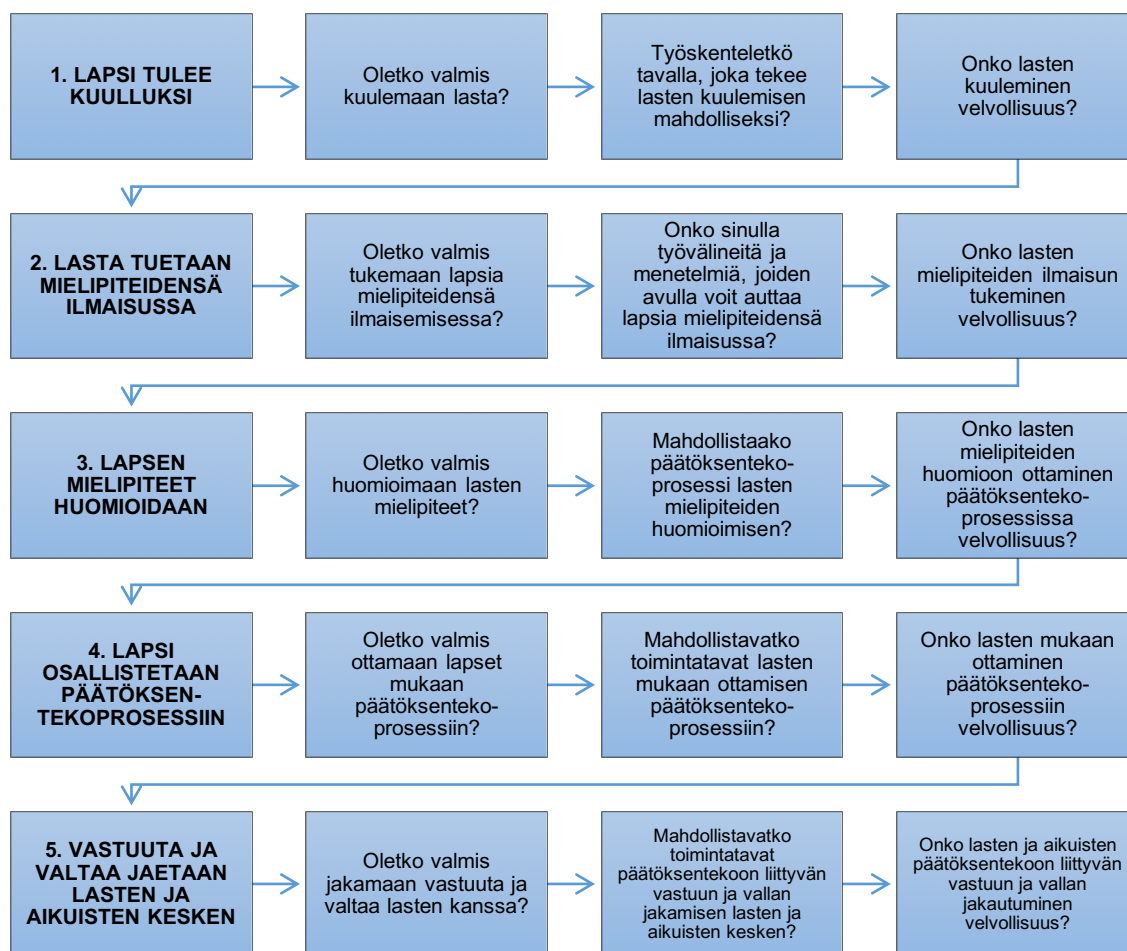
Työntekijän rooli on luoda ohjaustyön avulla perheen toimijuutta edistäviä ratkaisumalleja. Parhaimmillaan ohjaus auttaa selkeyttämään kompleksisia elämäntilanteita sekä tunnistamaan asiakkaan voimavaroja ja mahdollisuuksia. On huomioitava, että suotuisat vaikutukset syntyvät asiakkaalle tarjottavan ajan, tilan ja arvostuksen avulla. (Sekki 2018, 164.) Onnistuneessa työskentelysuhteessa toteutuvat läsnäolo, vastavuoroinen kuuleminen ja yhteisten ratkaisumallien etsiminen ongelmiin. Tärkeäksi koetaan myös ihmisyyden kunnioitus, asiakkaan kokonaisvaltainen kunnioitus ja asiakkaan tarpeiden mukainen työskentely. Sosiaalialan ohjaustilanteissa työntekijän tulee olla läsnä ja toimia vastavuoroisesti. Työntekijän tulee toimia omana itsenään ja itselle luontaisella tavalla, vuorovaikutustilanteissa empaattisesti toimien. (Hiltunen 2018, 22-25.)

Sosiaalipedagogisessa ajattelussa osallisuus ymmärretään suhteena ja kuulumisena johonkin. Se on sitä, mikä tapahtuu yksilön ja yhteisön välisessä suhteessa. Sosiaalipedagoginen osallisuus on yksilön olemista, toimimista ja kokemusta osana yhteisöön kuulumisessa. Yksilö voi olla monien yhteisöjen jäsen, jolloin hänen osallisuutensa niiden kesken on erilaista ja -asteista. Osallisuuden toteutuminen vaatii sekä yksilöltä että yhteisöltä yksilön hyväksymistä jäseneksi ja toisaalta yksilön halua olla yhteisön jäsen. Osallisuus edellyttää vastuunottoa ja sen kantamista sekä sitoutumista yhteisten asioiden hoitoon. Osallistuminen vaatii sosiaalisia valmiuksia, kykyä vuorovaikutukseen ja yhteistoimintaan sekä kykyä siirtyä itsestä pois päin suuntautuvaan sosiaaliseen todellisuuteen. Osallistumista edistävää toimintaa ovat sosiaalisten valmiuksien vahvistaminen ja vuorovaikutuksellinen tukeminen. (Nivala 2010, 114-116.)

Kokemus osallisuudesta tuo sitoutumista itsenäiseen toimintaan, omaan elämään liittyvien asioiden huolehtimiseen ja sujumiseen sekä niistä aiheutuvien seurauksien vastuun ottamisesta. Osallisuus on monialaisen tuntemisen, kuulumisen ja tekemisen kokonaisuus, jolloin osallisuuden kokemuksiin liittyvät tekijät muodostuvat arjen asioista, kuten sosiaalisista suhteista, kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta, omien asioiden vaikuttamismahdollisuuksista ja niissä päätösten tekemisestä, kohtaamisista ja keskusteluista. (Särkelä-Kukko 2014, 35-36.) Flöjt (2000) sanoittaa osallisuuden määrää tikapuumallilla, jossa

alimmalla askelmalla olevalla yksilöllä on vähäisessä määrin vaikutusmahdollisuuksia. Mitä korkeammalle portaalle hän pääsee, sitä enemmän hänen vaikutusmahdollisuutensa lisääntyvät ja samalla osallisuuden määrä lisääntyy. Lasten kohdalla tarkastelu keskittään suhteessa aikuisiin ja aikuisten käyttämään valtaan. Mitä vahvemmin lasten mielipiteillä on vaikutusta, sitä vahvempaa heidän osallisuutensa on. (Flöjt 2000, 8.)

Shier (2001) on luonut viisitasoisen osallisuuden mallin (KUVIO 2.), mallissa keskitytään aikuisten valmiuksien, mahdollisuuksien ja velvollisuuksien toteutumiseen suhteessa lapsen osallisuuteen. Alimpana tasona on lasten kuunteleminen, toisena lasten tukeminen omien mielipiteiden ilmaisuun, kolmantena lasten mielipiteiden huomioon ottaminen, neljäntenä lasten mukaan ottaminen päätösten tekemiseen. Korkeimmalle eli viidennelle tasolle sijoittuvat yhteiset lasten ja aikuisten väliset vallan ja vastuun jakamisen tilanteet. Jokaiseen tasoon liittyy kolme peräkkäistä aikuisia koskevaa sitoutumisen vaihetta: avautuminen valmiuksille, mahdollistaminen ja velvoittaminen. Jokaisen tason eri vaiheisiin liittyvien kysymysten avulla aikuisten on mahdollista tarkastella osallisuuden prosessin erilaisia näkökulmia ja omaa vaihettaan prosessissa. Malli soveltuu lasten osallisuuden edistämisen suunnitteluun ja kehittämiseen erilaisissa lasten parissa työskentelevissä organisaatioissa. (Shier 2001, 109-111.)



KUVIO 2. Osallisuuden malli Shierin mukaan (Shier 2001, 111)

Osallisuuden toteutuminen ja kokemus osallisuudesta ovat merkityksellinen osa perhekuntoutustyöskentelyä, sillä lapsen ja perheen kuntoutuminen mahdollistuu osallisuuden vahvistamisen avulla. Osallisuuden toteutuminen edellyttää perheen arjen ja hyvinvoinnin tukemista sekä kaikkien perheen jäsenten tarpeiden huomioimista. Työntekijän tehtävänä on huolehtia kaikkien osallisten tasavertaisesta osallistumismahdollisuudesta. (Pärnä 2010, 44-45; Kallinen, Laitinen, Lantela, Leinonen, Nikupeteri, Nurmi & Turunen 2018, 19.)

Lapsen osallisuus muodostuu siitä, miten hänet otetaan mukaan ja huomioidaan itseään koskevissa tilanteissa ja niiden toteutumisessa. Lapsen mahdollisuus osallisena oloon

omien yhteisöjensä toimintaan mahdollistaa identiteetin kehittymistä. Lapsen osallistuminen perheen ja suvun elämään kasvattavat lapsen ymmärrystä ja käsitystä itsestään ja siitä mihin hän kuuluu. (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 117.) Oranen (2008, 9-10) pohtii osallisuuden muodostuvan sellaisessa vastavuoroisessa toiminnassa, jossa yhteisö huomioi jäsenten mukaan ottamisen ja tulemisen. Aikuisten toiminnalla on keskeinen merkitys lapsen osallisuuden toteutumisessa.

4.5 Konkreettinen apu

Vuorovaikutukseen keskittyvän ohjauksellisen työtteen lisäksi mallinnustyöryhmä näkee tärkeänä, että perhekuntoutukseen sisältyy konkreettisen avun sisältöelementti. Vaikka työskentelyssä pyritään ennen kaikkea vahvistamaan perheen omia voimavaroja ja arjen selviytymiskeinoja, tarvitsevat perheet usein myös konkreettista apua. Avun saamisen nähdään lisäävän perheen luottamusta ja sitoutumista kuntoutustyöskentelyyn. Työntekijältä ohjauksen ja konkreettisen tuen tarpeiden erottaminen edellyttää tilannesidonnaista herkkyyttä, harkintaa ja joustavaa suhtautumista. Tärkeänä koetaan, että perheenjäsenten toimijuuden tunne ja luottamus omiin arjen voimavaroihin vahvistuu. Konkreettinen auttaminen kytkeytyy luontevaksi osaksi ohjauksellista yhdessä työskentelyä, jossa perheelle mahdollistuu arjen mallintaminen ja sosiaalinen oppiminen. (Alatalo ym. 2017, 46-47.) Myös Helminen (2013, 67) pohtii kokonaisvaltaisen auttamisen kuuluvan oleellisena osana ohjauksellista työskentelyä.

Sekki (2018) mainitsee, että Suomessa 1990-luvulla tapahtuneet yhteiskunnalliset muutokset vaikuttivat perheiden tukemiseen. Etenkin valtion taloudellisen tilanteen heikkeneminen aiheutti sen, että perheille tarjottavia palveluita vähennettiin. Lapsiperheiden kotipalvelussa muutos näkyi siten, että kotipalvelun saaminen edellytti erityisen tuen tarvetta, joka käytännössä tarkoitti lastensuojelun asiakkuutta. Kotipalvelun vähentyessä työn luonne muuttui. Konkreettisen perheelle työskentelyn, kuten kotitöissä avustamisen, lastenhoitoavun tai käytännöllisten neuvojen antamisen tilalle tulivat psykososiaalinen tuki, neuvonta, kasvatusta ja sosiaalinen tuki. 2000-luvun alkupuolella perinteinen käytännön kotipalvelu oli jo lähes kokonaan korvautunut keskustelupainotteisella perhetyöllä. Perheiltä puuttuivat arjen hallintaan liittyvät taidot ja välineet. (Sekki 2018, 27-28.)

Vanhempien välittömiin tarpeisiin vastaaminen konkreettisella käytännön avulla, on oleellinen työskentelyyn sitoutumiseen liittyvä tekijä. Huolellinen ja täsmällinen avun tarpeiden huomiointi vaikuttaa yhteistyösuhteeseen, sillä apua saava vanhempi on toden näköisemmin myös toiveikkaampi ja luottavaisempi. (Kemp ym. 2009, 112.) Työntekijän näkemys perheen arjesta voi olla hyvin erilainen kuin millaiseksi perhe itse sen kokee. Tällöin on tärkeää löytää yhteinen ymmärrys arjen ja vanhemmuuden tehtävistä ja millaisia toimia

sujuvan arjen tavoittamiseen on tehtävä. Yhteiseen työskentelyyn haastetta tuovat nämä toisinaan hyvinkin toisistaan poikkeavat näkemykset. Yhteistyö- ja työskentelysuhde asiakkaan ja perhetyöntekijän välillä on hierarkkinen, sillä työntekijä työskentelee lastensuojelun asiantuntijana sekä ammattilaisena. (Hovi-Pulsa 2011, 90-91.)

Kotiin vietäviä ammatillisia palveluita perustellaan eri tavoin. Niistä tärkeimpiin lukeutuvat lapsen oikeus saada suojelua, huolenpitoa sekä tukea ikätasoiseen kasvuun ja kehitykseen. Lisäksi perheen oikeuksiin ymmärretään kuuluvan yhteiskunnan tarjoama tuki lapsen kasvuun ja kasvatukseen liittyvissä tehtävissä. Näiden vastakohtaisena toimintana yhteiskunnalla koetaan olevan oikeus suojautua lapsen kaltoinkohtelun seurauksilta. Ammattilaisen kotiin meneminen koetaan mahdollisuutena perheen ja työntekijän yhteistyön käynnistymiseen. Kotona tapahtuva työskentely avaa perheen arvoja, toimintamalleja ja perheen arjen kokonaiskuvaa tehokkaammin kuin toimistotapaamiset. Toisaalta kotona tapahtuva työskentely voi myös estää työntekijän toimintaa, sillä kodissa edetään perheen ehdoilla ja yksityisyyttä kunnioittaen. (Sekki 2018, 35-36.)

Perhetyöhön liittyvässä tutkimuksessa vanhempien kokemuksissa korostuivat merkittävänä tekijänä työntekijän ja perheen välisen luottamuksellisen suhteen muodostuminen. Luottamuksellisen suhteen muodostumisessa tärkeäksi koettiin tulevaisuuteen suuntautuva työskentely, työntekijän kyky muokata työskentelyä perhekohtaisesti sekä yhteisen työskentelyn suunnittelu ja tavoite. Lisäksi vanhemmat kokivat työntekijöiden auttaneen perheen sisäisen toimijuuden vahvistumista sillä, että myös lapset osallistettiin ottamaan vastuuta perheen yhteisistä tehtävistä. (Pohjolainen 2019, 84, 88.)

Kouvolassa tehdyssä perhetyön kehittämiseen liittyvässä hankkeessa kartoitettiin asiakaskehittäjien kokemuksia. Kokemuksiin sisältyivät toiveet apuun arjessa ja kotona lasten kanssa toimimisessa, kuten lapsen läksyjen tekemisessä tai lapsen nukkumaan siirtymisessä. Asiakaskehittäjät toivoivat perhetyöltä myös yhdessä tekemistä. Yhdessä tekemistä kaivattiin muun muassa kaupassa käymiseen, ruuan valmistamiseen ja muihin arkeen liittyviin toimintoihin sekä vanhemman mahdollisuuteen päästä hoitamaan asioita yksin. Konkreettisen avun antajiksi toivottiin perhetyötä toteuttavat tutut työntekijät. Konkreettisen avun tarjoamisella voidaan vähentää perhetyöhön liittyvää epäluuloa. (Mauno 2018, 69-70.)

4.6 Läheisten, vertaisten ja yhteisöjen tuki

Läheisten, vertaisten ja yhteisöjen tuki on vaikuttavuutta lisäävä elementti kuntoutustyöskentelyssä. Yhteisöhoidollinen lähestymistapa, jossa huomioidaan myös kuntoutukseen osallistuvan perheen läheiset, tunnistetaan vaikuttavaksi etenkin päihderiippuvuuteen liittyvien ongelmien kanssa työskennellessä. Perheen lähiverkoston huomioiminen työskentelyssä voi parhaimmillaan lisätä läheisten ihmisten perheelle antamaa tukea kuntoutusjakson jälkeen. (Alatalo ym. 2017, 47-48.)

Tutkimusten mukaan yksilön kokemus yksinäisyydestä terveyden kannalta suurempi riski, kuin ylipaino. Läheissuhteiden avulla voidaan paikata huonoja toimintamalleja sekä elämää vahingoittavia suuntia. Onnistuneiden läheissuhteiden on todettu olevan ratkaisevassa merkityksessä tuen ja hoidon onnistumisessa. Suhteet liittyvät elämän kaikkiin vaiheisiin. Useimmat lastensuojelun piirissä olevat perheet ja lapset ovat kokeneet eri kehitysvaiheissaan vuorovaikutukseen liittyvien suhteiden heikkoutta ja vaillinaisuutta. (Sudenhalti 2018, 49,51.)

Työntekijän taitavuus luottamuksellisen yhteistyösuhteen luomiseen ja ylläpitämiseen koetaan tärkeänä vuorovaikutuksellisessa ihmissuhdetyössä. Esimiesten tehtävänä on tukea työntekijöitä luottamuksellisten asiakassuhteiden luomiseen ja niiden ylläpitämiseen työryhmän sekä yhteistyössä olevien tahojen välisissä keskusteluissa siten, että yhteisenä tavoitteena säilyy perheen tukeminen itsenäiseen selviytymiseen omassa arjessaan. (Lahinen ym. 2017,17.)

Myös vertaisryhmätyöskentely ja sen kautta saatava vertaistuki on tunnistettu vaikuttavaksi menetelmäksi lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa. Mallinnustyöryhmä näkee tärkeäksi, että vertaistuen ja yhteisöllisen tuen muotojen kehittämiseen panostetaan huomioiden lasten kasvuympäristöjen ja yhteistyökumppaneiden tarjoamat osallistumisen mahdollisuudet. (Alatalo ym. 2017, 50-53.)

4.7 Hoito

Hoidolla ja hoidollisuudella tarkoitetaan lähestymistapaa, jossa perhekuntoutustyöskentelyssä hyödynnetään erilaisten terapiasuuntausten mukaisia näkökulmia, työvälineitä ja osaamista. Työntekijöillä voi olla koulutuksessa hankittua terapeuttista osaamista, jota he soveltavat työssään. Mallinnustyöryhmän suositus on, että palvelun kuvauksesta tulee selkeästi ilmi, missä määrin palvelu sisältää hoitoa tai on luonteeltaan hoidollista ja onko tarjolla varsinaista psykoterapiaa. Työryhmän näkemys on, että hoidollisuus liittyy ennen kaikkea monitoimijaiseen työskentelyyn ja psykoterapian tarpeen arviointi sekä palvelun

järjestäminen paikantuvat osaksi terveydenhuollossa tehtävää työtä. Monitoimijaisessa työskentelyssä ryhmä monialaisia toimijoita osallistuu asiakkaana olevan perheen kuntoutuksellisen kokonaisuuden suunnitteluun. Asiakasperheen tarvitsemat, eri toimijoiden toteuttamat palvelut sovitetaan perhettä kokonaisvaltaisesti auttavaksi kokonaisuudeksi. (Alatalo ym. 2017, 54-55.)

Myös systeemisen lastensuojelumallin mukaan perheen ja lapsen kokonaisuuden tilanteesta ja tuen tarpeesta muodostuu tarkempi kuva, jos mukaan otetaan myös perheen läheiset ja muut toimijat. Mallin mukaan monitoimijaisen työskentelyn tulee muodostua perheen tarpeiden mukaiseksi ja tarjota tarvittavaa tukea perheiden tarpeiden edellyttämällä tavalla. Onnistuakseen monitoimijainen työskentely vaatii esimiesten ja henkilöstön yhteistä tavoitteen asettelua. (Lahtinen ym. 2017, 18, 29.) Perhetyön toteuttamisessa on esiintynyt eri toimijoiden välisiä tiedon siirtymisen ongelmia. Ne ovat haitanneet yhteisten ja monialaisten suunnitelmien tekemistä ja niiden mukaisen työskentelyn etenemistä. Myös viranomaisten välinen vaihtelovollisuus on hankaloittanut työskentelyä. Osaltaan yhteistyötä vaikeuttaa myös se, ettei perhetyön tehtävää tunneta riittävästi. Sujuvaan yhteistyöhön tarvitaan työntekijältä oma-aloitteellisuutta. (Pohjalainen 2019, 126.)

Lastensuojelulliseen perhekuntoutukseen lasten kanssa tulevilla vanhemmilla on usein mielenterveyteen, päihteidenkäyttöön sekä päihde- ja huumeriippuvuuteen liittyviä ongelmia. Heino (2008, 43) mainitsee Aila Puustinen-Korhosen tekemän Kuuselan perhekuntoutuskeskukseen liittyvän tutkimuksen, jossa suurimmalla osalla perhekuntoutukseen tulleista vanhemmista nämä ongelmat olivat hoitamatta. Lastensuojelullisen kuntoutuksen kautta vanhemmat pääsivät hoidollisiin palveluihin. Heino nostaa myös esille sen, että perheen kokonaiskuntoutuksen kannalta suuri haaste on saada aikaan hoitopolku, jossa erilaiset kuntoutusmuodot täydentävät toisiaan saumattomasti.

Moniammatillisen yhteistyön sujuvuuteen vaikuttavat yhteisen, suunnitelmallisen tiedon ja kommunikaation lisäksi, yhteisesti sovitun toimintamallin luominen tiedon keräämistä ajatellen. Yhteisen näkemyksen luominen edellyttää taitavaa keskustelua ja dialogia, jossa kukin osallistuja saa sanoa mielipiteensä. Keskustelujen pohjalta luodaan yhteistä prosessoitua tietoa. Moniammatillisen yhteistyön haasteeksi koetaan avoimen keskusteluilmapiirin aikaan saaminen. Tapaamisten arviointi ja kehittäminen siten, että kaikki siihen osallistuvat kokevat ne hyödyllisiksi, on tärkeää. Isoherrasen mukaan keskustelutaitoihin liittyvissä valmiuksissa ja mielipiteiden esittämisessä sekä niiden perustelemisessä on vielä paljon opittavaa. (Isoherranen 2012, 129-130.)

Halua moniammatilliseen yhteistyöhön on, mutta sen onnistumisen esteeksi koetaan toimijoiden erilaiset käsitykset ja tulkinnat. Onnistuakseen moniammatillinen yhteistyö edellyttää yhteisten käsitysten ja näkemysten luomista sekä tarpeellisiin muutoksiin sitoutumista eri organisaatioissa. Organisaatioissa haasteita nähdään olevan johtajuuden vertikaalisella sekä horisontaalisella tasolla. (Isoherranen 2012, 157.)

Lamberg (2018, 91) kirjoittaa, että kokemusasiantuntijoiden mukaan ottaminen lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen kehittämiseen tuo keskusteluun mukaan aitoa vastavuoroista dialogia ja siten lisää yhteistä ymmärrystä lastensuojelun työskentelytilanteisiin liittyvissä kohtaamisissa. Lambergin mukaan psykoterapia, koulutukset sekä yhteiset vastavuoroiset keskustelut tuovat merkityksellisen lisän lastensuojelutyön kehittämiseen. Lastensuojelutyö onkin muuttumassa hoidollisempaan ja terapeuttisempaan suuntaan, jolloin ammattilaisten tietämisestä voidaan luopua ja asiakasta kuulla paremmin. (Lamberg 2018, 91.)

5 KEHITTÄMISMENETELMÄT

5.1 Laadullinen tutkimus

Laadullisella tutkimuksella tavoitellaan tarkasteltavan ilmiön kuvaamista, ymmärtämistä ja mielekkään tulkinnan antamista. Laadullisella lähestymistavalla korostetaan todellisuutta ja siitä saatavan tiedon yksilöllistä luonnetta. Laadullisen tutkimuksen merkityksellisyyttä perustellaan siinä näkyväksi tehtävien tutkimuskohteiden näkymättömyydellä, ihmisten välisten vuorovaikutussuhteiden esiin nostamisella, tulkinnallisuudella sekä aikaan ja paikkaan sidottujen ilmiöiden tarkastelemisella. Teoriasta muodostuva viitekehys on laadullisessa tutkimuksessa merkittävässä roolissa. Teoreettinen viitekehys muodostuu tarkastelun kohteena olevaan ilmiöön liittyvistä keskeisistä käsitteistä sekä niiden välisistä merkityssuhteista. Laadullisen tutkimuksen kanssa samaa tarkoittavina ilmaisuina käytetään kvalitatiivinen, pehmeä, ymmärtävä ja ihmistutkimus. (Kananen 2012, 29; Puusa & Juuti, 2011, 31, 47; Tuomi & Sarajärvi 2018, 23-24,28.)

Laadullinen tutkimus sopii tilanteisiin, joissa ilmiöstä on vain vähän tietoa tai tutkimusta, ilmiöstä halutaan tuoda esiin syvällinen näkemys, kyseessä on uusien teorioiden ja oletusten luominen, triangulaation käyttö tai ilmiöstä halutaan nostaa esiin hyvä kuvaus. Laadullisella tutkimuksella etsitään löydöksiä ilman määrällisiä ja tilastollisia keinoja. Siinä käytetään sanoja ja lauseita ja sen avulla tuodaan näkyväksi ihmisten käyttäytymiseen liittyviä ilmiöitä. Laadullisella tutkimuksella ei tavoitella määrällisen tutkimuksen tavoin yleistä, sillä laadullisen tutkimuksen tavoitteena on ilmiön syvällinen ymmärtäminen. (Kananen 2012, 29-30; Puusa & Juuti 2011, 31.)

Laadullisen tutkimuksen aineiston analyysivaiheessa edetään syklisenä prosessina, jolloin tarvittaessa voidaan palata analyysin aiempiin vaiheisiin. Analysointivaiheessa saatu aineisto puretaan, pilkotaan, kootaan ja täydennetään. Tutkimuksen tulokset ohjaavat työskentelyn etenemistä ja tulokset ja tulkinnat muodostuvat tutkijan tulkinnoista. Laadullisen tutkimuksen avulla tarkastellaan yksittäisiä tapauksia sekä keskitytään korostamaan tutkimukseen osallistuvien ihmisten näkökulmia ja kokemuksia. Tutkija ja tutkittava ovat keskenään läheisessä suhteessa, jolloin tutkija toimii vuorovaikutuksessa yksittäisen havainnon kanssa saadakseen esiin tutkittavien näkökulman. Siinä keskitytään ihmisten ajatusten, käsitysten, tunteiden sekä tulkintojen tutkimiseen sellaisina kuin tutkittavat ovat ne henkilökohtaisesti kokeneet. (Kananen 2012, 30; Saaranen-Puusniekka 2006; Puusa & Juuti 2001, 47-48.)

Laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmät jaetaan sekundääri- ja primääriaineistoihin. Sekundääriaineistoa ovat olemassa olevat kuvat, tallenteet ja dokumentit. Vastavasti primääriaineisto kerätään kulloistakin tutkimusongelmaa varten muun muassa kyseilyllä, haastatteluilla tai havainnointien avulla. Käytettäviä aineistonkeruumenetelmiä voidaan yhdistellä eri tavoin tutkimuksesta riippuen. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys määrittää tarvittavan aineiston sekä analysointimenetelmät. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteinä pidetään sen avarakatseisuutta ja monien mahdollisuuksien antamista. Laadullisen tutkimuksen toteuttamisessa on tärkeää kerätä laaja ja monipuolinen aineisto. (Kananen 2015, 76; Eskola & Suoranta 1998, 18; Alasuutari 2011, 83-84).

5.2 Kehittämistutkimus

Opinnäytteenä toteutettavaan kehittämishankkeeseen liittyy aina myös tutkimuksellinen ote. Tällöin tutkimuksellisuus muodostuu tieteellisen tiedon systemaattisen ja perusteltavuuden periaatteiden toteuttamisella sekä sillä, että kehittämishanke nidotaan aihepiiriä koskevaan teoreettiseen tietoon. Ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyöt vastaavat omalta osaltaan ajankohtaisiin sosiaali- ja terveysalojen kehittämishaasteisiin. (Kananen 2012, 20; LAMK 2018; Huotari 2014, 8.)

Kehittämistutkimus pohjautuu teoriaan ja sen toteuttamisessa edellytetään tutkimuksellista otetta. Kehittämistutkimus muodostuu tutkimuksen ja kehittämisen syklisesti etenevästä prosessista. Kehittämistutkimus koostuu useista eri tutkimusmenetelmistä, joista valitaan kyseessä olevaan kehittämiskohteeseen parhaiten soveltuvat ja toimivat menetelmät. Ongelman ratkaisussa käytetään tieteeseen pohjautuvia menetelmiä. (Kananen 2012, 13, 16, 19.) Kehittämistutkimuksessa tiedolla on suuri merkitys. Tieto voi muodostua sekä tieteellisestä että kokemuksellisesta tiedosta. (Toikko & Rantanen 2009, 156).

Kehittämistutkimuksessa täytyvät tieteen kriteerit silloin, kun se dokumentoidaan huolellisesti, se toteutetaan tieteellisin menetelmin sekä dokumentoinnin ja tieteellisten menetelmien avulla saatujen tietojen avulla tuotetaan uutta luotettavaa tietoa. Tutkimuskohteena voivat olla prosessit, toiminnot, asiantilat sekä tuotteet. Toisin sanoen mikä tahansa toiminto, mihin voidaan vaikuttaa jollakin interventiolla. Kehittämistutkimukseen ei ole omia itsenäisiä menetelmiä, joten tutkimustavaksi valitaan laadullisen tai määrällisen tutkimusotteen väliltä tai niiden yhdistelmä. Valittujen tutkimusotteiden menetelmineen on tavoitettava tarkastelussa oleva ilmiö. Tutkittavan ilmiön syvällinen ymmärtäminen edellyttää tutkijan osallistumista ilmiön toimintaan. (Kananen 2012, 21, 25-29, 49; Toikko & Rantanen 2009, 156-157.)

Yksinkertaisimmillaan kehittämishankkeen eteneminen kuvataan lineaarisen mallin avulla. Kehittämisasiheen määrittelyn aikana sovitaan muutosidea ja -tehtävä. Suunnitteluvaiheessa mietitään hankkeeseen osallistujat ja toteutussuunnitelma sekä laaditaan aikataulu, hankeorganisaatio, työ- ja dokumentointisuunnitelmat ja sovitaan vastuunjaot. Toteuttamisvaiheen aikana hanke muovautuu ja elää, jolloin suunnitelmaan saatetaan tehdä muutoksia. Tämän vaiheen aikana luodaan suunnitelman mukainen tuote tai työskentely- ja toimintamalli, tässä vaiheessa otetaan myös saadut tulokset käyttöön. Viimeiseksi hanke päätetään, arvioidaan ja raportoidaan, hankeorganisaation toiminta päätetään ja esitetään jatkohankkeisiin liittyvät ajatukset sekä ideat. (Toikko & Rantanen 2009, 64-65.)

Kananen (2012, 49-51) erittelee kehittämistutkimuksen haasteiksi tutkijan osallistumisen asteen ja prosessi- sekä tutkimusosaamisen. Ilmiön syvällinen ymmärtäminen edellyttää tutkijalta myös prosessin hallintataitoja. Kehittämisen tarpeellisuuden perusteluissa ja tulosten arvioinnissa tarvitaan tutkimuksellista otetta sekä tutkimusmenetelmien käytön hallintaa. Toikko & Rantanen (2009, 119) pohtivat kehittämistoimintaan liittyvän perusteltua tiedon keräämisen rajaamista, jolloin harkinta perustuu kyseessä olevan tiedon laadullisen kattavuuden arviointiin.

5.3 Teemahaastattelu aineiston keruumenetelmänä

Haastattelu on tutkijan joustavasti ohjaamaa ja johdatteluvaa tavoitteellista keskustelua. Se on vastavuoroista vuorovaikutteista keskustelua, jossa on tavoitteena sellaisen aineiston kerääminen, josta saadaan muodostettua tutkittavaa ilmiötä koskevia luotettavia päätelmiä. Haastattelun etuna pidetään sen joustavuutta, sillä kysymykset voidaan tarvittaessa toistaa ja niiden järjestystä voidaan muuttaa. Haastattelun avulla tavoitellaan ennalta suunnitellun päämäärähakuisen tiedon keräämistä. Haastattelujen avulla saatu aineisto on tilannesidonnaista, eikä siten suoraan yleistettävissä. (Puusa 2001, 42,73; Tuomi & Sarajärvi 2018, 84-85).

Teemahaastattelu on laadullisen tutkimuksen yleisimmin käytetty tiedonkeruumenetelmä, joka sopii useimpien ilmiöiden tutkimiseen. Haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen sekä tarkentavien kysymysten mukaan. Teemahaastattelulla tavoitellaan ymmärryksen lisääntymistä ja totuuden esiin nostamista. Haastattelut voidaan suorittaa yksilö- tai ryhmähaastatteluina. Teemahaastattelu soveltuu kehittämistutkimuksessa ongelman määrittelyyn sekä vaikuttavuuden ja tulosten arviointivaiheiden tiedon keräämiseen. Haastattelutilanne voidaan äänittää ja siten siihen voidaan palata jälkepäin. Usein uudelleen kuuntelu vasta avaa vastaajan vastauksen sisällön ja tarkemman ajatuksen. Äänittämisen etuna on myöskin raportoinnin tarkkuuden toteuttaminen. Äänittämisestä on hyvä puhua

osallistujien kanssa ennen haastattelun aloittamista. Äänitetyt haastattelut litteroidaan. Litteroinnin tarkkuus riippuu kehittämistehtävästä. Litterointivaiheessa tulee päättää missä muodossa, yleis- vai kirjakielellä, puhe siirretään tekstimuotoon. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 47-48; Kananen 2012, 99-100; Puusa 2011, 81; Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 107).

Teemahaastattelun avulla tutkitaan yksilön ajatuksia, tunteita, kokemuksia ja uskomuksia. Se soveltuu käytettäväksi tilanteissa, joissa jo etukäteen tiedetään haastateltavilla olevan tutkittavaan asiaan sekä siihen liittyviin tilanteisiin kokemuksellista tietoa. Näiden lisäksi tutkijalla on oltava selvillä tutkittavaan ilmiöön liittyvä kokonaisuus sekä siihen liittyvät osat alueet ja rakenteet. Tässä aineiston keruumenetelmässä painotetaan ihmisten antamia tulkintoja ja merkityksiä sekä merkitysten syntymistä vuorovaikutuksessa. Menetelmänä se luokitellaan puolistrukturoiduksi, jolloin haastattelun etenemisestä on ennakkoon jonkin verran määritelty ja haastattelija ohjaa sen etenemistä ilman jatkuvaa kontrollointia. Valittujen teemojen avulla tavoitellaan mahdollisimman laajaa aineistoa. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 47-48; Puusa 2011, 81).

Perinteisen tutkimuksen haastattelumuotoja voidaan toteuttaa myös verkon välityksellä toteutettavalla kyselyllä. Laadullista aineistoa voidaan kerätä ei-reaaliaikaisella sähköpostikyselyllä, jossa tutkija lähettää ilmiöön liittyvien teemojen mukaisesti muotoillut avoimet kysymykset tutkittavalle. Avointen kysymysten avulla tutkija voi kartoittaa vastaajan todellisia meilipiteitä ja ajatuksia. Sähköpostikyselyn etuna on sen joustavuus haastateltavan kannalta, sillä hän voi vastata siihen omaan tahtiinsa. Tutkijalle aineistonkeruuvaihe voi samasta syystä muodostua pitkäksi. (Kananen 2015, 186-187; Hirsjärvi, Remes & Saja-vaara 2009, 196.)

5.4 Sisällön analyysi

Sisällön analyysi on menetelmä, jota käytetään laadullisen tutkimuksen toteutuksessa. Laadullisen analyysin muodot jaetaan induktiiviseen tai deduktiiviseen analyysiin. Jako määräytyy tutkimuksessa käytetyn tulkinnan päättelyn logiikan etenemisprosessista. Induktiivisella tarkoitetaan yksittäisestä yleiseen etenemistä, kun deduktiivisessä edetään yleisestä yksittäiseen. Lähes kaikki laadullisen tutkimuksen analysointitavat pohjautuvat sisällön analyysiin. Sisällön analyysin avulla tuodaan aineistosta ydin esiin, saatu aineisto tiivistetään edelleen ja muotoillaan ydinsisällöksi. Sisällön analyysi voi sisältää sekä määrällistä että yksittäistä tarkastelua. (Eskola & Suoranta 2018, 103, 107).

Sisällön analyysi perustuu sisällön luokitteluun, joka voi olla aineisto- tai teorialähtöistä tai teoriaohjaavaa. Teorialähtöisellä luokittelulla tarkoitetaan teoriasta saatujen luokkien mukaisista luokittelua. Teorialähtöinen analyysi on perinteinen malli. Sen toteutuksessa on

taustalla jokin tietty teoria tai malli, joka ohjaa tutkimuksen etenemistä. Malli esitellään ja sen mukaan määritellään myös tutkimuksen kohteena olevat käsitteet. Teorialähtöisessä analyysissä päättelyn logiikka yhdistyy deduktiiviseen päättelyyn. Tällöin tutkimuksen teoriaosassa määritellään ne luokat, joihin aineisto suhteutetaan. Se myös ohjaa aineiston hankintatavat sekä tutkittavan ilmiön käsitteen määrittelyyn. (Kananen 2012, 116-117; Eskola & Suoranta 2018, 110-111).

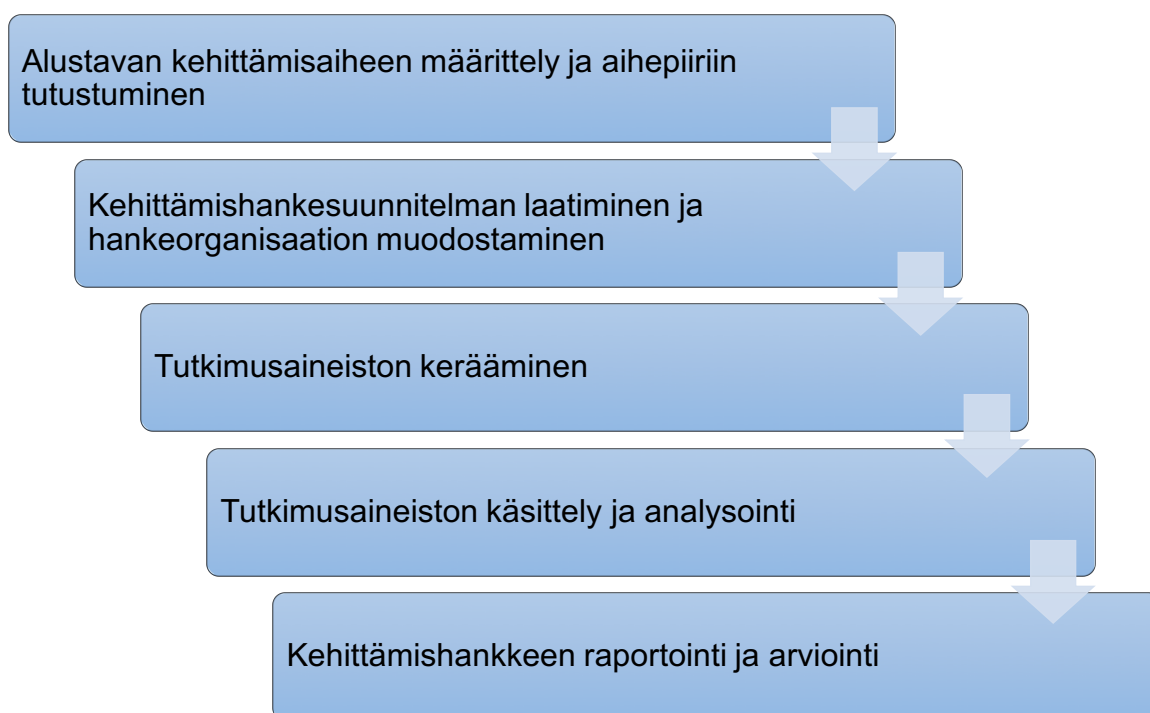
Laadullisen tutkimuksen aineistolla kuvataan tutkittavaa ilmiötä. Ilmiö saatetaan analyysin avulla selkeään sanalliseen muotoon hävittämättä siinä esiintyvää tietoa. Aineiston laadullinen käsittely perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan, jonka aikana aineisto ensin pilkotaan, käsitteellistetään ja kootaan uudenlaiseksi loogiseksi kokonaisuudeksi. Sisällön analyysin avulla paljastetaan tekstistä ydinasiat, joista laaditaan tiivistetty kuvaus eli aineistomassa tiivistetään ydinsisällöksi. (Eskola & Suoranta 2018, 121-122; Kananen 2012, 116.)

Teorialähtöisen sisällönanalyysin ensimmäisessä vaiheessa muodostetaan analyysirunko. Analyysirunkoon luodaan kategoriat tai luokitukset. Analyysirungon laatimisen jälkeen aineisto pelkistetään ja seuraavaksi aloitetaan luokittelu. Luokittelu voi edetä alaluokasta yläluokkaan tai päinvastaisessa järjestyksessä, jolloin pelkistetty aineisto sijoitetaan tutkimuksen teoriasta muodostuviin yläluokkiin ja sen jälkeen edetään pelkistetyistä ilmauksista muodostuviin alaluokkiin. Aineistossa saattaa esiintyä myös analyysirunkoon kuulumattomia asioita. Analyysirunkoon kuulumattomista ilmauksista voidaan muodostaa uusia luokkia. (Tuomi & Sarajärven 2018, 127-131.)

6 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS

6.1 Kehittämishankkeen eteneminen

Ensimmäiset tämän tutkimuksellisen kehittämishankkeen toteuttamiseen liittyvät keskustelut käytiin Kotirauhassa syksyllä 2017 lastenkodin johtajan ja vastaavan ohjaajan kanssa. Kotirauhassa tehtävän lastensuojelun perhetyön tarve oli noussut ja johtaja oli pohtinut erilaisia mahdollisuuksia sekä tapoja toteuttaa kuntouttavaa perhetyötä osana lastenkodin toimintaa. Kehittämishankkeen tutkimukselliseksi lähestymistavaksi valikoitui laadullinen tutkimus, sillä siinä haluttiin ymmärtää ja kuvata perhekuntoutusta yhtenä Kotirauhan järjestämistä lastensuojelun palveluista. Hanke toteutettiin kehittämistutkimuksena, sillä sen tavoitteena oli palvelun mallintaminen. Kehittämishankkeen etenemistä kuvataan seuraavalla kuviolla 3.



KUVIO 3. Kehittämishankkeen eteneminen

Alustavaksi kehittämisasiheeksi määriteltiin lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteenä Kotirauhassa toteutettavan, koko perhettä kuntouttavan perhetyön mallintaminen. Loppuvuoden 2017 aikana kehittämishankkeen aiheeksi tarkentui perhekuntoutuspalvelun mallintaminen Kotirauhaan. Kehittämishankkeen toteuttaminen edellytti lastensuojelun perhetyötä ja perhekuntoutusta koskevan pohjatiedon hankkimista. **Aihepiiriin tutustuminen** toi ilmi, että se oli noussut ajankohtaiseksi LAPE-hankkeen puitteissa tehdyn Lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeisten sisältöelementtien mallinnustyöskentelyn myötä. Kotirauhan perhekuntoutuspalvelun kehittäminen päätettiin toteuttaa perustuen mallinnuksen viitekehykseen, sillä sen luomisessa oli käytetty ajantasaisinta lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen teoriatietoa sekä kokemustietoa palvelun tuottajilta ja asiakaskehittäjiltä.

Hankesuunnitelman laatiminen aloitettiin loppuvuodesta 2017. Samanaikaisesti **muodostettiin hankeorganisaatio** ja tehtiin yhteistyösopimus Kotirauhan kanssa. Kotirauhan johtajan ja vastaavan ohjaajan sovittiin toimivan kehittämishankkeen ohjausryhmänä. Toiminnallisten resurssien vuoksi sovittiin, että ohjausryhmän lisäksi Kotirauhan henkilöstöstä pyydetään kehittämishankkeen työskentelyihin mukaan 2-4 työntekijää. Henkilökunta haettiin ottaa mukaan kehittämistyöhön jo heti alusta alkaen, joten hankkeen aloittamisesta ja etenemisestä tiedotettiin kuukausittain järjestettävissä henkilökuntapalaverissa. Hankesuunnitelma valmistui joulukuussa 2017 ja se esitettiin suunnitelmaseminaarissa tammi-kuussa 2018.

Tutkimusaineistoa kerättiin Kotirauhassa toteutettujen teemahaastatteluiden avulla ja sähköpostikyselynä Heinolan kaupungin lapsiperheiden sosiaalityön ohjaajilta. Kehittämishankkeen tiedonkeruumenetelmäksi valittiin teemahaastattelu, sillä se soveltui hyvin kokeuksellisen tiedon keräämiseen ryhmähaastatteluna. Koska aloite palvelun mallintamiseen oli tullut Heinolan kaupungin lastensuojelun palvelupäälliköltä, koettiin tarpeelliseksi saada aineistoon myös kaupungin työntekijöiden näkemyksiä perhetyöstä ja perhekuntoutuksesta. Helmikuussa 2018 otettiin ensimmäisen kerran yhteyttä Heinolan kaupungin lapsiperheiden sosiaalipalvelujen johtajaan ja tiedusteltiin mahdollisuutta haastatella lastensuojelullisen perhekuntoutuksen aihepiiriin kanssa eniten tekemisissä olevia työntekijöitä. Kevään 2018 aikana haettiin tutkimuslupa Heinolan kaupungilta sekä käytiin sähköpostikirjeenvaihtoa sosiaaliohjaajan kanssa, mutta haastattelumahdollisuutta ei useista yhteydenotoista huolimatta saatu järjestymään.

Kehittämishankkeen varsinainen toteutusvaihe alkoi Kotirauhassa maaliskuussa 2018. Teemahaastattelut toteutettiin maaliskoukuun välillä järjestämällä yhteensä kolme

haastattelukertaa. Niistä kertynyttä **tutkimusaineistoa käsiteltiin ja analysoitiin** seuraavan kesän aikana. Kehittämishankkeen tutkimusaineiston analysoinnissa käytettiin teorialähtöistä sisällönanalyysia, koska hankkeen ja siihen sisältyvän tutkimuksen etenemistä ohjasi teoreettinen viitekehys lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeisistä sisältöelementeistä. Syyskuussa aineistoanalyysin alustavat tulokset esiteltiin Kotirauhassa teemahaastatteluissa mukana olleille työntekijöille ja heille annettiin vielä mahdollisuus täydentävään kommentointiin.

Kesälomakauden päätyttyä otettiin jälleen yhteyttä Heinolan kaupungin lapsiperhepalvelujen johtajaan sekä sosiaaliohjaajaan haastatteluasian etenemiseksi, mutta haastattelua ei järjestynyt syyskaudellakaan. Teemahaastattelun sijaan tiedonkeruun menetelmäksi valittiin sähköpostikysely, koska se oli tiedonantajien kannalta joustavampi, kuin tiettyyn aikaan ja paikkaan sidottu teemahaastattelu, mutta mahdollisesti myös avointen kysymysten käytön. Tammikuun 2019 lopulla haastatteluasia vihdoinkin eteni, kun lapsiperheiden sosiaalipalvelujen sosiaaliohjaaja lupautui vastaamaan haastattelukysymyksiin sähköpostin välityksellä yhdessä toisen perhetyössä työskentelevän ohjaajan kanssa. Sähköpostikyselyyn liittyvää keskustelua käytiin tammi-maaliskuun välisenä aikana ja vastaukset kysymyksiin saatiin maaliskuussa. Sähköpostikyselystä saatu aineisto analysoitiin huhtikuun aikana. Samaan aikaan käytiin läpi myös Kotirauhan teemahaastatteluista saatua aineistoa ja siitä muodostettuja tuloksia.

Hankkeen raportointi ja arviointi oli aloitettu alkuvuodesta 2019. Alustavan suunnitelman mukaan raportin piti valmistua kevään aikana, mutta sähköpostikyselyn aineiston analysoinnin jatkuessa vielä huhtikuussa, päätettiin kehittämishankkeen raportoinnille antaa lisää aikaa. Tavoite raportin valmistumiselle siirrettiin syksylle 2019 ja se toteutui loka-kuussa.

6.2 Tutkimusaineiston kerääminen

Kehittämishankkeen suunnitteluvaiheessa syksyllä 2017 keskusteltiin hankkeen johtoryhmän kanssa siitä, miten Kotirauhan henkilökunta osallistuu hankkeen toteutukseen. Koko henkilökunnan samanaikainen osallistuminen ei ollut mahdollista ajallisten resurssien vuoksi. Lastenkodin ympärivuorokautinen toiminta sitoo perustehtävän toteuttamiseen kerrallaan vähintään neljä työntekijää, joten työvuorollisesti kaikkien samanaikainen osallistuminen olisi ollut haasteellista järjestää. Keskusteluissa päädyttiin siihen, että kehittämishanke esitellään henkilökunnalle henkilökuntapalaverissa ja samalla tiedustellaan, löytyykö heidän joukostaan 2-4 halukasta osallistujaa hankkeen toteuttamiseen. Osallistujien määrää pidettiin riittävänä työntekijöiden kokonaislukumäärään nähden. Lisäksi sovittiin,

että hanketyöskentely toteutetaan kevään 2018 aikana Kotirauhan tiloissa, jotta se voidaan toteuttaa mahdollisimman ketterästi lastenkodin perustehtävän toteuttamisen ohella. Yhteisiä työskentelykertoja sovittiin olevan kolme ja niiden keston päätettiin olevan noin kaksi tuntia kerrallaan. Samalla pohdittiin mikä olisi Kotirauhan toiminnan kannalta sopivin ajankohta työskentelyn toteuttamiseen, jolloin päädyttiin tapaamisten järjestämiseen klo 11-13 välisenä aikana, jolloin Kotirauhassa asuvat lapset ovat koulussa.

Alustavaa kehittämishankesuunnitelmaa esiteltiin Kotirauhassa kuukausittaisessa henkilökuntapalaverissa marraskuun 2017 alussa. Esittely sisälsi myös lyhyen tietoisuuden LAPE-hankkeesta ja sen puitteissa tekeillä olleesta lastensuojeluun liittyvästä kehittämistyöstä. Esittelyssä käsiteltiin myös niitä syitä, miksi hanke oli päätetty toteuttaa ja miten se tapahtuu käytännössä. Lisäksi henkilökunnalla oli mahdollisuus esittää kysymyksiä. Tällöin tiedusteltiin myös henkilökunnan halukkuutta osallistua hanketyöskentelyyn. Tässä vaiheessa kukaan ei ilmoittanut suoraan halukkuuttaan siihen. Loppuvuoden aikana kehittämishankkeen etenemisestä puhuttiin uudelleen Kotirauhan henkilökuntapalaverissa. Tämän lisäksi käytiin myös erillisiä hankkeeseen liittyviä keskusteluja työntekijöiden kanssa. Vuoden 2018 alussa halukkuutensa osallistumiseen oli johtoryhmän lisäksi ilmoittautunut kaksi työntekijää. Kaikilla osallistujilla oli useamman vuoden kokemus lastensuojelun asiakasperheiden kanssa työskentelystä. Kaksi heistä oli käynyt perhearviointikoulutuksen ja käyttänyt Perhearviointi-menetelmää työssään. Mukana oli myös työntekijä, joka on käynyt Silta-työskentelyn koulutuksen ja käyttänyt menetelmää työssään.

Perhearviointi on työmenetelmä, jonka avulla arvioidaan perheen voimavaroja, vahvuuksia ja vaikeuksia suhteessa lapsen tarpeisiin. Työntekijän rooli on auttaa perhettä arvioimaan itse perhe-elämän ja arjen sujumista. Perhearviointimenetelmä on lapsikeskeinen ja sen avulla voidaan havainnoida perheen järjestäytymistä ja ominaisuutta. Käytännössä tämä tarkoittaa mm. perheenjäsenten välisten suhteiden ja vuorovaikutuksen, perheen toimintakyvyn sekä vanhemmuuden toiminnan havainnoimista. (Aaltio 2016, 161-162.) Silta-työskentely on vuorovaikutuksellinen työmenetelmä kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen biologisen perheen kanssa tehtävään yhteistyöhön. Malli rakentuu dialogisuudelle, perheterapeuttiselle ja narratiiviselle viitekehykselle. Työskentelyyn osallistuvat sijoitettu lapsi, hänen biologiset vanhempansa ja lapsen omaohjaaja. Mukaan voidaan pyytää myös lapsen ja perheen muita tärkeitä sukulaisia. Työskentelyä ohjaa koulutettu Silta-ohjaaja, joita Kotirauhassa on neljä. Työskentelyn tavoitteena on lapsen ja vanhempien oman elämän asiantuntijuuden vahvistaminen siten, että he saisivat kokemuksia mahdollisuudesta vaikuttaa omaan elämäänsä. (Kiiskinen 2013, 5.)

Hanketyöskentely toteutettiin ryhmämuotoisina **teemahaastatteluina** Kotirauhassa työskentelevien neljän vapaaehtoisesti osallistuvan työntekijän kokoonpanoina. Haastatteluihin laadittiin teorialähtöinen haastattelurunko (LIITE 1), jonka teemat muodostettiin LAPE-hankkeessa luotujen lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeisten sisältöelementtien mukaisesti. Sisältöelementit jaoteltiin teemoittain kolmeen haastattelukertaan maaliskuu-toukokuun ajalle. Haastatteluihin osallistujille annettiin mahdollisuus tutustua etukäteen kulloiseenkin teemahaastattelurunkoon. Sen lisäksi he saivat tulosteen sen pohjana olevista perhetyön ja perhekuntoutuksen sisältöelementeistä (LIITE 2).

Maaliskuun teemahaastatteluun osallistui tämän hankkeen kehittäjien lisäksi kolme henkilöä, sillä yksi haastatteluun lupautuneista työntekijöistä oli lomalla. Tapaamisen aluksi esiteltiin teemahaastattelun metodia ja kerrottiin, miten haastattelu etenee. Haastateltavilta pyydettiin lupa keskustelun äänittämiseen matkapuhelinsovelluksen avulla. Haastattelut äänitettiin, jotta niiden jatkotyöstäminen oli sujuvampaa ja niiden sisällöt uudelleen toistettavissa. Haastateltavat saivat itselleen tulosteen, jossa kerrottiin teemahaastattelun toteuttamisesta (LIITE 3). Lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeiset sisältöelementit esiteltiin vielä lyhyesti painottaen etenkin kyseisen haastattelukerran aiheena olleita lapsikeskeistä suojelua ja kokonaisvaltaista kuntoutusta. Teemahaastattelu eteni vapaasti mukailien haastattelurunkoa. Keskustelun aikana huolehdittiin, että kaikki suunnitellut teemat tulivat kuitenkin käsiteltyä. Keskustelu oli runsasta ja se eteni luontevasti siten, että kaikki saivat tuoda ajatuksiaan ja mielipiteitään tasapuolisesti esiin. Haastattelun kesto oli 1 tunti ja 51 minuuttia, josta kertyi litteroitua aineistoa 35 sivua.

Huhtikuun teemahaastatteluun osallistuivat kehittäjien lisäksi kaikki neljä haastateltavaa. Edellisestä kerrasta loman takia pois olleelle työntekijälle kerrottiin aluksi samat asiat, kuin muille aiemmin ja pyydettiin lupa haastattelun äänittämiseen. Haastatteluteemoina olivat lapsen ja perheen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointi, läheisten, vertaisten ja yhteisön tuki ja hoito. Haastattelun kesto oli 1 tunti ja 21 minuuttia ja litteroituna se oli 23 sivua tekstiä. Se jäi suunniteltua lyhyemmäksi, sillä työvuorossa olleet työntekijät joutuivat poistumaan työhön liittyvien menojen takia muita aiemmin. Tämä oli ennalta tiedossa, joten kaikkien haastattelukysymysten pohtimisen takia ajankäyttöä tarkkailtiin enemmän, kuin maaliskuun tapaamisella. Siten haastatteluteemat ja niihin liittyvät kysymykset ehdittiin puhua ilman kiirehtimistä, vaikka keskustelu oli jälleen runsasta ja polveilevaa.

Toukokuun teemahaastatteluun osallistuivat kehittäjien lisäksi kaikki neljä haastateltavaa. Aluksi käytiin jälleen pikaisesti läpi lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeiset sisältöelementit. Toukokuun tapaamisen haastatteluteemoina olivat ohjaus ja konkreettinen apu. Haastattelukysymyksiin siirtyminen sujui luontevasti ja työryhmä piti myös

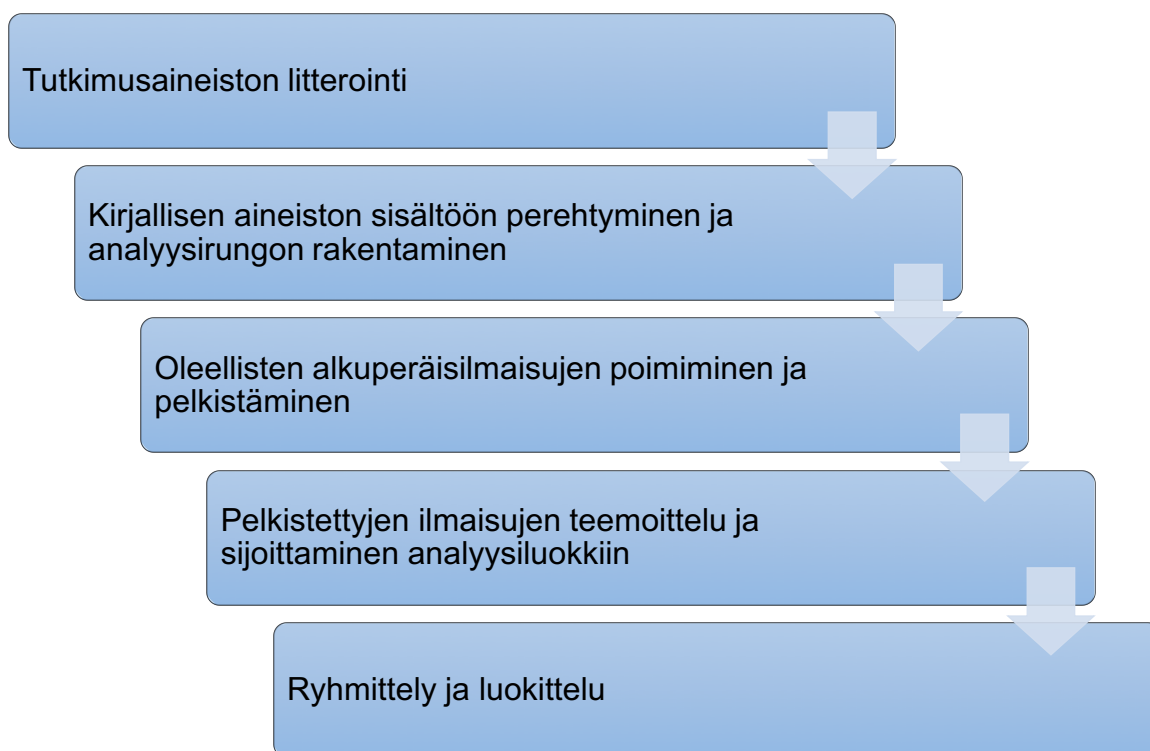
keskinäisesti huolta, että keskustelussa pitäydytään ennalta ilmoitetuissa teemoissa. Toteuttiin, että vaikka jokaiselle haastattelukerralle on ennalta sovittu tietyt teemat ja kysymykset, täydentävät eri haastattelukerroilla käydyt keskustelut silti toisiaan. Haastattelun kesto oli 1 tunti ja 36 minuuttia, josta muodostui 24 sivullista litteroitua tekstiä.

Aloite Kotirauhan perhekuntoutusmallin luomiseen oli alun alkaen tullut Heinolan kaupungin lastensuojelun palvelupäälliköltä. Hän oli toivonut Kotirauhan johtajalta kuvausta siellä toteutettavasta perhekuntoutuspalvelusta ja sisällöistä. Tähän liittyen kehittämishankkeen toteuttamisen kannalta koettiin tärkeäksi saada mukaan Heinolan kaupungin lapsiperheiden sosiaalipalvelujen perhetyössä työskentelevien ajatuksia ja kokemuksia kaupungin tarjoamista perheiden tukemiseen liittyvistä palveluista

Sähköpostikyselyn toteuttamisesta sovittiin lapsiperheiden sosiaalipalvelujen sosiaaliohjaajan kanssa, koska kasvokkain tapahtuvaa tapaamista ei onnistuttu sosiaalipalvelujen kanssa sopimaan. Kyselyyn lupautuivat vastamaan kaksi lastensuojelun perhetyön työntekijää. Kyselyyn liitettiin mukaan LAPE-hankkeessa kehitetyt lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeiset sisältöelementit ja niiden tiivistetyt kuvaukset sekä perustelut kyselyn merkittävydestä kehittämishankkeen toteuttamisessa. Sähköpostikyselyn kysymykset olivat etukäteen laadittuja ja muodoltaan avoimia (LIITE 4). Kyselyyn osallistuneiden kanssa sovittiin vastausten palautuspäivämäärä maaliskuulle 2019. Kyselyllä selvitettiin tarkemmin Heinolan kaupungin lastensuojelun perhetyön sen hetkisiä toimintoja ja käytäntöjä, sillä niistä kaivattiin tarkempaan tietoa Kotirauhassa. Lisäksi kysyttiin työntekijöiden ajatuksia lastensuojelun sijaishuollossa tehtävän perhetyön ja perhekuntoutuspalvelun tulevaisuuden muodoista.

6.3 Tutkimusaineiston analysointi

Kehittämishankkeessa käytettiin aineiston analysointimenetelmänä teorialähtöistä sisällönanalyysia (KUVIO 3.), sillä analyysissa testattiin, miten lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeiset sisältöelementit näkyvät aineistossa. Aineiston analyysissä edettiin deduktiivisesti eli yleisestä yksittäiseen.



KUVIO 4. Teorialähtöisen sisällönanalyysin toteuttaminen

Teemahaastatteluista muodostunut **tutkimusaineisto litteroitiin** sen jälkeen, kun kaikki haastattelut oli järjestetty Kotirauhassa. Haastattelut oli äänitetty matkapuhelinsovelluksen avulla varmuuden vuoksi kahteen eri laitteeseen. Ne litteroitiin kokonaisuudessaan sanata tarkasti, jolloin mitään olennaista ei jäänyt tutkimusaineiston ulkopuolelle. Yhteensä kolmesta haastattelukerrasta kertyi äänitettyä keskustelumateriaalia 4 tuntia 48 minuuttia.

Haastattelumateriaali kirjoitettiin puhtaaksi tietokoneella, jolloin litteroitua aineistoa muodostui yhteensä 82 sivua. Aikaa litterointiin kului yhteensä noin 30 tuntia. Kun äänitetty aineisto oli käsitelty, se poistettiin laitteista, joihin se oli tallennettu.

Aineiston sisältöön perehdyttiin lukemalla sitä läpi useaan kertaan, jotta siitä muodostui ensin kokonais käsitys. Samalla merkittiin ne kohdat, jotka olivat kiinnostavia kehittämishankkeen tavoitteen kannalta. Sen jälkeen **rakennettiin analyysirunko**, jonka pääluokat muodostuivat lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeisistä sisältöelementeistä.

Laajasta tekstimassasta **poimittiin ja listattiin analyysirungon luokituksen mukaisia oleellisia alkuperäisilmaisuja ja niiden sisältö pelkistettiin**. Ilmaisujen pelkistämässä kiinnitettiin huomiota siihen, että niiden sisältämä informaatio ei katoa, vaan pelkistys on tiivis ja selkeä.

Pelkistetyt ilmaisut teemoiteltiin ja sijoitettiin pääluokkien mukaisesti analyysiluokkiin. Sijoittelu tehtiin analyysirungon pääluokkien eli sisältöelementtien mukaisesti. Aineiston analysointia jatkettiin **ryhmittelemällä** pelkistetyt ilmaukset. Analyysiluokkien sisällä olevista pelkistetyistä ilmaisuista etsittiin samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia. Saman sisältöiset ilmaukset yhdistettiin ryhmäksi ja muodostuneet ryhmät **luokiteltiin**. Ensin muodostettiin alaluokat, jotka nimettiin niiden sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Sitten muodostettiin yläluokat yhdistelemällä saman sisältöiset alaluokat keskenään. Yläluokista muodostuivat teemahaastatteluaineiston analyysin tulokset eli Kotirauhan perhekuntoutusmallin ydinsällöt (TAULUKKO 1).

TAULUKKO 1. Teemahaastatteluaineiston pääluokat ja yläluokat

PÄÄLUOKAT	YLÄLUOKAT
LAPSIKESKEINEN SUOJELU	Lapsen yksilölliset tarpeet keskiössä Lapsen osallisuuden varmistaminen
KOKONAISVALTAINEN KUNTOUTUS	Perheen sisäisen asiantuntijuuden tunnustaminen Perheen toimijuuden vahvistaminen Vuorovaikutuksen tukeminen Osallisuuden toteuttaminen
LAPSEN JA PERHEEN TILANTEEN JA TUEN TARPEIDEN ARVIOINTI	Yhteisen työskentelyn toteuttaminen Tiedon tuottaminen
OHJAUS	Riittävän vanhemmuuden tunnistaminen Motivaatiotyöskentely Tavoitteellistaminen
KONKREETTINEN APU	Yhteisen arjen arvostaminen Arjen mallintaminen Toimintatapojen luominen perheen arkeen
LÄHEISTEN, VERTAISTEN JA YHTEISÖN TUKI	Läheisverkoston huomioiminen Yhteisöllisen tuen vahvistaminen
HOITO	Yhteistyö terveydenhuollon kanssa

Analysoitavaan aineistoon sisältyi kehittämishankkeen kannalta sellaista merkityksellistä tietoa, jota ei voitu sisällyttää analyysirungon luokituksiin. Nämä **analyysirungon ulkopuolelle jääneet**, mutta Kotirauhan perhekuntoutusmallin luomisen kannalta **merkittävät ilmaisut poimittiin** aineistosta ja ryhmiteltiin joko perhekuntoutuksen työprosessiin tai kokemukselliseen tietoon liittyviksi huomioiksi.

Sähköpostikyselyn vastauksista muodostui kolme sivua tekstiaineistoa. Aineisto analysoitiin samalla tavalla teorialähtöisen sisällönanalyysin vaiheita noudattaen, kuten teema-haastattelun aineistokin. Aineiston teemoittelu tehtiin käyttämällä samaa teorialähtöistä analyysirunkoa, jota pääaineiston analysoinnissa käytettiin. Siten pääluokat muodostuivat lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeisistä sisältöelementeistä. Yläluokista muodostuivat sähköpostikyselyn tulokset (TAULUKKO 2.).

TAULUKKO 2. Sähköpostikyselyaineiston pääluokat ja yläluokat

PÄÄLUOKAT	YLÄLUOKAT
LAPSIKESKEINEN SUOJELU	Huoli lapsen hyvinvoinnista Lapsen etu
KOKONAISVALTAINEN KUNTOU- TUS	Lapsiperheiden varhaisen tuen palvelutarjonta Lastensuojelun perhetyö Perheen motivointi, tuki ja työskentely Verkostotyöskentely Perhetyön palvelutarpeet
LAPSEN JA PERHEEN TILAN- TEEN JA TUEN TARPEIDEN AR- VIOINTI	Perheen tilanteen alkuarviointi Työskentelyn ja laadun arviointi Yhteistyö Motivointi tietojen siirtämiseen Asiakaslähtöisyys
OHJAUS	Palveluohjaus

	Työskentelykäytännöt Ammattitaitoiset perheohjaajat Työmenetelmät
KONKREETTINEN APU	Lapsiperheiden kotipalvelu
LÄHEISTEN, VERTAISTEN JA YHTEISÖN TUKI	Läheisverkoston huomioiminen
HOITO	Hoitoon ohjaus Yhteistyö terveydenhuollon kanssa

Tämän raportin tulosluku rakentuu analyysirungon pääluokkien eli sisältöelementtien ja teemahaastattelun sekä sähköpostikyselyn aineistosta muodostettujen yläluokkien mukaan. Tulosluvussa esitellään myös ne analyysirungon ulkopuoliset tulokset, joilla on merkitystä perhekuntoutuspalvelumallin luomisen kannalta. Luotettavuuden lisäämiseksi aineistoanalyysin etenemisestä ja kehittämishankkeen tutkimustuloksista laadittiin esimerkki (LIITE 5). Sen avulla todennetaan, miten teemahaastattelusta kerätty aineisto on pelkistetty, teemoiteltu, ryhmitelty ja luokiteltu pääluokan lapsikeskeinen suojelu osalta.

7 TEEMAHAASTATTELUIJEN TULOKSET

7.1 Lapsikeskeinen suojelu

Lapsen yksilölliset tarpeet keskiössä

Kotirauhan työntekijöiden teemahaastattelujen keskusteluissa painottui ajatus, että lapsi on kaiken toiminnan keskipiste. Työskentelyn lähtökohta määrittyy lapsen henkilökohtaisien tarpeiden mukaan.

Kotirauhan toiminnassa ja arjessa huomioidaan lapsen iän ja kehitystason lisäksi lapsen omat näkemykset ja mielipiteet. Arkea mukautetaan lapsilähtöisesti ja siten lapsi pääsee itse vaikuttamaan oman arkensa toimintoihin. Näin toteutetaan yksilöllistä arkea lapsikohdaisesti.

Se lähtökohta on tietysti ne lapset, jotka tulee. Mikä on se heidän tarve, mikä tälle jengille sopii.

Lapsen osallisuuden varmistaminen

Toisaalta lapsen yksilöllisten tarpeiden pitämistä työskentelyn keskiössä ei pidetty itseltään selvänä, vaan sen nähtiin edellyttävän työntekijältä myös lasten kanssa käytyjä aktiivisia keskusteluja, kuuntelua ja mielipiteiden selvittämistä.

Sen on kyllä huomannu, että poissa silmistä, poissa mielestä. Et se laps pitää pitää kyllä hyvin tiiviisti mukana siinä. Ja tai se vaan jää.

Lapsen ajatuksia ja toiveita kysellään ja kuunnellaan ja hänen näkökulmaansa pyritään tuomaan esiin sekä tavallisessa arjessa että verkostotyöskentelyssä. Toiminnan lapsilähtöisyyteen kiinnitetään huomiota ja lapsen kanssa keskustellessa pyritään kuulemaan lapsen mielipiteet siten, kuin hän ne on tarkoittanut ja ilmaissut. Lapsilähtöiseen toimintaan liittyy työntekijän ylläpitämä keskustelu siten, ettei hän tuo omia mielipiteitään esiin lapsen ajatuksina. Lapsen aito kuulluksi tuleminen on tärkeää ja työntekijän tehtävänä on varmistaa sen toteutuminen. Kuulluksi tulemisen haasteena koettiin se, että joidenkin lasten on vaikeaa ilmaista omia mielipiteitään, jolloin työntekijän tulee tarjota eri vaihtoehtoja. Tällaisten erilaisten näkökulmien tarjoamisen avulla hän auttaa lasta ilmaisemaan omia mielipiteitään.

Mutta sitten tai mä koen, että se on tietyllä tavalla sellanen aika hienovarainen, koska riippuen vähän suhteesta siihen kaveriin tai lapseen, niin minä voisin hänen kauttaan puhua omia mielipiteitäni, sanottaa hänen juttuna.

Työntekijä huolehtii lapsen osallistumisesta ja kuulluksi tulemisesta lasta koskevissa tapaamisissa ja palavereissa. Työntekijän ammattitaitoon kuuluu huolehtia lapsen mukana olosta. Vähintäänkin se tapahtuu niin, että lapsi on paikalla, jolloin hänellä on mahdollisuus kuulla ja osallistua itseensä liittyvään keskusteluun.

Se on varmaan niinkun meidän velvollisuus, meidän ammattitaitoo, et me pidetään huolta et se lapsi on mukana siinä palaverissa ja se kuulee.

Lapsen osallisuuden varmistaminen liittyy myös vanhempien kanssa tehtävään työhön. Työntekijöiden keskustelussa pohdittiin paljon sitä, miten lapsi on osa perheen arkea. Vanhempia tulee tukea ymmärtämään lapsen hoidon olevan paljon muutakin kuin vain mekaanista suorittamista. Lapsen fyysisen hyvinvoinnin lisäksi huomioita tulee kiinnittää psyykkisen hyvinvoinnin tarpeisiin ja niiden toteutumiseen.

Sitä pitää pitää sylissä ja antaa semmosta. Et semmosen antaminen oli hukassa. Ja voihan lasta käsitellä näin pöydällä ihan niinku esinettäkin ja antaa kaiken tarvitsevan, syömistä ja vaippaa, mut se ei riitä sille lapselle. Sen ymmärtäminen, että se ei o esine.

Huoli lapsen hyvinvoinnista ja lapsen etu

Heinolan kaupungin lapsiperheiden sosiaalipalveluissa ja lastensuojelussa kerätään yhteistyötahoilta muodostunutta tietoa. Yhteistyötahoilta kerätyt huomiot ja lastensuojeluilmoitukset koetaan tärkeiksi työvälineiksi, joiden avulla lapsen hyvinvointiin liittyvä huoli saadaan näkyväksi. Sosiaalityöntekijä arvioi jatkuvasti lasta koskevan lastensuojelullisen huolen määrää ja tilannetta sekä mahdollisia tuen tarpeita suhteessa lapsen edun toteutumiseen. Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle laaditaan aina asiakassuunnitelma, jota päivitetään säännöllisin väliajoin.

Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä arvioi koko ajan lapsen tilannetta ja mahdollisia tuen tarpeita peilaten lapsen etua.

Lapsen edun mukaiset toimenpiteet ja päätökset toteutetaan mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä lapsen vanhempien kanssa. Toisinaan lapsen etu edellyttää lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä sellaisia toimenpiteitä, joihin vanhemmat eivät ole valmiita. Näissä tilanteissa vanhempi saattaa kokea omat vaikuttamismahdollisuutensa vähäisiksi ja omien mielipiteidensä ilmaisemisen turhana sekä merkityksettömänä.

Lastensuojelutyö vaatii viranomaisilta välillä lapsen edun mukaisia toimenpiteitä, jotka vanhempi voi nähdä eri tavoin. Tämä voi olla syynä, että asiakas kokee vaikutavuuden omaan elämäänsä heikkona.

Nuorten elämään liittyvinä ongelmina sähköpostikyselyssä nousivat esiin erilaiset elämänhallintaan, toiminnanohjaukseen sekä kouluun liittyvät pulmat. Opiskeluun liittyvinä ongelmina esiintyy erityisesti erilaisia koulunkäynnin haasteita ja opiskelujen piiristä pois putoamista.

Nuorilla puolestaan on vaikeutena elämänhallinnan ja toiminnanohjauksen ongelmat. Koulupudokkaita on myös paljon ja ongelmat koulunkäynnissä varsinkin nuorilla ovat lisääntyneet.

7.2 Kokonaisvaltainen kuntoutus

Perheen sisäisen asiantuntijuuden tunnustaminen

Vanhemmat ovat asiantuntijoita perheen arjessa, sillä he ovat tietoisia perheen elämän vaiheista ja tapahtumista. Kotirauhan työntekijöiden teemahaastatteluissa korostui erityisesti äidin rooli. Toisaalta oltiin myös sitä mieltä, että vanhemman lisäksi lapsi on asiantuntija perheen elämässä. Ennen perhekuntoutusjaksoa perhe on ehtinyt elää yhdessä monenlaisia vaiheita ja kuntoutus on vain yksi vaihe perheen vaiheiden jatkumossa. Perheen asiantuntijuus omasta elämästä jatkuu läpi kaikkien näiden vaiheiden myös kuntoutuksen jälkeisessä elämässä.

Perheenjäsenen asiantuntijuuden nähtiin olevan tietyllä tavalla yksilöllistä, jolloin työntekijän ei ole helppo arvioida perheen sisäisiä asioita ja onnistumisia. Perheenjäsenen asiantuntijuutta arvostetaan, kun mietitään erilaisia kuntoutustyöskentelyn muotoja juuri tämän perheen tukemiseen.

Eihän me voida sanoa mikä hänen äitiydessään on parasta. Koska hän tekee sitä omaa uniikki polkua äidiks ja me yritetään nyt löytää niitä siihen. Ja ennenkuin se laps ja perhe on tähän tullu, ni se äitihän on ja sen jälkeenkin asiantuntija sen perheen arjessa ja siinä mitä se on ollu.

Perheen toimijuuden vahvistaminen

Perhekuntoutuksen aikana vanhempi on vastuussa lapsen hoivasta ja perheen toiminnasta, kuten muulloinkin. Kuntoutuksen aikana työntekijän tulee kiinnittää huomiota siihen, että vanhemman toimijuus ei vähene, vaan sille luodaan mahdollisuuksia kasvaa. Vaikka perheellä on avun ja tuen tarpeita, joihin kuntoutustyöskentelyllä vastataan, on perhe itse ennen kaikkea aktiivinen toimija. Työntekijän tulee huolehtia, ettei aiheuta omalla toiminnallaan vanhemman toimijuuden vähenemistä. Työntekijöiden teemahaastatteluissa tuli

esiin se, miten helposti työntekijä huolehtii usein liiankin paljon asiakkaan toimijuuteen liittyvistä arkisista vastuista. Työntekijältä tarvitaan vahvempaa luottamusta asiakkaan kykyihin ja voimavaroihin.

*Jos me mietitään niinku täällä olevaa perhettä. Ni kylhän me ajatellaan niin, et ei ho-
telliin. Et me lähetään siitä, et se tulee tänne hakemaan meiltä tukea ja apua, mutta
että se on aktiivinen toimija ite.*

Tärkeäksi koettiin selvittää mahdollisimman tarkasti se, millaista yksilöllistä tukea perheen vanhemmat tarvitsevat selviytyäkseen arjen erilaisista tehtävistä ja tilanteista. Perheenjäsenten yhteinen tekeminen nähtiin perheen toimijuutta lisäävänä asiana ja lisäksi sen ajateltiin lisäävän vanhempien jaksamista. Tärkeänä pidettiin myös sen arvioimista, onko perheen tarvitseman tuen toteuttaminen mahdollista Kotirauhassa.

*Ja mitä sitten ne vanhemmat vaatii, mitä tukea niille vanhemmille voidaan antaa,
että ne selviis, pystyy niinku sen antaa. Ja sen arvioimista et voidaanko sen, saa-
daanko siihe, niinku, onko se mahdollista*

Perhekuntoutusmallia mietittäessä todettiin, että perheet ja heidän tilanteensa sekä tuen tarpeet voivat olla hyvin erilaisia keskenään. Toimintamallin kannalta tämä tarkoittaa sitä, että yksi tietty toimintamalli ei sovellu kaikille perheille. Tärkeäksi koettiin, että työskente-
lyn alussa kartoitetaan tarkasti perheen lähtötilanne ja tavoitteen suunnitellaan sen mu-
kaan. Perheen todellisen tilanteen ja ongelmien näkeminen koettiin kuitenkin haasteel-
liseksi. Työntekijöiden kokemusten perusteella perhe ei välttämättä itsekään tiedä niitä ta-
voitteita, joihin kuntoutustyöskentelyssä tavoitellaan muutosta. Arviointityöskentelyn onnis-
tumisena koettiin tilanteet, joissa perhe itsekään tunnistaa ongelmat ja niihin liittyvä työsken-
tely päästään aloittamaan. Perhekuntoutusjakson loppua kohden Kotirauhan rooli perheen
toiminnan tukemisessa vähenee ja vastaavasti tuen tarjoajaksi siirtyy yhteisesti sovittu
taho.

*Ja jos perhe itekkään ei tiedä sit tavotetta, mihin pitäs pyrkii. Monestihan ne ei tie-
däkkään missään tapauksessa ennen kun sitä oikeesti arvioidaan ja se kirkastuu*

Yhteisen dokumentoinnin koettiin lisäävän perheen toimijuutta. Avoimessa vuoropuhe-
lussa toteutettu dokumentointi työntekijän ja perheenjäsenten kesken mahdollistaa erityi-
sesti sen, että päivittäisiin raportteihin tulee kirjatuksi asiakkaan omia todellisia kokemuk-
sia, eikä vain työntekijän näkemyksiä kuntoutusarjen sujumisesta.

*Parhaimmillaanhan se ois sellasta avointa dokumentaatiota, että se käy vuoropuhe-
lussa. Niinkuin että se päivä dokumentoidaan yhdessä sen perheen kanssa.*

Vuorovaikutuksen tukeminen ja osallisuuden toteuttaminen

Perheen vuorovaikutuksen tukemisessa pidettiin tärkeänä kaikkien perheenjäsenten huomioimista ja kuulluksi tuloa. Jokaisella perheen jäsenellä tulee olla oikeus mielipiteen ilmaisuun, kuulluksi tulemiseen ja niiden tasavertaiseen huomioon ottamiseen. Vuorovaikutuksen laatuun liittyvinä asioina mainittiin tasapuolisuus, oikeudenmukaisuus ja kuulluksi tulemisen tunne.

Ni sitte se kuulemiseks tai se tunne, että tulee kuulluksi

Perheen keskinäisessä vuorovaikutuksessa saattaa olla suuria ongelmia. Perheenjäsenten väliset suhteet voivat olla niin tulehtuneet, että vuorovaikutusta ei tapahdu heidän aloitteestaan lähes ollenkaan. Silloin vuorovaikutustyöskentelyn yhtenä tavoitteena on perheenjäsenten välisen vuorovaikutuksen löytäminen. Se edellyttää työntekijältä aktiivista vuorovaikutusta mahdollistavien tilanteiden luomista ja aloitteellisuutta. Perheenjäsent tarvitsevat työntekijältä ikään kuin saattamisapua vuorovaikutuksen käynnistymiseen ja edelleen siihen, että perheenjäsenille syntyy jaettu tahtotila kuntoutumiseen.

Oisko se että välit on jo niin tulehtuneet, et pitäis saada niinku vaikka sen lapsen ja äidin välit niin hyväks, että sitten niillä olis sitä yhteistä yrittämistä tavallaan.

Vuorovaikutussuhteen tukemiseen liittyvässä työskentelyssä koettiin merkittäväksi keskustelujen toteuttaminen kaikkien perheenjäsenten kanssa erikseen. Sen lisäksi tulee olla yhteisiä keskusteluja, joissa kaikki perheenjäsent ovat mukana. Kaikkien osallisten läsnäolo koettiin tärkeänä, jotta jokaisen perheenjäsenen omakohtainen kokemus tulee näkyväksi ja huomioiduksi. Lisäksi kiinnitettiin huomiota tilanteeseen, jossa vanhemmilla ei ole keskinäistä keskusteluyhteyttä. Tällöin tulisi olla keskusteluja kummallakin vanhemmalla erikseen sekä yhdessä lapsen kanssa. Tähän liittyen vuorovaikutustyöskentelyn todettiin vievän runsaasti aikaa kuntoutusarjesta.

Ja silloin mun mielest pitää olla kaikkien paikalla, kun niistä keskustella, koska siis perheessä voi olla, et toinen ei niinku ees tajua, että tää on nyt se ja että tää tuntuu toisesta nyt tältä tai ei päästä niinku keskustelemaa edes siitä asiasta.

Vuorovaikutusta tukevinä toimintamenetelminä Kotirauhassa käytetään Silta-työskentelymallia ja perhearviointimenetelmää. Niitä molempia voidaan soveltuvin osin hyödyntää kuntoutustyöskentelyssä. Perhearviointimenetelmään liittyvä perheen itsearviointi koettiin sisäisen keskustelun vahvistajaksi.

Se lähtökohta oli hieno, niinku se perhe itse arvioi itseään. Niinku periaatteessa toisaalt ulkopuolelt arvioidaan, mut myös et ne laitettiin itse itseään arvioimaan siinä.

Ja hehän keskustelee keskenään, et se perhearvioijahan yrittää vaan saada keskustele.

Kokonaisvaltaiseen kuntoutukseen liittyvän osallisuuden toteutumisen nähtiin muodostuvan etenkin yhteisistä keskusteluista, kuuntelemisesta ja mielipiteiden huomioimisesta. Kotirauhan toimintakulttuuri koettiin kannustavaksi, avoimeksi ja keskusteleavaksi.

Lapsiperheiden varhaisen tuen palvelutarjonta.

Heinolan kaupungin lapsiperheiden sosiaalipalveluissa tarjotaan perheille sosiaalihuoltolain mukaista perhetyötä, tukihenkilötoimintaa, valvottuja ja tuettuja vanhemman ja lapsen tapaamisia sekä lastensuojelun toteuttamaa tehostettua perhetyötä.

Ehkäisevä perhetyö sisältyy sosiaalihuoltolain mukaan nykyisin sosiaalipalveluihin ja se keskittyy varhaiseen puuttumiseen. Ehkäisevää perhetyötä tarvitsevien määrä näyttää sähköpostikyselyyn vastanneiden työntekijöiden kokemuksen mukaan olevan lisääntymään päin. Ehkäisevän perhetyön toteuttaminen aloitetaan pääsääntöisesti jo lapsen elämän varhaisvaiheessa.

Tällä hetkellä ehkäisevä perhetyö on sosiaalihuoltolain mukaista perhetyötä, joka painottuu varhaiseen puuttumiseen, mikä nyt näyttäisi olevan kasvava ilmiö perhetyössä.

Lastensuojelun perhetyö

Heinolassa lastensuojelun perhetyön palvelutarjontaan kuuluvat osittain samat perhetyön palvelut kuin sosiaalihuollon taholta tarjolla olevat. Niiden lisäksi lastensuojelussa tarjotaan myös tehostettua perhetyötä. Perhetyö kuuluu lastensuojelun avohuollon tukitoimena tarjottaviin palveluihin. Sen sijaan tehostettu perhetyö edellyttää perheen olevan lastensuojelussa asiakkaana. Tehostettu perhetyö koetaan toimivaksi tukimuodoksi silloin, kun perheessä on työstettävänä isompia ja monimuotoisempia ongelmia. Tehostetun perhetyön asiakkaina olevissa perheissä vanhemmilla voi olla päihde- ja/tai mielenterveysongelmia sekä elämänhallinnan vaikeuksia, avioeroon liittyviä vaikeuksia tai puolison menehtymisen aiheuttamaa surua ja järkytystä. Toteutettavaan perhetyön palveluun vaikuttavat perheen oma motivaatio ja muutoksen kyvyt.

Tehostettu perhetyö edellyttää perheeltä lastensuojelun asiakkuutta ja on hyvä tukitoimi perheelle silloin, kun ongelmat ovat suurempia

Tehostettu perhetyö puuttuu asioihin, jos perheessä on esim. alkoholiongelmaa, psyykkistä oireilua, elämänhallinnan ongelmia, avioerotilanne tai puolison kuolema koskettanut.

Perheen motivointi, tuki ja työskentely

Sosiaalityöntekijä toteuttaa motivointityötä jo heti perheen lastensuojeluasiakkuuden alusta lähtien ja motivointityöskentely jatkuu koko asiakkuuden ajan. Motivointityöskentelyn päämääränä on asiakkaan ja perheen kuntoutuminen ja sen myötä lastensuojeluasiakkuuden päättyminen. Tarjottava tuki määritellään perheessä esiintyvien ongelmien mukaan. Sähköpostikyselyn vastauksista ilmeni, että tämän ajan perheen ongelmien taustalla ja aiheuttajina ovat yhä useammin päihde ja mielenterveysongelmiin liittyvät problematiikat.

Olemassa olevat ongelmat vaikuttavat perheelle tarjottavaan tukeen.

Verkostotyöskentely

Verkostotyöskentely koetaan sähköpostikyselyn vastauksissa tärkeäksi ja perhetyön yhteistyökumppaneiksi nimetään kaikki ne tahot, jotka liittyvät perheen sen hetkiseen elämän tilanteeseen. Lapsiperheiden sosiaalipalveluiden työntekijät tekevät vahvaa yhteistyötä eri toimijoiden, kuten koulun, oppilaitosten, neuvolan, varhaiskasvatuksen, nuorisopalveluiden, aikuisten sosiaalipalveluiden, mielenterveys- ja päihdepalveluiden, lasten sijaishuoltopaikkojen, kolmannen sektorin palveluissa toimivien kanssa.

Verkostotyöskentely nähdään tärkeänä. Yhteistyökumppaneina nähdään kaikki, ketkä liittyvät oleellisena osana perheen yhteiseen elämään kriisin aikana.

Heinolassa on huomattava määrä myös muita perheiden parissa toimivia auttajatahoja ja toimijoita sekä alueellisia yhteistyökumppaneita. Lasten- ja nuortenhuollon erityistyöntekijä toteuttaa erilaisia tapaamisia nuorten parissa. Sosiaaliohjaajat toteuttavat suunnitelmallista sosiaaliohjausta. Myös kaupungin palveluiden välinen yhteistyö sosiaali-, terveys- ja sivistystoimen toimijoiden kesken toteutuu merkittävässä määrin. Vastauksista ilmenee sujuvan ja toimivan yhteistyön tärkeys.

Heinolan kaupungin sisälläkin on paljon yhteistyötä sosiaali- ja terveys- ja sivistystoimen toimijoiden kesken. Yhteistyön viranomaisten välillä tulisi myös olla mutkatonta ja sujuvaa.

Perhetyön palvelutarpeet

Heinolan kaupungin sosiaalipalveluiden perhetyössä asiakasperheiden koetaan hyötyvän jalkautuvasta, monialaisesta perhekuntoutusosaamisesta sekä perhekuntoutuspalvelun tarjoamisesta. Kattava ja monipuolinen perhekuntoutusjakso tarjoaa perheiden ongelmilanteiden mukaista tukea. Sen avulla saadaan myös tarkempaa tietoa perheen tilanteen ja lapsen edun arviointiin. Heinolan kaupungilla ei ole tarjolla omaa perhekuntoutuspalvelua.

Kaupunki ostaa siihen liittyvät palvelut ulkopuolisilta toimijoilta. Kotiin suuntautuva perhekuntoutuspalvelu koetaan tarpeelliseksi, sillä se toteutetaan perheen omassa arjessa ja siihen liittyvissä haastavissa tilanteissa.

Nähdään tarvetta perhekuntoutuspalveluille. Kaivataan jalkautuvaa monialaista perhekuntoutusosaamista koko perheelle.

Kotiin suuntautuvalle perhekuntoutukselle on tarvetta niin, että intensiivinen perhekuntoutus tulee perheen arkeen, eikä perheen tarvitse lähteä kotoaan kuntoutusyksikköön.

7.3 Lapsen ja perheen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointi

Yhteisen työskentelyn toteuttaminen ja tiedon tuottaminen

Kotirauhassa haastatellut työntekijät pohtivat, että yhteiset tavoitteet Heinolan kaupungin sosiaalipalveluiden perhetyön kanssa edesauttaisivat työskentelyn toteuttamista. Tarpeellisenä koettiin tavoitteiden, työkäytäntöjen ja arvioinnin yhteinen suunnittelu. Yhteisen työskentelyn tärkeimpänä hyötynä nähtiin perheen tuen tehokkaampi toteuttaminen. Yhteiset tavoitteet ja työn tunnusmerkit lisäisivät myös työn laadukkuutta. Lisäksi niiden avulla säästettäisiin resursseja ja aikaa. Vähäisten yhteistyökäytäntöjen vaarana koettiin, että laadukkaan työskentelyn toteuttaminen jää liaksi yksittäisen työntekijän vastuulle. Arviointiin ja tiedon tuottamiseen ja niiden siirtämiseen kaivattiin tarkempaa määrittelyä siitä, mitä tietoa kerätään, miten se kirjataan ja mitä siirretään eri toimijoiden välillä.

Kun puuttuu ne palaverit ja puuttuu se kaikki kriteeristö ja kaikki ne yhteiset semmoiset tunnusmerkit, mitä pitäis täyttää.

Yhteiseen työskentelyyn liittyen pohdittiin myös ammattikielen käyttämistä palaverikeskusteluissa, sillä asiakas ei välttämättä ymmärrä sitä oikealla tavalla. Työntekijän tulee kiinnittää huomiota siihen, että keskustelua käydään arkikielellä ja tarvittaessa tehdyt päätökset selvennetään.

Helposti menee aikuisten tasolle, välttämättä lapsi ei ole hiffannut, että se sosiaalityöntekijä on juuri tekemässä päätöstä, mikä koskee häntä.

Perheen tilanteen alkuarviointi ja työskentelyn laadun arviointi

Perheen tullessa lastensuojelun asiakkaaksi heille tehdään palvelutarpeen arviointi, jonka laajuus vaihtelee riippuen perheen elämäntilanteesta. Sosiaalipalveluiden perhetyön alustusvaiheessa arvioidaan perheiden kokonaistilannetta ja tuen tarpeita. Arvioinnin perusteella perhe ohjataan sen tarvitsemien palveluiden piiriin. Palvelutarpeen arvioinnissa

sekä perhetyön alkuarvioinnissa hyödynnetään erilaisia työmenetelmiä perheen kokonais-tilanteen hahmottamiseksi. Lapsiperheiden sosiaalipalveluissa nähdään tärkeäksi työn laadukkuuden toteutuminen. Laatu on myös ensiarvoisen tärkeä asiakastyön mittari.

Lastensuojelun asiakkuus alkaa palvelutarpeen arvioinnilla ja arvioinnin laajuus riippuu aina perheen tilanteesta.

Yhteistyö ja motivointi tietojen siirtämiseen

Vaikka tiukat salassapitosäännökset vaikeuttavat tiedon saantia, eivät sosiaalipalveluiden työntekijät pidä oleellisen asiakastiedon siirtoa hankalana tilanteissa, joissa sen saamisen perusteena on lapsen etu. Tietojen siirtämisessä painottuu yhteistyö asiakkaan kanssa. Myös tässä motivaatiotyöskentely on tärkeässä asemassa. Yhteistyö eri toimijoiden välillä helpompaa, kun työntekijän ja asiakkaan välille on syntynyt yhteisymmärrys siitä, miten työskentelyssä edetään ja asiakas on antanut luvan tietojen vaihtoon. Tietojen kysyminen työntekijän ja asiakkaan yhteistyönä nähdään lisäävän asiakkaan luottamusta työntekijää kohtaan. Parhaimmillaan yhteistyö on niin sujuvaa, että se on asiakkaan näkökulmasta kuntouttavaa.

Tietojen saanti lapsen edun perusteella ei ole ammattilaiselle vaikeaa, mutta tietojen kysyminen yhteistyössä lisää usein asianosaisten luottamusta ja sujuva yhteistyö voi jopa kuntouttaa asiakasta.

Asiakaslähtöisyys

Lastensuojelun perhetyössä toteutetaan asiakaslähtöistä arviointityöskentelyä. Sähköpostikyselyyn vastanneiden työntekijöiden mukaan Heinolassa asiakas voi vaikuttaa perhetyön palveluihin melko hyvin. Perheiden omat toiveet pyritään kuulemaan ja huomioimaan sekä toteuttamaan työskentelyssä mahdollisuuksien mukaan. Perhetyön päättyessä perheiden asiakastyytyväisyyttä testataan erilaisin kyselyin. Mikäli perheellä ilmenee jatkossa uusia tuen tarpeita, mietitään perheen tarvitsemia palveluita yhdessä heidän kanssaan.

Perheen omat toiveet huomioidaan mahdollisuuksien mukaan. Asiakas voi vaikuttaa perhetyön palveluihinsa Heinolassa melko hyvin.

7.4 Ohjaus

Riittävän vanhemmuuden tunnistaminen

Teemahaastatteluissa ilmeni, että vanhemmuuden arvostaminen ja kunnioittaminen nähtiin ensiarvoisen tärkeänä ohjaustyöskentelyssä. Ohjauksessa painotetaan vanhempien

vahvuuksien löytämistä ja niiden vahvistamista. Tärkeäksi koettiin se, että vanhempi kohdataan ja vastaanotetaan ensisijaisesti lapsen vanhempana eikä ongelmien leimaamana, epäonnistuneena äitinä tai isänä. Vanhemman arvostus näyttäytyi mm. siinä, että hänen pyrkimyksensä vanhempana kasvamiseen huomioidaan ja häntä kannustetaan ja tuetaan tavoittelemaan vanhemmuuden vahvistumista. Työryhmätyöskentelyssä tätä kuvattiin vanhemmuuden hiomisena ja normalisointina. Ohjauksen tavoitteena on riittävä vanhemmuus sen sijaan, että tavoitellaan ideaalitulannetta vanhemmuudesta. Vanhemmuus nähtiin yksilöllisesti muotoutuvana matkana, jonka erilaisissa vaiheissa vanhempi tarvitsee tukea.

Ninku hän on itte se äiti, et sille se semmonen oli tärkeätä. Et se on äiti, sitä arvostetaan, se yrittää. Tai se hoitaa äitiyttään, mut se tarvii siihen nyt tukea.

Motivaatiotyöskentely ja tavoitteellistaminen

Ohjaustyöskentelyssä tavoitteet muodostuvat perheen todellisista tuen tarpeista. Ohjauksella tavoitellaan vaikuttavuutta ja kasvavaa toimijuutta. Perhettä tuetaan omatoimisuuteen ja itsenäiseen selviytymiseen. Työryhmässä puheena oli työskentelyyn liittyvän motivaation lisääntyminen silloin, kun perhe havahtuu itse huomaamaan tuen tarpeita. Se nähtiin myös sitoutumista vahvistavana tekijänä.

Niin toisaalt sen pitäs lähtee, et se perhe itse hoksais ja näkis. Et missä he on vahvoilla ja mikä on sellast, missä tarvittas apua.

Perhekuntoutustyöskentelyssä pyritään yhteisesti sovitun tavoitteen saavuttamiseen. Merkityksellistä työskentelyn onnistumisen ja tavoitteen saavuttamisen kannalta on perheen omakohtaisen tuen tarpeen kartoittaminen. Työryhmän keskusteluissa perhekuntoutusta verrattiin mm. fyysisen kunnan mittaamiseen ja ylläpitämiseen. On eri asia, tavoitellaanko perhekuntoutuksella riittävää vanhemmuutta vai vanhemmuuden ideaalitulannetta.

Ni sehän pitäs olla prosessi, ettei ne vaan tuu elään tähä, vaan sinä aikana myös toimittaa. Onha siin taas myös, jos aattelee tähän kuntovertaukseen, ni se et halutaanko sust sielä kuntohoidossa maratoonari vai semmonen, et sää pystyt tekee, niin ku selviytymää arjessa ja sun kunto pysyy hyvänä.

Tärkeänä pidettiin sitä, että tavoitteiden asettamisessa tunnistetaan yhdessä mikä perheen arjessa toimii ja sujuu hyvin. Tavoitteiden asettamiseen liittyvässä ohjauksessa tavoitteet tulee pilkkoa sopivan kokoisiksi osatavoitteiksi. Seuraava tavoite asetetaan suhteessa jo saavutettuun. Tavoitteen tulee myös olla riittävän selkeästi määritelty. Työryhmässä nostettiin esiin myös perheenjäsenten unelmoinnin tärkeys ja vision luominen yhteisestä tulevaisuudestaan.

Et lähdetään tästä näin purkamaan yksi kerrallaan näitä asioita. Eikä liian isoina kakkuina niitä.

Palveluohjaus ja työskentelykäytännöt

Heinolan kaupunki tarjoaa sosiaalihojajien toteuttamaa palveluohjausta ilman ajanvarausta viikoittain kolmena arkipäivänä. Palveluohjauksen on todettu olevan tehokas keino varhaiseen puuttumiseen silloin, kun perheellä on ongelmia. Perheen oikea aikainen sekä -paikkainen ohjaaminen ja kuunteleminen koetaan tärkeäksi työskentelyn alkuun saamisessa ja toteuttamisessa. Lastensuojelun perhetyössä toteutetaan pysyvänä toimintatapana työparityöskentelyä. Tehostetussa perhetyössä on aktiivisessa käytössä YAMK opinnäytetyönä tehty kuntouttavan perhetyön malli. Tehostetun perhetyön työskentelyn aloittaa aina perheohjaaja.

Tehostetun perhetyön palvelun kohdalla perheohjaaja aloittaa työskentelyn perheen kanssa. Tehostetussa perhetyössä on aktiivisessa käytössä Grönroosin ja Reinikan (2015) laatima kuntouttavan perhetyön malli.

Ammattitaitoiset perheohjaajat ja työmenetelmät

Tehostetun perhetyön työskentelyssä korostuvat työntekijän oma persoonallinen toimintatapa ja vahva ammattitaito. Työskentelyssä käytetyt menetelmät valitaan perheiden erilaisen tilanteiden, ongelmien, vaatimusten ja tarpeiden mukaisesti. Heinolan lapsiperheiden sosiaalipalveluiden perheohjaajat käyttävät työssään jo valmiiksi hyviksi havaittuja menetelmiä ja tarvittaessa myös kehittävät sekä muokkaavat niitä. Työntekijän tulee olla koulutautunut ja perehtynyt erilaisten menetelmien osaamiseen ja käyttöön.

Tehostetun perhetyön perheohjaajat tekevät työtä omalla persoonallaan ja isolla ammattitaidolla valjastettuna. Työntekijät luonnollisesti valitsevat työmenetelmänsä perheiden tarpeiden mukaisesti.

7.5 Konkreettinen apu

Yhteisen arjen arvostaminen

Teemahaastatteluihin pohdittiin sitä, kuinka vanhemmat kokevat yhteisen arjen lapsen kanssa helposti raskaana, jolloin siihen liittyvät hyvät hetket jäävät huomioimatta. Perheen arjen tuessa tulee sanoittaa sekä tuoda näkyväksi arjen itsessään olevan arvokasta ja yhdessä olemisen ja yhteisen ajan viettämisen olevan antoisaa. Yhteinen jaettu arki nähtiin parhaimmillaan lisäarvon tuojana ja itseään ruokkivana voimavarana.

Et jotenki pitäis saada ne näkemää se onni ja ilo ihan siitä raskaasta arjen pyörittämisestä ja sen lapsen läsnäolosta ja siitä semmosesta.

Arjen mallintaminen

Arjen mallintamiseen sisältyvät yhdessä opettelu ja esimerkin näyttäminen. Uusien tilanteiden kohtaamiseen ja asioiden opetteluun saatetaan tarvita tuen lisäksi työntekijän näyttämää esimerkkiä. Kynnys kotoa lähtemiseen voi olla korkea, jolloin työntekijää tarvitaan mukaan tueksi tai alkuun saattajaksi. Toisaalta teemahaastatteluisa ymmärrettiin, että koti voi tuntua myös ahdistavalta paikalta. Niissä tilanteissa tulee miettiä sellaisia erilaisia vaihtoehtoisia tilanteita ja tapoja, joiden avulla saataisiin kaivattua vaihtelua päivästä toiseen samanlaisena toistuvaan arkisen elämään. Omalla toiminnallaan ja puhutavallaan työntekijä mallintaa vanhemmuuteen liittyviä erilaisia taitoja. Kotirauhan työntekijät pohtivat, että vanhemmalta voivat puuttua omakohtaiset kokemukset läsnä olevasta vanhemmuudesta ja arvostavasta puhetyylistä. Niitä opetellaan yhdessä ja näytetään esimerkeillä: miten olla läsnä, miten puhutaan lasta arvostavasti ja kannustavasti sekä miten vietetään yhteistä aikaa.

Siinähan voi taustalla olla se, että se koti on niin ahdistava, että on joku syy lähteä. Ni ne käy kaupassa sen takia, että ne pääsee ihmisten ilmoille.

Sitten on ollu äiti, joka itse ei ollu koskaan saanut mitään. Ni piti alottaa siitä, että otti sitä äitiä kainaloon ja antoi sille äidille hyvää. Niin että se sai mallia.

Toimintatapojen luominen perheen arkeen

Kotirauhan työntekijät pitivät tärkeänä arkisen suunnitelmallisuuden opettelua osana perhekuntoutusta. Kuntoutusjaksoon liittyy myös perheen oman näköisen arjen luominen. Siten arjesta saadaan kaikkien perheenjäsenten kannalta sujuvaa. Työskentelyssä suunnitellaan ja opetellaan arjen hallintaa helpottavia erilaisia toimintamalleja, kuten erilaisia lapsen hoitoon liittyviä tilanteita, talouteen liittyviä asioita, ruokaostosten tekoa ja ruoan suunnittelua sekä valmistusta, kodin siisteyden ylläpitoa ja vaatehuoltoa.

Yks ihan konkreettinen on tämmöistä arjen hallintaa, että ei ole pienessä perheessä tarvetta käydä joka päivä ruokakaupassa. Ajatellaan muutama päivä eteenpäin.

Teemahaastatteluisa kaivattiin suunnitelmallisuutta myös perheiden vuorokausirytmiiin ja ajanhallintaan. Kuntoutustyöskentelyn alkuvaiheessa selvitetään, millainen vuorokausi- ja viikkorytmi perheellä on. Huomiota kiinnitettiin siihen, että vaikka lastensuojelullisessa työskentelyssä vuorokausirytmii luodaan yleensä perheen lapsille, voivat vanhemmat itsekin tarvita tukea säännöllisen elämäntavan suunnitteluun ja ylläpitämiseen. Ajanhallintaa

on myös perhe-elämän suunnittelu viikkotasolla sen sijaan, että eletään päivä tai hetki kerrallaan.

Niin siis koko perheen vuorokausirytmien, niin koko perhe, ei vaan lapsen vaan koko perheen. Mitä tapahtuu missäkii ja sellasen saaminen.

Vanhemmuuteen ja vanhempana toimimiseen liittyvässä keskustelussa pohdittiin perheen yhteisten pelisääntöjen luomisen merkityksellisyyttä. Yhteisesti luoduilla arjen pelisääntöillä voidaan vahvistaa vanhemmuutta. Vanhempia tuetaan ymmärtämään lapsen kehitysvaiheen edellyttämiä tarpeita ja siten toimimaan johdonmukaisena kasvattajana. Vanhempaa tuetaan näkemään se, mitä lapselta hänen ikänsä huomioiden voi tai ei voi vaatia. Tärkeänä koettiin perheen ja työntekijän yhteinen pohdinta siitä, mitkä ovat lapsen päätettävissä olevia asioita ja mitkä ovat aikuisten vastuulle kuuluvia.

Siis onhan näitä, et mitä se lapsikin voi päättää? Sehän on monelle pienen lapsen äidille se ongelma, et lapshan päättää kaikesta.

Lapsen uhman ja kiukun kohtaaminen voi herättää vanhemmassa kielteisiä tunteita ja hänen voi olla vaikeaa sietää lapsen pettymystä ja itkua. Kotirauhan työntekijät olivat kiinnittäneet huomiota siihen, että älypuhelimesta ja tablettitietokoneesta on tullut monelle vanhemmalle lapsen hoidon väline. Kiukkutilanteissa lasta voidaan myös rauhoitella niiden avulla. Toisaalta tämän ajan ongelmallisena toimintana esiintyy myös puhelimen tai muun vastaavan teknologiavälineen liiallinen seuraaminen.

Lapsiperheiden kotipalvelu

Sosiaalihuoltolain mukainen perhetyö tarjoaa lapsiperheille kotipalvelua, johon voi sisältyä lapsen hoitoa tai erilaisia kodinhoitoon liittyviä tehtäviä. Tarjottavaan tukeen vaikuttavat perheen olemassa olevat läheisverkostot ja niiden perheelle tarjoama tuki.

Tarjottuun tukeen vaikuttaa monesti paljon perheen lähiverkosto ja sieltä saatava tuki.

7.6 Läheisten, vertaisten ja yhteisön tuki Kotirauhassa

Läheisverkoston huomioiminen

Teemahaastatteluun osallistuneet Kotirauhan työntekijät kokivat toimivien läheisverkostojen olevan tärkeä voimavara kuntoutukseen tuleville perheille. Läheisverkoston kartoittamisen ja mukaan ottamisen ajateltiin olevan tärkeää jo kuntoutustyöskentelyn alkuvai-

heesta lähtien. Läheisverkosto muodostuu perheen lähisukulaisista ja muista tärkeistä läheiskontakteista. Työntekijät pohtivat, että Silta-työskentelyyn liittyvä sukupuun laatiminen on hyödyllinen tapa kartoittaa olemassa oleva verkosto.

Oikeestaan täs on kyse siitä, mä aattelen sen et, miten meillä työskennellään koko perheen kanssa. Et silloin kun siin on työntekijä, lapset, vanhempi tai vanhemmat. Plus sit vielä se lähiympäristö, mitä siihen saattaa liittyä, suku ja verkostot.

Mahdollisuuksien mukaan läheisten mukana oloa perheen arjessa pyritään lisäämään ja vahvistamaan. Läheisverkoston merkitys korostuu kuntoutusjakson päättymisvaiheessa ja perheen siirtyessä jatkamaan itsenäistä elämää. Perheen selviytymistä ja vanhempien jaksamista tuetaan toimivien sukulaissuhteiden vahvistumisen avulla. Läheisverkoston koettiin toimivan perheen turvaverkkona kuntoutusjakson jälkeisessä elämässä ja siihen liittyvissä haasteissa.

Sähköpostikyselyn tuloksista ilmenee, että kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen läheissuhteiden säilyminen ja niiden tukeminen sijaishuollon aikana koetaan merkitykselliseksi. Kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen ja hänen vanhempiensa välistä yhteydenpitoa halutaan tukea. Lastensuojelun perhetyössä kaivataan sellaista perhetyön kokonaisuutta, jossa tuetaan lapsen kotilomien onnistumista ja kotona olon harjoittelua. Kyselyn vastaajat toteavat, että lapsen sijaishuoltopaikkojen tulee tarjota kotiin vietävää perhetyötä. Kotiin tarjottavalla perhetyöllä vahvistetaan lapsen ja vanhempien välistä vuorovaikutusta ja yhteisen arjen sujuvuutta.

Kaivataan sellaista perhetyötä, joka tukee lapsen kotilomailua ja kotiharjoittelua.

Yhteisöllisen tuen vahvistaminen

Kuntoutuksen aikana kartoitetaan ne yhteisöllisen tuen muodot, joista perhe hyötyy. Perheen tueksi kootaan yhdessä verkosto, josta perhe saa tukea kuntoutusjakson jälkeenkin. Teemahaastatteluihin perheen yhteistyöverkostona nähtiin lapsen mahdollinen päivähoiton varhaiskasvatushenkilöstö sekä erilaiset lapsi- ja perheryhmien kokoontumisesta vastaavat tahot.

Sehän täytyy nimenomaa luoda se verkosto, mikä sillä perheellä olisi sitten, ku se tästä näin siirtyis.

7.7 Hoito

Hoitoon ohjaus ja yhteistyö terveydenhuollon kanssa

Kotirauhassa toteutetuissa teemahaastatteluissa pohdittiin terveydenhuollon kanssa tehtävän yhteistyön olevan tärkeää. Perheen kuntoutusjaksoon liittyvät yhteistyötahot määrittyvät perheen tilanteen ja lapsen iän mukaisesti. Kotirauhalla ei ole käytössä omia terveydenhuollon palveluja, jolloin tarvittaessa käytetään julkista terveydenhuoltoa. Yhteistyötä tehdään lapseen ja lapsen ikään liittyvien tahojen, kuten neuvolan, kouluterveyden ja lastenpsykiatrian kanssa. Yhteistyön tekeminen koettiin merkityksellisenä myös vanhempien mahdollisten hoitotahojen kanssa. Yhteistyötä tehdään sekä perus- että erikoissairaanhoidon eri palveluiden kanssa. Kotirauha käyttää paikallisia julkisen terveydenhuollon palveluita, joihin asiakkaita myös ohjataan.

Sähköpostikyselyn vastauksista ilmenee, että Päijät-Hämeen Keskussairaala ostaa lasten psykiatrian palveluita mm. Kuusankosken Carealta. Mikäli lastensuojelun asiakkaana olevan perheen lapset ovat lastenpsykiatrian palveluiden piirissä, tekevät perhetyön sosiaaliohjaajat yhteistyötä Carean kanssa. Tehostettu perhetyö toimii koordinoijana perheen palvelukokonaisuuksissa ja tarvittaessa ohjaa ja tukee asiakasperheitä eteenpäin sen tarvitsemien palveluiden piiriin. Perheenjäsenen tilanteen niin vaatiessa ohjataan hänet mielenterveys- tai päihdepalveluihin.

Ohjataan kenties päihdekuntoutukseen tai AA-ryhmään. Tässä perheessä tehostettu perhetyö koordinoi perheen palvelukokonaisuuksia ja auttaa eteenpäin.

7.8 Työprosessiin liittyvää pohdintaa

Työprosessiin liittyvät huomiot

Teemahaastatteluissa esiintyi useita perhekuntoutuksen työprosessiin liittyviä huomioita. Huomiot keskittyivät erityisesti kuntoutusjakson aloitus- ja päättymisvaiheisiin. Keskusteluissa pohdittiin sitä, miten ja missä Kotirauhan perhekuntoutuksesta jaetaan informaatiota perheille ja kuka sen tiedon antaa. Tässä tilanteessa alkaa myös perheen ja kuntoutustyöntekijän molemminpuolinen tutustuminen sekä arviointi siitä, onko Kotirauhalla tarjota juuri tämän perheen kuntoutumisen edellyttämää tukea.

Haastatteluissa pohdittiin, että työskentelyn alussa ensimmäinen kontakti asiakkaaseen toteutuu niin päin, että Kotirauhasta mennään perheen luo. Työntekijät ajattelivat, että ensimmäinen tapaaminen voisi tapahtua asiakasperheen luona. Toisaalta he sanoittivat koko tutustumisvaiheen voivan tapahtua perheen omalla tutulla maaperällä. Varsinaisen työskentelyn alussa perheen ongelmiin tarjottavan tuen tulee olla vahvempaa.

Että ensimmäinen kontakti onkin niin päin, että lapsi ei tule laitokseen, vaan laitos tulee käymään lapsen luona.

Ja alkuvaiheessa sen tuen täytyykin olla voimakkaampaa ja tommosta, että neuvo täs onkin hänen kanssaan, heidän kanssaan.

Kuntoutusjakson lopetusvaiheeseen liittyvinä huomioina nousi esiin ajatus siitä, että aluksi työskentelyssä toteutetaan vahvaa tukea, jota jakson loppua kohden vähennetään. Kuntoutustyöntekijän perheelle antama tuki vähenee hiljalleen sitä mukaa, kun perheen oma toimijuus kasvaa. Ihanteellisena nähtiin yhteisesti sovittu harkittu, saateltu ja valvottu siirtymä perhekuntoutuksen päättyessä. Tarvittaessa kuntoutusjakson päättymisvaiheessa voidaan harjoitella kotiin siirtymistä. Pohdittiin myös mahdollisuutta perheen tapaamiseen siinä vaiheessa, kun he ovat asuneet kotona jo jonkin aikaa. Tällöin nähdään ja arvioidaan sitä, miten perheen saama tuki kantaa kuntoutusjakson jälkeen. Tarvittaessa perhettä ohjataan ja autetaan lisätuen piiriin.

Tässä ei asuta kuitenkaan loppuun asti ja sit tehdä se lähtö sillä lailla tai niinku se siirtyminen, että se olis jotenkin harjoteltu niin turvallisesti. Ja että siellä sitte, kenellä se on sitte se tsekkaaminen viel jälkikäteen, että siellä vielä tapahtuu niin ja ne kaikki kontaktit mitä on hoitoihin tai silleen. Että ne tosissaan tulee käytyä ja hoidettua. Tai kuka kantaa vastuun ja sitä tukea siellä, onko se sitten uusi ihminen, perheyöntekijä vai joko hän rupee sit käymään täällä kaupungin, et sitten tulee tutuks tässä. On taas, tulis valvottu jatkumo.

Kuntoutusjakson suurimman hyödyn nähtiin saatavan niissä tilanteissa, joissa perhe on motivoitunut kuntouttavaan työskentelyyn ja myös tunnistaa omat ongelmansa. Tähän liittyen merkittäväksi koettiin myös olemassa olevan tiedon siirtyminen, jolloin perheen todellisten ongelmien mukainen työskentely voidaan aloittaa nopeammin. Tietojen siirtymisen avulla toteutetaan myös harkintaa siitä, voidaanko Kotirauhan perhekuntoutustyöskentelyn keinoilla auttaa kyseisten ongelmien omaavaa perhettä.

Ihanteena motivoitunut asiakas, joka tietää ongelmansa

Oleelliseksi osaksi koettiin oman työn arvioinnin tekeminen. Tärkeänä nähtiin perhekuntoutuspalvelun edellyttämien resurssien määrittäminen ja osoittaminen siten, etteivät ne ole pois Kotirauhaan sijoittelujen lasten kanssa työskentelystä ja läsnäolosta. Edellä mainituista asioista tulee informoida koko Kotirauhan henkilöstöä.

Perhekuntoutusjakso on perheen kannalta osa jatkumoa, jossa pidetään huolta, ettei perhe jää ilman tarvitsemaansa tukea. Työryhmä nimesi erityisen merkittäväksi seikaksi selkeästi määritellyn työnjaon yhteistyötahojen kanssa. Toimiva työnjako tukee työskentelyn ja yhdessä luodun tavoitteen saavuttamista. Työryhmässä pohdittiin myös sitä, että työskentelyssä tulee hyödyntää yhteistyöverkostossa toimivien osaaminen.

Lastensuojellisen perhekuntoutuspalvelun prosessiin liittyen ajateltiin, että siihen liittyvillä toimijoilla tulee olla selkeä näkemys, kuka tekee ja mitä. Verkostotyössä hyödynnetään kunkin toimijan osaamista. Prosessiin liittyvien siirtymien tulee olla harkittuja ja tiedon siirron sujuvaa. Ihanteena pidettiin sitä, että palvelua käyttää motivoitunut asiakas, joka on tietoinen niistä syistä, joiden takia perhe tarvitsee perhekuntoutuspalvelua. Kotirauhassa halutaan, että palvelu vastaa asiakkaan todellisiin tarpeisiin. Palvelun tuottamiseen ja kuntoutustyöskentelyyn kuuluu oman toiminnan arviointi.

Kokemuksellisen tiedon huomioon ottaminen

Kotirauhan työntekijät kokivat, että siellä on paljon perhetyöhön liittyvää menetelmäosaamista, joka tulee ottaa tehokkaammin mukaan perhetyön toteuttamiseen. Lastensuojelun perhetyöhön liittyy sellaista kokemuksellista ja työskentelyn mukanaan tuomaa osaamista, jota ei voi opetella kirjasta ulkoa. Näitä ovat mm. rohkeus vaikeiden asioiden puheeksi ottamisessa, suorapuheisuus sekä aito kuuntelun ja tarvittavien kysymysten esittämisen taito. Ne opitaan vain asiakastyötä tekemällä. Työryhmässä koettiin erityisen hankaliksi tilanteet, joissa vanhempi ikään kuin häviää yhteydestä lapseen.

Työntekijältähän se vaatii semmost suorapuheisuutta ja taitoa nostaa ne kissat sieltä pöydälle, niin. Ja kuulla, siis se on myös hankalaa, ne saattaa, ne vihjailee siel.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA PERHEKUNTOUTUSPALVELUMALLI

Toimintaympäristön jatkuvat muutokset haastavat palveluntuottajia kehittämään uusia palvelumuotoja. Kilpailusta putoavat sellaiset organisaatiot, jotka toteuttavat vanhoja opittuja toimintamalleja ja vain sopeutuvat toimintaympäristön muutoksiin. Palvelumarkkinoilla menestyvät ne palveluntuottajat, jotka hiovat omaa osaamistaan ajantasaisesti ja reflektioivat sitä ympäröivään yhteiskuntaan. Oman osaamisen hiominen ja toimintavision kirkastaminen tuovat näkyvyyttä palvelulle. Menestyvät palveluntuottajat pystyvät viemään kehitystä eteenpäin. (Ojasalo ym. 2014, 12-14.) Tämän tutkimuksellisen kehittämishankkeen tavoitteena oli luoda perhekuntoutuspalvelumalli lastenkoti Kotirauhaan. Kotirauhassa tarvittiin perhetyön palvelun markkinointia ja palvelukilpailutuksia varten kuvaus siitä, millaista on siellä tehtävä lastensuojelullinen perhekuntoutus.

Perhekuntoutusmallin luomista varten tarvittava aineisto kerättiin Kotirauhassa toteutettujen teemahaastattelujen ja Heinolan kaupungin lapsiperheiden sosiaalipalveluille teetetyn sähköpostikyselyn avulla. Tutkimusaineisto analysoitiin teorialähtöisellä sisällönanalyysillä, jossa noudatettiin LAPE-hankkeen lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen mallinnustyöryhmän raportin mukaisten sisältöelementtien jaottelua. Mallinnustyöryhmän muodostamat sisältöelementit ovat ehdotus uudelleeniksi, konkreettiseksi tavaksi kuvata lastensuojelun perhetyötä ja perhekuntoutusta. Työryhmän näkemys on se, että perhetyön ja perhekuntoutuksen sisältöjen kuvaaminen on aiemmin ollut hajanaista sekä käsitteellisesti että sisällöllisesti. Palveluntuottajien olisi hyvä kertoa palvelukuvauksissaan konkreettisesti se, miten palvelua toteutetaan. (Alatalo ym. 2017, 26.)

Kehittämishankkeen tuloksista muodostettiin Kotirauhan perhekuntoutuspalvelumalli (KUVIO 4.). Lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeiset sisältöelementit ovat lapsikeskeinen suojelu ja kokonaisvaltainen kuntoutus. Ne läpäisevät muut sisältöelementit, jotka ovat lapsen ja perheen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointi, ohjaus, konkreettinen apu, läheisten, vertaisten ja yhteisön tuki sekä hoito. Tässä kehittämishankkeessa luotiin kuvaus siitä, miten nämä sisältöelementit näkyvät ja toteutuvat Kotirauhassa tehtävässä lastensuojelun perhetyössä.

KOTIRAUHAN PERHEKUNTOUTUSPALVELUMALLI

LAPSIKESKEINEN SUOJELU:

lapsen yksilölliset tarpeet keskiössä
lapsen osallisuuden varmistaminen
lapsen hyvinvointiin liittyvä huoli
lapsen etu

KOKONAISVALTAINEN KUNTOUTUS:

perheen sisäisen asiantuntijuuden tunnustaminen
perheen toimijuuden vahvistaminen
vuorovaikutuksen tukeminen
osallisuuden toteuttaminen
perheen motivointi, tuki ja työskentely

LAPSEN JA PERHEEN TILANTEEN JA TUEN TARPEIDEN ARVIOINTI:

yhteisen työskentelyn toteuttaminen
tiedon tuottaminen
asiakaslähtöisyys

OHJAUS:

riittävän vanhemmuuden tunnistaminen
motivaatiotyöskentely
tavoitteellistaminen

KONKREETTINEN APU:

yhteisen arjen arvostaminen
arjen mallintaminen
toimintatapojen luominen perheen arkeen

LÄHEISTEN, VERTAISTEN JA YHTEISÖN TUKI:

läheisverkoston huomioiminen
yhteisöllisen tuen vahvistaminen

HOITO:

yhteistyö terveydenhuollon kanssa

KUVIO 5. Kotirauhan perhekuntoutuspalvelumalli

Lapsikeskeinen suojele ja kokonaisvaltainen kuntoutus

Lapsikeskeisen suojelelun teemaan liittyen aineistossa korostuivat lapsen yksilölliset tarpeet työskentelyn keskiössä, lapsen osallisuuden varmistaminen, lapsen etu ja lapsen hyvinvointiin liittyvä huoli. Lapsikeskeinen suojele tarkoittaa tasapainoista lapsen ja perheen kanssa työskentelyä. Työskentelyn aikana on tärkeää huomioida lapsen yksilöllisten tarpeiden ja kokemusten toteutuminen vanhemmuuden tukemiseen tähtäävissä toimissa ja toimijuudessa. (Alatalo ym. 2017, 26; Mauno 2018, 68.) Kotirauhassa haastatellut työntekijät olivat sitä mieltä, että lapsen yksilöllisten tarpeiden pitäminen kaiken työskentelyn keskiössä ei toteudu itsestään selvänä asiana, vaan se edellyttää työntekijältä lasten kanssa käytyjä aktiivisia keskusteluja, kuuntelua ja mielipiteiden selvittämistä. Sirkka Rousu (2018) kirjoittaa, että tulevaisuuden lastensuojelussa päätösten tekeminen ja käytännön työ perustuvat ennen kaikkea tietoon siitä, mitä lapsi, nuori ja hänen perheensä tarvitsevat. Vaikuttava lastensuojelutyö pohjautuu avoimeen yhteistyöhön ja vuoropuheluun. Lapsen tai nuoren näkökulmasta käsin palvelut ovat ensikädessä heidän oman elämänsä ratkaisujen parissa työskenteleviä ihmisiä, kuulluksi tulemista, hyvää kohtaamista ja vuorovaikutusta. (Rousu 2018, 67.)

Teemahaastatteluissa korostui se, että työntekijän tehtävä on varmistaa lapsen osallisuuden toteutuminen. Lapsen hyvinvoinnin tukeminen ja osallisuuden vahvistuminen ovat tärkeimpiä huomioitavia asioita, kun työskennellään perheen kanssa. Lapsen edun toteutuksesta edesautetaan tukemalla turvallisten vuorovaikutussuhteiden kehittymistä ja vahvistamalla vanhempien toimijuutta (Lahtinen ym. 2017, 17). Tämän raportin luvussa 4.3 esitelly Shierin (2001) osallisuuden tasomalli soveltuu lasten ja nuorten osallisuuden edistämisen suunnitteluun ja kehittämiseen. Mallin avulla myös Kotirauhassa on mahdollista pohtia sekä kehittää sitä, miten lasta kuunnellaan ja tuetaan mielipiteidensä ilmaisussa, miten lapsen mielipiteet otetaan huomioon sekä miten lapsi otetaan mukaan päätösten tekkoon. Mallin avulla on myös mahdollista tarkastella sitä, millaisissa tilanteissa lapset ja aikuiset jakavat valtaa ja vastuuta. (Shier 2001, 109-111.)

Lamberg pohtii artikkelissaan, että mikä sellaisissa järjestelmissä, kuten lastensuojelutyö, on toimivaa ja ihmistä parantavaa? Hän näkee ihmisen rakentuvan ennen kaikkea suhteessa toiseen ihmiseen. Lastensuojelutyön muuttaminen aidosti suhdekeskeiseksi ja kohtaavaksi edellyttää sitä, että työntekijä omaksuu dialogisen asenteen ja ajattelun asiakastyön ytimeksi. Lambergin mielestä LAPE-hankkeessa kehitetyt lastensuojelun perhekuntoutuksen ja sijaishuollon hoidolliset ja kuntouttavat työskentelytavat avaavat mahdollisuuden työntekijän ja asiakkaan väliseen aitoon dialogiin ja yhteiseen ymmärrykseen.

(Lamberg 2018, 87-90.) Kokonaisvaltaisen kuntoutuksen teemaan liittyen tämän kehittämishankkeen aineistossa korostuivat perheen sisäisen asiantuntijuuden tunnustaminen, perheen toimijuuden vahvistaminen, vuorovaikutuksen tukeminen, osallisuuden toteuttaminen, sekä perheen motivointi, tuki ja työskentely. Kokonaisvaltainen kuntoutus on muutokseen tähtäävää, monipuolista ja monitasoista työskentelyä perheen kanssa. Kyse on sekä yksittäisen perheenjäsenen kuntoutumisen tarpeiden huomioimisesta, että koko perheen toimijuuden tukemisesta. Käytännössä ne toteutuvat tukemalla perheen keskinäisiä vuorovaikutussuhteita, arkista perhe-elämää sekä suhteita läheisiin. (Alatalo ym. 2017, 32-35.) Mehtosen (2011, 16) mukaan kokonaisvaltainen kuntoutus pitää sisällään sosiaalisen vahvistamisen, jolla tavoitellaan kunkin perheenjäsenen elämänhallinnan ja hyvinvoinnin kokonaisvaltaista vahvistumista elämän eri ikävaiheissa.

Teemahaastattelutulosten mukaan perheen sisäisen asiantuntijuuden tunnustaminen sisältää sekä vanhemman että lapsen asiantuntijuuden arvostamisen. Perheenjäsenten toimijuuden vahvistuminen edellyttää työntekijältä luottamusta heidän toimijuuteensa. Liiallinen huolehtiminen ja puolesta tekeminen voivat passivoida asiakasta. Myös perhekuntoutuksen asiakasperheiden kokemuksista artikkelin kirjoittanut Aaltonen (2010, 230) toteaa, että asiakkaalle annettu rooli vaikuttaa hänen kokemuksiinsa omiin asioihinsa vaikuttamisesta. Mikäli asiakas kokee olevansa kohtaamistilanteissa enemmän kohde, kuin toimija, voi omien tarpeiden ja toiveiden esiin tuominen tuntua vaikealta, vaikka siihen annetaan mahdollisuus.

Lapsen ja perheen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointi

Lapsen ja perheen elämäntilanteen sekä tuen kokonaisvaltainen arviointi ovat työskentelyssä tärkeä jatkuvasti läsnä oleva elementti. Se on oleellinen osatekijä perhekuntoutuksen onnistumisen kannalta, koska usein perhekuntoutuksen tavoitteet perustuvat aiemmin tehtyihin arviointeihin. (Alatalo ym. 2017, 36-37.) Arviointityöskentelyyn liittyen tämän kehittämishankkeen tutkimusaineistosta nousivat esiin yhteisen työskentelyn toteuttaminen, perhekuntoutustyöskentelyyn liittyvän tiedon tuottaminen ja asiakaslähtöisyys. Hietämäki (2015, 151-152) toteaa tutkimuksessaan lastensuojelun alkuarvioinnilla saavutettavan hyviä tuloksia tilanteissa, joissa on kiinnitetty erityistä huomiota asiakassuhteen muodostamiseen ja asiakkaan olemassa olevien voimavarojen tarkasteluun. Myös tämän kehittämishankkeen teemahaastatteluun osallistuneet työntekijät pohtivat yhteisellä tavoitteiden asettamisella saatavan tehokkaampi ja laadukkaampi tuki kuntoutukseen osallistuvalla perheelle. Kuntoutukselle asetettavat tavoitteet tulee luoda yhdessä perheen, Kotirauhan sekä Heinolan kaupungin lapsiperhepalvelun kanssa. Myös yhteisesti sovittuja kirjaamiskäytänteitä sekä tiedon siirtoon liittyviä määrittelyjä kaivattiin.

Kemp ym. (2009, 104-105) pohtivat lastensuojeluasiakkaiden kanssa työskentelyn edellyttävän erityistä huomiota perheen tarpeita kohtaan sekä niiden edellyttämien toimien toteuttamista. Tällaisella työskentelyllä vahvistetaan perheen sitoutumista. Teemahaastattelujen aineistossa esiintyi työntekijöiden käyttävän palaverikeskusteluissa herkästi sellaista ammattikieltä ja sanastoa, joiden sisältöä asiakkaat eivät välttämättä kokonaisuudessaan ymmärrä. Asiakaslähtöiseen työskentelyyn kuuluvat arkikielinen puhe, asiakkaiden omien näkemysten huomioiminen, päätösten selventäminen sekä motivointityöskentely. (Myllylahti 2016, 59; Isoherranen 2012, 141.) Ranne (2005, 16) pohtii, että laatimalla tilannearvio yhdessä asiakkaan kanssa, autetaan asiakasta itseään näkemään haastava elämäntilanne sekä tuodaan näkyväksi toivon ja muutoksen mahdollisuudet.

Teemahaastatteluissa koettiin tavoitteisiin, työkäytäntöihin ja arviointiin liittyen yhteisen suunnittelun olevan merkityksellistä. Näiden toteuttamisen hyödyksi koettiin perheen tehokkaamman tuen toteutuminen. Vastaavasti yhteisen työskentelyn puuttumisen uhkatekijäksi koettiin työskentelyn toteuttamisen jääminen vain yksittäisen työntekijän vastuulle. Sähköpostikyselyn tuloksista ilmenee monipuolisen perhekuntoutusjakson mahdollistavan perheille ongelmatilanteiden mukaisen tuen saamisen sekä tarkempaa tietoa perheen tilanteen ja lapsen edun arvioinnin muodostamisessa.

Ohjaus

Ohjauksellinen tuki koetaan keskeisenä sisältönä lastensuojelun perhetyön työskentelyssä. Perhekuntoutuksessa ohjauksellinen työskentely kohdistuu etenkin perheen vuorovaikutussuhteisiin ja vanhemmuuden tukemiseen, mutta siihen liittyy myös laajempi, sosiaalisen kuntoutuksen näkökulma. Keskeistä on se, millaisella ohjauksella voidaan tukea sekä lapsen että vanhemman toimijuuden ja osallisuuden vahvistumista ja muutoksen toteutumista lapsikeskeisen suojelun ja kuntoutuksen näkökulmista. Jos ohjauksen sisältöelementti jää irralliseksi suojelun ja kuntoutuksen näkökulmasta, on riskinä se, että lapsen tarpeita ei tuoda riittävästi esiin ja silloin kyse ei ole lapsilähtöisestä vanhempien tukemisesta. Vanhemmuuden tukemisen ohella ohjaustyöskentelyssä tulee huomioida myös suora työskentely lapsen kanssa, jossa käytetään lapsille soveltuvia, ohjauksellisia menetelmiä. (Alatalo ym. 2017, 43-45.)

Ohjauksen teemaan liittyen tutkimusaineistossa korostuivat riittävän vanhemmuuden tunnistaminen, motivaatiotyöskentely ja tavoitteellistaminen. Ohjaustyöskentelyyn liittyy oleellisesti ihmislähtöinen ajattelumalli, jossa korostuvat asiakkaan ja perheen elämäntilanteiden sekä arjen toimijuuden huomioiminen ja ongelmien mukaisen avun saaminen. Ohjauksellisella työskentelyllä vahvistetaan asiakkaan osallisuutta, omatoimisuutta sekä lisä-

tään yhteiskunnallisia vaikutusmahdollisuuksia. (Helminen 2013, 63-64, 67-68). Perhetyöllä tavoitellaan sellaista ohjauksellista muutostyötä, jolla mahdollistetaan lapsen turvallisen kasvuympäristön vahvistuminen (Pohjolainen 2019, 119). Samankaltaisia ajatuksia on pohtinut myös Sekki (2018, 164). Hän kirjoittaa työntekijän rooliin liittyvän ohjaustyöskentelyn edesauttavan perheen toimijuutta lisäävien ratkaisumallien luomista sekä asiakkaan voimavarojen ja mahdollisuuksien tunnistamista.

Kotirauhassa toteutetuissa teemahaastatteluissa pohdittiin vanhemmuuden arvostamisen olevan erityisen tärkeä osa ohjaustyöskentelyä ja asiakkaan kohtaamista. Sen lisäksi Kotirauhan työntekijät kokivat, että ohjaukseen kuuluu vanhempien vahvuuksien esille tuominen ja vahvistaminen. Toisaalta he pohtivat myös yhtenä tärkeänä tavoitteena olevan riittävän vanhemmuuden määrittämisen yhdessä vanhemman kanssa. Hiitola (2015, 37-39) nostaa esille äiteihin ja isiin kohdistuvien odotusten erilaisuuden lastensuojeluprosesseissa. Konservatiiviset käsitykset vanhempien tehtävänjaosta värittävät edelleen lastensuojelussa tehtävää arviointityötä. Hoivaaminen mielletään luonnollisemmin äitien tehtäväksi, jolloin äitiydeltä myös vaaditaan enemmän. Odotukset äitejä ja äitiyttä kohtaan ovat korkealla, jolloin lipsahdukset ideaalista vanhemmuudesta nähdään negatiivisina. Isien osalta katsotaan usein riittäväksi etäinen olemassaolo. Heidän osaltaan pienetkin perheen yhteiseen hyvään tähtäävät teot nähdään pääsääntöisesti myönteisinä. Ongelmallista on se, että isien kykyjä lasten hoivaamisessa ja arjen huolehtimisessa saatetaan kyseenalaistaa. Sukupuolittuneita vanhemmuuskäsityksiä on hyvä kyseenalaistaa ja purkaa, jolloin vanhemmuuteen liittyvä tekeminen voi määrittyä eri tavalla ja sen saama arvostus muuttua.

Sähköpostikyselyn vastauksissa painottui palveluohjauksen avulla tarjottavan tuen olevan tehokas keino varhaiseen puuttumiseen perheiden ongelmatilanteissa. Myös ohjaaminen oikea-aikaisen sekä -paikkaisen tuen piiriin ja asiakkaan kuuntelemisen todettiin olevan merkityksellistä onnistuneessa työskentelyn toteuttamisessa. Teemahaastattelujen vastauksissa pohdittiin perhetyön tavoitteiden muodostuvan perheen todellisten tuen tarpeiden mukaisesti, jolloin ohjauksella pyritään vahvistamaan perheen toimijuutta. Perhettä tuetaan omatoimisuuteen ja itsenäiseen selviytymiseen. Krokin (2009, 29-30) mielestä perhekuntoutustyöskentelyssä tulee toimijuuden osalta miettiä, pyritäänkö perinteisen ajattelun mukaan muutokseen perheen arjessa vai pyritäänkö arkiseen toimijuuteen, jolloin perhe kykenee elämään rutiininomaista arkea, jossa päivät toistuvat tutulla tavalla rutiininomaisesti.

Perheen vahvistunut motivaatio koettiin teemahaastatteluissa työskentelyyn sitoutumista lisääväksi tekijäksi. Tavoitteen saavuttamiseen toimivana keinona pohdittiin olevan perheenjäsenten omakohtaisen havahtumisen tuen tarpeita kohtaan. Sekki toteaa Arki haluttuun-hankkeeseen liittyvässä tutkimuksessaan, että muutostarpeen tunnistaminen lisäsi perheen halukkuutta arkensa kehittämiseen sekä avoimuutta työskentelylle ja uudelleenlaisille toimintatavoille (Sekki 2018, 168). Ohjaustyöskentelyyn liittyen teemahaastatteluissa nähtiin tärkeäksi tavoitteiden pilkkominen pienempiin osa-alueisiin ja seuraavan askeleen määrittävän edellisen mukaan, kuitenkin selkeästi määriteltynä. Merkitykselliseksi koettiin perheen tulevaisuussuuntautuneen unelmoinnin ja visioiden luominen. Vastaavasti sähköpostikyselyn tuloksissa korostui työntekijän oman persoonan ja vahvan ammattitaidon merkitys. Myös käytettävät työmenetelmät valitaan perheen tilanteen vaatimusten mukaisesti.

Konkreettinen apu

Vaikka perhekuntoutustyöskentelyssä pyritään ennen kaikkea vahvistamaan perheen omia voimavaroja ja arjen selviytymiskeinoja, tarvitsevat perheet usein myös konkreettista apua. Avun saamisen nähdään lisäävän perheen luottamusta ja sitoutumista kuntoutustyöskentelyyn. Työntekijältä ohjauksen ja konkreettisen tuen tarpeiden erottaminen edellyttää tilannesidonnaista herkkyyttä, harkintaa ja joustavaa suhtautumista. Tärkeänä koetaan, että perheenjäsenten toimijuuden tunne ja luottamus omiin arjen voimavaroihin vahvistuu. Konkreettinen auttaminen kytkeytyy luontevaksi osaksi ohjauksellista yhdessä työskentelyä, jossa perheelle mahdollistuu arjen mallintaminen ja sosiaalinen oppiminen. (Alatalo ym. 2017, 46-47.)

Teemahaastatteluissa konkreettinen apu miellettiin liittyväksi erityisesti yhteisen arjen arvostamiseen, arjen mallintamiseen sekä toimintatapojen luomiseen arkeen. Työskentelyssä pyritään löytämään perheen arjesta ja yhdessä vietetystä ajasta tavallisia hyviä hetkiä, jotka lisäävät iloa ja onnistumisen tunnetta. Arjen tuttu toistettavuus ja rituaalit voivat auttaa asiakasperheitä jäsentämään maailmaa ja hallitsemaan ympäröivää kaaosta. Krok kirjoittaa yksinhuoltajaäitien marginalisoitumiseen liittyvässä tutkimuksessaan, että tuttuun arjen rituaalien ylläpitäminen voi auttaa asiakasta säilyttämään käsityksen itsestään itsenäisenä ja arvokkaana persoonana ja edesauttaa kokemaan elämän mielekkäänä. Toisaalta samanlaisena toistuva arki voi aiheuttaa toivottomuutta, mikäli perhe elää jatkuvassa niukkuudessa eikä muutoksesta ole toivoa. (Krok 2009, 191).

Arjen mallintaminen sisältää perheelle uusien toimintatapojen opettelemista yhdessä työntekijän kanssa. Työntekijä näyttää esimerkkiä ja mallintaa omalla toiminnallaan vanhemmuuden ja käytännöllisen, toimivan arjen taitoja. Perhekuntoutustyöskentelyssä pyritään

luomaan perheelle toimintatapoja, jotka helpottavat arjen hallintaa ja tuovat siihen sujuvuutta. Sekin tutkimuksessa perheen aiemmista totutuista toimintatavoista pois oppiminen edellytti sitä, että työntekijä kyseenalaisti ne ja perheelle syntyi merkityksellisyyden kokemus uusia toimintatapoja kohtaan. Oli tärkeää, että työntekijä mietti muutosehdotuksen esittämistä huolellisesti, sillä hänellä oli keskeinen rooli sen merkityksellisyyden kokemuksen välittämisessä ja perheen omien oivallusten synnyttämisessä. (Sekki 2018, 166-171)

Sähköpostikyselyn tuloksissa esille tulivat palveluohjaus ja työskentelykäytännöt sekä ammattitaitoiset perheohjaajat ja heidän käyttämänsä työmenetelmät. Asiakasperheiden erilaiset tarpeet ja ongelmat määrittävät käytettävät menetelmät. Työntekijältä tämä edellyttää hyvää menetelmäosaamista ja rohkeutta niiden soveltamiseen.

Läheisten, vertaisten ja yhteisön tuki

Läheisten, vertaisten ja yhteisöjen tuki on vaikuttavuutta lisäävä elementti kuntoutustyöskentelyssä. Yhteisöhoidollinen lähestymistapa, jossa huomioidaan myös kuntoutukseen osallistuvan perheen läheiset, tunnustetaan vaikuttavaksi työskenneltäessä erityisesti päihderiippuvuuteen liittyvien ongelmien parissa. Perheen lähiverkoston huomioiminen työskentelyssä voi parhaimmillaan lisätä läheisten ihmisten perheelle antamaa tukea kuntoutusjakson jälkeen. (Alatalo ym. 2017, 47-48.)

Sähköpostikyselyssä ilmeni, että asiakasperheen olemassa olevilla läheisverkostoilla ja perheen niiltä saamalla tuella on usein vaikutusta sosiaalihuoltolain perusteella tarjottavan kotipalvelun tukeen. Kotirauhassa teemahaastateltu työryhmä piti tärkeänä asiakasperheen läheisverkoston huomioimista ja yhteisöllisen tuen vahvistamista. Läheisverkoston rooli perheen elämässä nähtiin voimavarana, joka voi olla merkittävä tuki perheen tulevaisuuden kannalta. Siksi läheisverkoston kartoitus kuuluu kuntoutustyöskentelyn sisältöön jo alkuvaiheessa. Yhteisöllisen tuen muotojen kartoittamisen ajateltiin hyödyttävän perhettä etenkin kuntoutuksen jälkeen. Tähän sisältyy myös vertaistuen mahdollisuuksien kartoittaminen.

Hoito

Hoidolla ja hoidollisuudella tarkoitetaan lähestymistapaa, jossa perhekuntoutustyöskentelyssä hyödynnetään erilaisten terapiasuuntausten mukaisia näkökulmia, työvälineitä ja osaamista. Työntekijöillä voi olla koulutuksessa hankittua terapeuttista osaamista, jota he soveltavat työssään. Mallinnustyöryhmän suositus on, että palvelun kuvauksesta tulee selkeästi ilmi, missä määrin palvelu sisältää hoitoa tai on luonteeltaan hoidollista ja onko tarjolla varsinaista psykoterapiaa. Työryhmän näkemys on, että hoidollisuus liittyy ennen kaikkea monitoimijaiseen työskentelyyn ja psykoterapian tarpeen arviointi sekä palvelun

järjestäminen paikantuvat osaksi terveydenhuollossa tehtävää työtä. Monitoimijaisessa työskentelyssä ryhmä monialaisia toimijoita osallistuu asiakkaana olevan perheen kuntoutuksellisen kokonaisuuden suunnitteluun. Asiakasperheen tarvitsemat, eri toimijoiden toteuttamat palvelut sovitetaan perhettä kokonaisvaltaisesti auttavaksi kokonaisuudeksi. (Alatalo ym. 2017, 54-55.)

Teemahaastatteluissa muodostui selkeä yhteinen näkemys siitä, että Kotirauha ei järjestä mallinnustyöryhmän hoidollisiksi mieltämiä palveluja, vaan yhteistyötä tehdään terveydenhuollon kanssa. Perhekuntoutuspalvelussa keskitytään etenkin ohjaukselliseen työskentelyyn ja hoidollisia palveluita tarvittaessa asiakkaat ohjataan julkiseen terveydenhuoltoon. Hoidollisuuteen liittyvän yhteistyön ja monitoimijaisen työskentelyn toteuttamisen todettiin olevan haasteellista, kun yhteisiä suunnitelmallisia toimintatapoja ei kehittämishankkeen toteuttamisen aikana ollut. Monitoimijaisella työskentelyllä tarkoitetaan asiakasperheen kanssa työskentelevien eri toimijoiden yhteen sovitettua, suunnitelmallista ja tavoitteellista työskentelyä. Tässä kehittämishankkeessa hyödynnetyt lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeiset sisältöelementit on suunniteltu siten, että monitoimijainen perhetyö voidaan jäsentää niiden mukaisesti. (Alatalo ym. 2017, 56).

Perhekuntoutusmallin kokoamiseen kuulumattomiksi koettiin 7.8 otsikon mukaiset työskentelyssä huomioitavat työprosessiin sekä työntekijöiden kokemukselliseen tietoon liittyvät pohdinnat ja havainnot. Ne haluttiin tuoda raporttiin näkyviksi, koska ne koettiin Lastenkoti Kotirahan työntekijöiden sekä itse työskentelyn toteuttamisen kannalta merkitykselliseksi huomioiksi.

9 POHDINTA

9.1 Kehittämishankkeen luotettavuus ja eettisyys

Tieteellisessä tiedossa luotettavuus on keskeisessä merkityksessä. Luotettavuuden kysymys käsittää koko tutkimuskokonaisuuden, kuten tutkimusmenetelmät, -prosessin ja -tulokset. Laadullisessa tutkimuksessa käytetään vakuuttavuuden käsitettä ja kehittämistoiminnassa tuloksen käyttökelpoisuutta. Kehittämistoiminnan avulla tuotetun tiedon tulee olla todenmukaista ja hyödyllistä. Kehittämistoiminnassa voidaan soveltaa myös reliabiliteetin ja validiteetin toteutumista. (Toikko & Rantanen 2009, 121-122.) Reliabiliteetti tarkoittaa, että tutkimuksen tulokset eivät ole sattumanvaraisia, vaan toistuvat ja ovat pysyviä, vaikka tutkimuksen suorittaisi joku muu. Validiteetti puolestaan tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa tutkitaan sitä, mitä oli tarkoituskin tutkia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 231; Kananen 2017, 70-71.)

Kehittämistutkimus on interventiotutkimus, jonka päämääränä on tuottaa toimiva konstruktio. Siten tutkimustulosten tulee olla luotettavia ja laadukkaita, jotta niiden pohjalta tehdyt päätökset perustuvat totuudenmukaisiin tuloksiin. Validiteettia tulisikin tarkastella lopputuloksen onnistumisen ja toimivuuden sekä tutkimusprosessin kannalta. Kehittämistutkimuksen luotettavuusarvioinnissa käytetään laadullisen tutkimuksen kriteereitä, jotka ovat työn dokumentaatio ja arvioitavuus, luotettavuus tutkimukseen osallistuneiden kannalta, tulkinnan ristiriidattomuus, tulosten saturaatio eli kylläntyminen sekä vahvistettavuus. (Kananen 2017, 69-72.)

Luotettavuuden arviointi edellyttää, että tehty työ, valinnat ja ratkaisut ovat dokumentoitu riittävän tarkasti. Tämän tutkimuksellisen kehittämishankkeen tieteellisen tiedon kriteerit toteutettiin huolellisella dokumentoinnilla ja toteuttaen tieteellisiä menetelmiä. Huolellisuuden jatkumisesta huolehdittiin tutkimusaineistosta saatujen tietojen avulla johdetun Lastenkoti Kotirauhan perhekuntoutusmallin muodostamisessa. Tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa painottuvat tieteen ja yritysten eettiset säännöt, kuten rehellisyys, huolellisuus, tarkkuus ja tulokset. Näin ollen kyseessä ovat samat eettiset säännöt kuin muissakin ihmisten välisissä vuorovaikutustilanteissa. (Kananen 2012, 21; Ojasalo ym. 2014, 48.)

Toikko & Rantanen (2018) toteavat yleistäen, että ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettinen perusta muodostuu ihmisoikeuksista. Kehittämishankkeen toteutuksessa huolehdittiin tutkimukseen osallistuneiden suojasta kiinnittämällä huomiota vapaaehtoisuuteen, tasapuolisuuteen, anonymiteettiin sekä kehittämishankkeen tavoitteiden ja menetelmien selostamiseen. Kehittämishankkeessa kerättyä aineistoa ei luovutettu missään vaiheessa ulko-

puolisille. (Toikko & Rantanen 2018, 176.) Kehittämishankkeen toteuttajat kertoivat avoimesti tutkimukseen osallistuneille, mitä oltiin tutkimassa ja miksi sekä mihin tutkimuksen avulla pyrittiin. Lisäksi tutkittaville kerrottiin siitä, mitä tutkijat ovat tekemässä, mitä hankkeella kehitetään ja mitä osallistujilta edellytetään tai halutaan. Tutkittaville korostettiin heidän osallistumisensa olevan nimetöntä ja tutkijoiden huolehtivan myös siitä, ettei heitä tunnisteta tutkimuksellisen kehittämishankkeen raportoinnissa. Lisäksi tutkittaville korostettiin tutkijoiden säilyttävän huolellisesti tutkimusaineistoja ja että ne hävitetään tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Rehellisten vastausten saamista edesauttaa, että osallistujat voivat osallistua nimettöminä. (Ojasalo ym. 2014, 48; Ranta & Kuula-Luumi 2017, 413.)

Jo kehittämishankkeen aloitusvaiheessa Lastenkoti Kotirauhan työntekijöitä tiedotettiin suunnitteilla olevasta hankkeesta ja hankkeen aloittamisen jälkeen tiedottamista jatkettiin kuukausittaisissa henkilökuntapalavereissa. Kotirauhan työntekijöille annettiin tasa-arvoinen mahdollisuus osallistua hankkeen toteuttamiseen. Hankkeeseen osallistui neljä Kotirauhassa työskentelevää henkilöä. Lisäksi toinen kehittämishankkeen toteuttajista työskenteli Kotirauhassa. Koska toteuttaja on kehittämishankkeen tutkimusasetelman luoja ja tulkitsija, vaikuttaa hänen asemansa havainnointiin. Tämän kehittämishankkeen luotettavuutta ja havaintojen puolueettomuutta lisää se, että toinen toteuttajista ei ollut kohdeorganisaation työntekijä. Kehittämishankkeen toteuttamiseen ja siinä tehtyihin havaintoihin on kuitenkin vaikuttanut se, että kummallakin toteuttajista on useamman vuoden kokemus lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja heidän perheidensä kanssa työskentelystä. (Toikko & Rantanen 2018, 181).

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan lisätä käyttämällä tutkimuksessa useita menetelmiä. Jos ne antavat saman tuloksen, voidaan tuloksia pitää luotettavina. Useamman menetelmän tai lähestymistavan yhteiskäytöstä käytetään termiä triangulaatio. Se voidaan jaotella neljään tyyppiin. Tässä kehittämishankkeessa toteutuivat niistä vahvimmin metodologinen triangulaatio ja tutkijatriangulaatio. Metodologinen triangulaatio tarkoittaa sitä, että samassa tutkimuksessa käytetään useita menetelmiä joko metodien välisesti tai niiden sisäisesti. Tutkijatriangulaatio tarkoittaa sitä, että samaa aineistoa kerää, analysoi ja tulkitsee useampi kuin yksi tutkija. (Hirsjärvi ym. 2009, 233; Kananen 2012, 178-181.)

Tutkimukseen osallistuneiden kannalta luotettavuus tarkoittaa sitä, että tutkimustulosten paikkansapitävyys vahvistetaan. Yksinkertaisimmillaan tämä voi tapahtua niin, että joku osallistuneista tutustuu aineistosta tehtyyn tulkintaan ja kuvaukseen ja vahvistaa niiden totuudenmukaisuuden. (Kananen 2017, 72.) Kotirauhassa toteutettujen teemahaastatteluu-

jen aineistosta muodostetut tutkimustulokset esiteltiin haastatteluihin osallistuneille työntekijöille. Heillä oli mahdollisuus kommentoida aineistosta muodostettuja tuloksia. Lisäksi tämän raportin ryhmähaastatteluja koskeva tulosluku annettiin luettavaksi ja kommentoitavaksi haastatteluihin osallistuneelle työntekijälle.

Luotettavuus ja rehellisyys on toteutettu tässä kehittämishankkeessa huolellisella ja avoimella työskentelyllä. Rehellisyyttä toteutettiin raportin kirjoittamisen eri vaiheissa, saadun aineiston käsittelyssä, saatujen tulosten tulkitsemisessä ja esittämisessä sekä on vältetty suoria lainauksia tai toisten tutkijoiden vähättelyä. Näiden lisäksi hankkeen toteuttajat ovat olleet kriittisiä omaa toimintaa kohtaan sekä perustelleet oman tekemisen ja siihen liittyvät valinnat. Myöskin tutkimusaineiston hankintaan liittyvät tilanteet, paikat ja osallistujat on kuvattu mahdollisimman avoimesti ja huolellisesti. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta lisätään tutkimusprosessin eri vaiheiden tarkalla kuvaamisella. (Ojasalo ym. 2014, 49; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 227.)

9.2 Kehittämishankkeen arviointi

Tutkimuksellisen kehittämistoiminnan määränäänä on työskentelytapojen sekä ilmiöiden tulkitseminen. Usein se liittyy jonkin tahon mielenkiintoon ja muutokseen haluun. Kehittämishanketta, jossa huomioidaan asiantuntijoiden sekä kehitettävän kohteen jäsenten määrittämät ongelmat sekä niiden ratkaisut, kutsutaan vastavuoroiseksi lähestymistavaksi. Vastavuoroisessa lähestymistavassa tutkijat ja yhteisö tunnistavat ongelman, sen taustalla olevat tekijät sekä ratkaisuun vaadittavat toimenpiteet. (Toikko & Rantanen 2009, 44-46.) Tämän tutkimuksellisen kehittämishankkeen käynnistymisen merkittävänä tekijänä oli Heinolan kaupungin sosiaalipalvelujohtajan ehdotus siitä, että Kotirauhassa laadittaisiin kuvaus lastensuojelullisen perhekuntoutuksen palvelusisällöstä. Heinolan kaupunki on myös Kotirauhan yhteistyökumppani ja palvelun ostaja. Perhekuntoutuspalvelun suunnittelun kannalta pidettiin tärkeänä huomioida myös yhteistyökumppaneiden ajatuksia ja kokemuksia liittyen palvelun sisältöjen kehittämiseen. Kehittämistoimintaan liittyvä yhteiskunnallinen suhde on merkittävä tekijä erityisesti hyvinvointipalvelujen kehittämistoiminnassa. Käsittelemällä yhteiskuntasuhdetta tuodaan esiin yhteiskunnan rakenteisiin ja toimintatapoihin liittyvät tavat. (Toikko & Rantanen 2009, 47.)

Tässä tutkimuksellisessa kehittämishankkeessa luotiin Kotirauhaan perhekuntoutusmalli ja kehitettiin Kotirauhassa toteutettavaa perhetyötä. Siten kehittämishankkeelle asetetut tavoite ja tarkoitus saavutettiin. Tutkimuksellinen osuus toteutettiin laadullisen tutkimuksen keinoilla ja niiden avulla muodostettiin syvälinen ymmärrys kehittämisen kohteena olevasta ilmiöstä. Kotirauhan perhekuntoutuspalvelumalli luotiin perustuen lastensuojelun

perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeisiin sisältöelementteihin. Niihin sisältyi kehittämissankkeen aloituksen aikaan ajantasaisin ja -kohtaisin lastensuojelun perhetyöhön ja perhekuntoutukseen liittyvä tieto. Sisältöelementit oli myös luotu ajatellen sitä, että niitä voidaan käyttää toiminnan ja palvelun kehittämiseen. Perhekuntoutuksen ja perhetyön sisältöelementit ovat osa lastensuojeluun liittyvää Lapsi- ja perhepalveluiden kehittämissohjelmaa. Kehittämissohjelma sisältyi Sipilän hallituksen (2015-2019) kärkihankkeisiin, joiden tavoitteena oli saatavien palvelujen oikea-aikaisuus ja kustannusten sekä lasten huostaottojen väheneminen. (Lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelma 2015.)

Kehittämissankkeen toteuttamisen kannalta on kriittisesti huomioitava myös sitä puolta, miten tuo vahva sitoutuminen lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeisiin sisältöelementteihin on estänyt tai rajoittanut tämän kehittämissankkeen toteuttajien innovatiivisuutta suhteessa työskentelyyn ja pohdintoihin? Kehittämissankkeen toteuttamisessa haluttiin kuitenkin olla uskollisia Lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelmaan sisältyville perhekuntoutuksen sisältöelementeille.

Kehittämissankkeen menetelmälliseksi lähestymistavaksi valittiin kehittämistutkimus, sillä tavoitteena oli luoda käytännössä toimiva perhekuntoutuspalvelumalli. Vaihtoehtoiseksi lähestymistavaksi ajateltiin toimintatutkimusta. Kananen (2012) toteaa, että ero kehittämistutkimuksen ja toimintatutkimuksen välillä on pieni. Toimintatutkimuksessa tutkija on itse mukana kehittämiskohteen toiminnassa ja muutoksessa, kun taas kehittämistutkimuksessa tutkijan mukana oloa ei edellytetä. Toimintatutkimus soveltuu parhaiten ryhmän toiminnan kehittämiseen, mutta kehittämistutkimus etenkin ei-sosiaalisten ilmiöiden, kuten tuotteen, palvelun, prosessin tai toiminnon kehittämiseen. (Kananen 2012, 41-42.) Koska tämän hankkeen kehittäjistä vain toinen on mukana Kotirauhan toiminnassa, valikoitui tämän hankkeen lähestymistavaksi kehittämistutkimus.

Kotirauhan perhekuntoutusmalli sisältää työntekijöiden kokemuksellista tietoa siitä, millaista on siellä toteutettava lastensuojelun perhetyö. Tutkimus toteutettiin teemahaastattelulla Kotirauhan työntekijöitä. Kehittämistyö toteutettiin yhdessä henkilökunnan kanssa, sillä palvelun suunnittelussa haluttiin hyödyntää organisaation olemassa olevaa perhetyön tuntemusta ja osaamista. Kotirauhan työntekijöitä haastateltiin ryhmänä kolmella eri tapaamiskerralla keskustelujen keskittyessä kulloisenkin kerran etukäteen määriteltyihin teemoihin. Ryhmähaastattelulla on mahdollista kerätä moniääninen tutkimusaineisto, kun tutkittavat muodostavat yhteistä ymmärrystä omista kokemuksistaan ja käsityksistään. Haastattelijan rooli on johdatella keskustelua, mutta antaa paljon tilaa ryhmän vuorovaikutukselle. Haastatteluaineiston laatuun voivat vaikuttaa ryhmän dynamiikkaan liittyvät teki-

jät. Haastattelijan tulee reagoida esimerkiksi liialliseen dominointiin, varovaisuuteen, rönsyilyyn tai aiheesta harhautumiseen. Aineiston monipuolisuutta voivat kaventaa myös haastateltavien voimakkaat mielipiteet tai erimielisyyksiä aiheuttavat eturistiriidat. Haastateltavat saattavat ilmaista erimielisyytensä epäsuoralla sanallisella viestinnällä, sanattomalla viestinnällä tai huumorin varjolla. (Pietilä 2017, 113-115) Tutkimuksen toteuttajat huolehtivat siitä, että kaikilla ryhmähaastatteluun osallistujilla oli yhtäläiset mahdollisuudet osallistua keskusteluun. Osallistujat huolehtivat myös keskinäisesti siitä, että keskustelun harhautuessa aiheesta, palattiin pian takaisin käsiteltävänä oleviin teemahaastattelukysymyksiin. Haastattelun aiheisiin liittyviä erimielisyyksiä ei havaittu työskentelyn aikana eikä niitä tullut esiin myöskään äänitetyn aineiston litteroinnissa.

Kotirauhan työntekijöiden kokemuksellisten mielipiteiden ja ajatusten lisäksi kartoitettiin Heinolan kaupungin lapsiperheiden sosiaalipalvelujen perheohjaajien kokemuksia ja näkemyksiä sähköpostikyselyn avulla. Ohjaajille suunnatun sähköpostikyselyn toteuttamiseen haettiin tutkimuslupa Heinolan kaupungin sosiaali- ja terveysjohtajalta. Tutkimusmenetelmän käyttökelpoisuus määräytyy tutkimuksen tavoitteen tai tutkimusongelman mukaan. Tutkija toimii sen mukaan, mikä menetelmä sopii parhaiten hänen tutkimuksensa tavoitteiden saavuttamiseen. Mikään tietty menetelmä ei ole itsessään ylivertainen tai huono. (Leinonen, Otonkorpi-Lehtoranta & Heiskanen 2017, 89.) Kehittämishankkeen edetessä sähköpostikysely valittiin toiseksi aineistonkeruumenetelmäksi. Sen avulla kerätty aineisto todettiin luotettavaksi, sillä vastaajat olivat tunnistettavissa. He vastasivat kyselyyn vapaaehtoisesti ja heidän tiedettiin osaavan ilmaista itseään tarkoittamallaan tavalla kirjallisesti. Sähköpostikyselyllä kerätty aineisto oli riittävän laadukas kehittämishankkeen tavoitteeseen nähden, sillä vastaajat olivat ilmaisussaan runsassanaisia. Vastauksiin oli myös mahdollista tehdä tarkentavia kysymyksiä, jolloin väärinkäsitysten mahdollisuus minimoitiin ja ilmaisujen sanamuotoja voitiin tarvittaessa selventää. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 95.)

Tämä kehittämishanke toteutettiin vastaamaan Heinolan kaupungissa esiintyvää paikallista perheiden tuen ja ohjauksen tarvetta. Kotirauhassa toteutettava perhekuntoutus palvellee erityisesti heinolalaisten perheiden tuen tarpeita, jolloin perheiden ei tarvitse siirtyä kuntoutusjakson ajaksi pois omalta asuinseudultaan. Kuntoutusjakson aikana muodostuneet palvelupolut ja hoitoon liittyvät tahot voivat toimia jatkumollisina palvelumuotoina perheen jatkaessa itsenäistä elämää kuntoutusjakson päättymisen jälkeen. Päijät-Häme lukeutuu niihin neljään maakuntaan, joissa oli vuonna 2018 eniten lapsia huostassa suhteutettuna väestömäärään (Terveysten ja hyvinvoinninlaitos 2019b, 7). Tässä kehittämis-

hankkeessa luotu Lastenkoti Kotirauhan perhekuntoutuspalvelumalli on lisäksi niihin perheille tarjottaviin tuen muotoihin, joilla voidaan välttää lasten huostaanottojen tarvetta Heinolassa ja myös koko Päijät-Hämeen alueella.

Lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeisten sisältöelementtien käyttäminen tämän kehittämishankkeen viitekehystenä luo yhtenäisyyttä Kotirauhan perhekuntoutuspalvelun ja niiden lastensuojelun perhetyön toimijoiden välille, jotka käyttävät samaa viitekehystä. Sen lisäksi, että se lisää palveluiden sisältöjen kuvausten samantapaisuutta, se myös vähentää aukkoja ja päällekkäisyyksiä alueellisten palveluiden suunnittelussa ja toteuttamisessa. Siten se myös selkeyttää saman asiakasperheen kanssa toimivien rooleja ja työnjakoa. (Alatalo ym. 2017, 16.)

Lapsilähtöisyys ja osallistavan työskentelyn vahvistaminen ovat olleet lastensuojelun kehittämistyön tavoitteena erilaisissa valtakunnallisissa hankkeissa jo kahdella eri vuosikymmenellä. Lastensuojelua on kehitetty 2000-luvun puolella vuosina 2004-2007 toteutetussa kansallisessa lastensuojelun kehittämishankkeessa, 2008-2015 Kaste-ohjelmissa ja sen jälkeen LAPE-hankkeessa. Yksistään LAPE-hankkeeseen on kohdennettu sen toimintakautensa aikana kaikkiaan noin 40 miljoonaa euroa (Rousu 2018, 23-30). Sirkka Rousu kirjoittaa, että lastensuojeluun tarvitaan pitkäkestoinen kehittämissuunnitelma, jossa on riittävästi yhteiskunnallista voimaa todellisen muutoksen aikaansaamiseksi. Esimerkiksi kansallisen lastensuojelun kehittämissuunnitelman tuloksia hän pitää hyvänä, mutta toimintakulttuuriin muutokseen asti sen avulla ei päästy. Tarvetta olisi ollut pitkäkestoiselle, johdetulle ja resursoitulle jatkokehittämissuunnitelmalle. (Rousu 2018b, 67-68.) Tämän kehittämishankkeen aikana pohdittiin, missä määrin siinä hyödynnetty LAPE-hankkeen osana toteutettu lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen mallinnus on jalkautunut maakunnissa ja kunnissa tehtävään kehittämistyöhön. Mikäli useampi toimija käyttäisi sisältöelementtejä pohjana lastensuojelutyön toteuttamisessa, olisi yhteisen suunnitelmallisen ja tavoitteellisen työskentelyn rakentaminen jäsennellympää.

LAPE-hankkeeseen sisältynyttä lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen kehittämistyötä on vuoden 2018 tietojen mukaan tehty kahdessatoista maakunnassa. Päijät-Hämeen maakunta ei ole mukana niissä, mutta sen naapureista Kymenlaaksossa, Etelä-Savossa ja Pääkaupunkiseudulla on pilotoitu perhetyötä tai perhekuntoutusta. Näistä Kymenlaaksoon on luotu yhteinen perhetyön viitekehys hyödyntäen samoja sisältöelementtejä, joita tässä kehittämishankkeessa on käytetty. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2018.) Tämän kehittämishankkeen aikana sen toteuttajien tietoon ei tullut muita Päijät-Hämeen alueella meneillään olevia lastensuojelun perhetyön tai perhekuntoutuksen aihepii-

riin liittyviä hankkeita, joissa olisi hyödynnetty samaa mallinnusta. LAPE-hankkeen loppuarvioinnissa todetaan, että sen osana tuotettuja selvityksiä ja mallinnuksia pidetään laajasti arvokkaina ja hyödyllisinä, vaikka maakunnallisten hankkeiden näkökulmasta niiden toimeenpanolle jäi liian lyhyt aika. Puutteeksi nähdään se, että valtakunnallisia linjauksia ei ole ollut tai ne viivästyivät, jolloin mallien jalkauttaminen osaksi maakunnallisia hankkeita oli vaikeaa. Mallinnusten jalkauttamiseen suunnattiin huomattavasti vähemmän resursseja, kuin niiden kehittämiseen. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos tuotti mallinnuksia ja selvityksiä tukimateriaaliksi maakunnallisiin hankkeisiin, mutta epäselväksi jäi voivatko mallinnukset ohjata hankkeita maakuntatasolla. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019c, 26-29.) Tämän kehittämishankkeen aikataulun kannalta lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen mallinnus julkaistiin juuri sopivaan aikaan, jolloin sen suunnittelussa ja toteutuksessa päästiin hyödyntämään aihepiirin ajantasaisinta kehittämistietoa.

9.3 Hyödynnettävyys ja jatkokehittäminen

Koska hankkeessa kehitettiin Lastenkoti Kotirauhassa toteutettavaa perhekuntoutusmallia, ei tässä hankkeessa tavoiteltu tieteellistä yleistettävyyttä. Kehittämistutkimus ei pyri yleistämään, vaan sen tuloksena saavutettu muutos koskee vain kehittämisen kohteena ollutta ilmiötä. Samanlainen muutosprosessi on mahdollista toteuttaa toisessa vastaavallisessa ympäristössä, mutta tulos on aina erilainen. (Kananen 2012, 42-43.) Tässä kehittämishankkeessa saadut tulokset eivät ole toistettavissa täysin samankaltaisina, sillä tuloksiin vaikuttivat hankkeen toteuttajien tulkinnat. Tulkintojen tekemiseen vaikuttivat kehittämishankkeen toteuttajien pitkät kokemukset vaativasta lastensuojelun sijaishuollossa toteutettavasta työstä sekä monipuoliset opinnot ja tiedot liittyen sosiaalialaan. Usein kehittämistutkimuksessa rikotaan myös saatujen tulosten pysyvyyden sääntöä. Laadullisen tutkimuksen keinoin saadut tulokset eivät ole pysyviä. Tässä kehittämistutkimuksessa toteutettiin tämän hetkisten sosiaalipalveluiden sekä ajantasaisten lainsäädäntöjen mukainen työskentelymalli Kotirauhan perhekuntoutukseen. (Kananen 2012, 184.)

Kehittämishankkeen toteuttaminen johtaa usein uuteen kehittelyyn. Tämän kehittämishankkeen aikana nousi esiin sijaishuollon perhetyön tarve. Heinolan kaupungin lapsiperheiden sosiaalipalvelun ohjaajille tehdyn sähköpostikyselyn vastausten perusteella sijaishuollossa tehtävälle perhetyölle on kysyntää. Vähimmäisajatuksena kodin ulkopuolelle tehtävälle sijoitukselle on lapsen läheissuhteiden säilyminen ja tukeminen. Sijoitetun lapsen kotilomien ja kotona olemisen harjoittelun tukemiselle on selkeä tarve, johon sijaishuoltoapaikkojen toivotaan vastaavan. Sijaishuoltoapaikan tulee myös tarjota kotiin vietävää perhetyötä, jonka avulla vahvistetaan lapsen ja vanhempien välistä suhdetta ja yhteistä

arkea. Tämän kehittämishankkeen tuloksena syntynyt Kotirauhan perhekuntoutusmalli sisältää työntekijöiden kokemuksellisen tiedon myötä myös Kotirauhassa tehtävän lastensuojelutyön toiminta-ajatuksen ja arvot. Tuloksia voidaan kehittämishankkeen toteuttajien mielestä hyödyntää Kotirauhaan sijoitettujen lasten perheille tarkoitetun perhetyön suunnittelussa, koska niiden ytimenä ovat lapsikeskeinen suojeleminen ja kokonaisvaltainen kuntoutus. Tällaisessa kehittämistyössä asiakaskehittäjien mukaan saaminen on todennäköisempää, kuin tässä kehittämishankkeessa.

Sähköpostikyselyn vastauksista ilmeni myös se, että Heinolan kaupunki tarvitsee ja ostaa yksityisten palveluntuottajien perhekuntoutuspalveluita. Vastauksissa mainitut esimerkit yhteistyökumppaneina toimivista palveluntuottajista järjestävät lastensuojelun asiakasperheiden koteihin jalkautuvaa perhekuntoutusta. Tässä kehittämishankkeessa keskityttiin Kotirauhan tiloissa toteutettavan perhekuntoutuspalvelun mallintamiseen, mutta sen toteuttajien mielestä tutkimustuloksia ja perhekuntoutusmallia voidaan hyödyntää sellaiseen myös jalkautuvan perhekuntoutuksen kehittämiseen.

LÄHTEET

Aaltio, E. 2016. Lastensuojelun strukturoitujen alkuarviointivälineiden arviointikohteet ja teoriapohja. Teoksessa Petrelius, P., Tulensalo, H. Jaakola, A-M. & Hietämäki, J. (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpäperi 33/2016. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 157-185.

Aaltonen, P. 2010. Voimaannuttava yhdessäolo – lastensuojelun asiakasperheen ajatuksia. Teoksessa Törrönen, M. & Pärnä, K. (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 225-234.

Alatalo, M., Lappi, K. & Petrelius, P. 2017. Lapsikeskeinen suojele ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa. Kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä. Työpäperi 21/2017. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Eronen, T. & Laakso, R. 2016. Lastensuojelun laitoshoidon kasvatukselliset ja kuntouttavat orientaatiot ja niiden vaikuttavuus. Tutkimuskatsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010-2016. Työpäperi 44/2016. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Ervast, S-A. & Tulensalo, H. 2006. Sosiaalityötä lapsen kanssa – Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämistä. Helsinki: SOCCA:n ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 8/2006.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Flöjt, A. 2000. Tunnetko olevasi osallinen eli mitä osallisuus on? Jyväskylän yliopisto, Liikunnan sosiaalitieteiden laitos [viitattu 28.5.2019]. Saatavissa: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/flojt_anu.pdf

Grönroos, S. & Reinikka, L. 2015. Kuntouttavan perhetyön malli Heinolan kaupungin lastensuojelutyöhön. Lahden ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysala. Opinnäytetyö YAMK.

HE 164/2014. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140164>

Heino, T. 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämissuositukset. Selvitys Lastensuojelun kehittämissuosituksille. Työpapereita 9/2008. Helsinki: Stakes.

Helminen, J. 2013. Päämääränä sosiaalialan ammattilaisuus. Sosiaaliohjaajien näkemyksiä ammattialasta. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 127. Rovaniemi: Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Akateeminen väitöskirja.

Hiekkavuo, A. 2017. Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2016. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 4/2017. Helsinki: Kuusikko-työryhmä.

Hietämäki, J. 2015. Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 529. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Akateeminen väitöskirja.

Hiitola, J. 2015. Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa. Tampereen yliopisto, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Akateeminen väitöskirja.

Hiltunen, M. 2018. Vuorovaikutus ja sille annetut merkitykset sosiaaliohjauksen asiakastyössä. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Helsinki: Diakoniamattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö YAMK.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Horwath, J. & Tarr, S. 2015. Child Visibility in Cases of Chronic Neglect. Implications for Social Work Practice. British Journal of Social Work 2015, Vol. 45/5, 1379-1394.

Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2013. Lapset lastensuojelun osallisena. Teoksessa: Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden ja Hyvinvoinninlaitos. Saatavissa: <http://www.julkari.fi/handle/10024/104421>

Hovi-Pulsa, R. 2011. Arkilähtöinen perhetyö, strukturoitua avoimuutta. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden laitos. Lisensiaatti-tutkimus.

- Hovi-Ukkonen, E. 2011. Lastenkoti Kotirauhan laatukäsikirja. Lahden ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysala. Opinnäytetyö YAMK.
- Huotari, P. 2014. Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö kehittämässä sosiaali- ja terveysalaa. Opinnäytetyö tutkimuksellisenä kehittämishankkeena. Teoksessa: Huotari, P. & Kivi, J. Näkökulmia sosiaali- ja terveysalan kehittämiseen. Sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen koulutuksen opinnäytetyö tutkimuksellisenä kehittämishankkeena (ylempi ammattikorkeakoulututkinto). Lahden ammattikorkeakoulun julkaisu. Sarja C Artikkelikokoelmat, raportit ja muut julkaisut, osa 169. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu.
- Hämeen-Anttila, L. 2017. Lasten ja perheiden sosiaalipalvelut. Teoksessa Kananoja, A., Lähteinen, M. & Marjamäki, P. (toim.) Sosiaalityön käsikirja. 4. Uudistettu laitos. Helsinki: Tietosanoma, 216-246.
- Isoherranen, K. 2012. Uhka vai mahdollisuus – moniammatillista yhteistyötä kehittämässä. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:18. Sosiaalipsykologia. Helsingin yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos. Akateeminen Väitöskirja
- Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2012. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. 2. Uudistettu painos. Helsinki: Edita.
- Kallinen, K., Laitinen, M., Lantela, L., Leinonen, J., Nikupeteri, A., Nurmi, H. & Turunen, T. 2018. Lasten, nuorten ja perheiden osallisuus monitoimijaisen yhteistyön mahdollisuuksina ja haasteina. Teoksessa: Petrelius, P. & Eriksson, P. Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Työpaperi 32/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, 14-23.
- Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 134. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 202. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kananen, J. 2017. Kehittämistutkimus interventiotutkimuksen muotona. Opas opinnäytetyön ja pro gradun kirjoittajalle. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 232. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

- Kemp, S.P., Marcenko, M.O., Hoagwood, K. & Vesneski, W. 2009. Engaging Parents in Child Welfare Services: Bridging Family Needs and Child Welfare Mandates. *Child Welfare* 2009: Vol.88(1), 101-126.
- Kiiskinen, P. (Toim.) 2013. SILTA-malli päihinänkuoressa. Teoksessa *Iskä, äiskä, omahoitsu ja mä SILTAA rakentamassa*. Käsikirja sijaishuollon ammattilaisille. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 18. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry, 5-6.
- Krok, S. 2009. Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Yksinhuoltajia marginaalissa. Tampereen yliopisto, Sosiaalityön tutkimuksen laitos. Akateeminen väitöskirja.
- Laakso, R. 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityössä. Tampereen yliopisto, Sosiaalityön tutkimuksen laitos. Akateeminen väitöskirja.
- Lahtinen, P., Männistö, L. & Raivio, M. 2017. Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Työpaperi 7/2017. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Lamberg, M. 2018. Kohtaava osallisuus ja osallistava lastensuojelutyö. Teoksessa: *Suudenlahti, J. & Uusitalo, I. Tulevaisuuden lastensuojelu*. Suomen Psykologinen Instituuttiyhdistys ry, 87-103.
- LAMK: 2018. Opinnäytetyön ohje ylempi AMK-tutkinto [viitattu 11.9.2018]. Saatavissa Lahden ammattikorkeakoulun sisäisiltä Reppu-sivuilta: http://reppu.lamk.fi/pluginfile.php/905167/mod_resource/content/2/YAMK_opinnaytetyo_ohje_21092017.pdf
- Lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelma. 2015. Hallituksen kärkihanke. Hankesuunnitelma. Sosiaali- ja Terveysministeriö. Saatavissa: <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=Lapsi+ja+perhepalveluiden+muutosohjelma>
- Lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelma. 2019. Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavissa: <https://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut>
- Lastenkoti Kotirauhan laatukäsikirja 2009.
- Lastensuojelu 2018. Tilastoraportti SVT: 23/2019. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019060418326>
- Lastensuojelulaki 417/2007.
- Leinonen, M., Otonkorpi-Lehtoranta, K. & Heiskanen, T. 2017. Kyselyhaastattelu. Teoksessa *Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvoori, J. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 87-110.

Lähteinen, M. & Kaikko, K. 2016. Järjestöt ja yksityiset sosiaalipalvelujen tuottajina. Teoksessa Kananoja, A., Lähteinen, M. & Marjamäki, P. (toim.) Sosiaalityön käsikirja. 4. Uudistettu painos. Helsinki: Tietosanoma, 380-403.

Mauno, R. 2018. ”Tutkitaan yhdessä mikä oikeasti auttaa” – kokemuksia perhetyön kehittämisestä yhdessä asiakaskehittäjien kanssa Kouvolassa. Teoksessa: uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Työpaperi 32/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 65-74.

Mehtonen, T. 2011. Sosiaalisen vahvistamisen osaaminen. Teoksessa: Lundholm, P. & Herranen, J. Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Helsinki: Humanistinen korkeakoulu, 13-29.

Mykkänen, J. 2010. Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 382. Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteen tiedekunta. Akateeminen väitöskirja.

Myllylahti, R. 2016. Taitavat työssään. Perheohjaajien ammatillisen osaamisen kartoitus ja kehittäminen. Kouvolan ammattikorkeakoulu, Sosiaaliala. Opinnäytetyö YAMK.

Myllymäki, E. 2018. Miten perhetyö uudistuu – vahvan perhetyön malli tulevaisuuden visiona. Teoksessa: Petrelius, P. & Eriksson, P. (toim.) Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Työpaperi 32/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 169-179.

Myllyniemi, S. 2014. Johdanto. Teoksessa: Myllyniemi, S. Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013. Helsinki: Hakapaino, 5-8.

Myllyniemi, S. 2016. Teoksessa Myllyniemi, S. (toim.) Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto sekä Opetus- ja kulttuuriministeriö, 17-31.

Mäkiranta, T. 2008. Elämänhallinta sosiaalipedagogisena käsitteenä. Tampere: Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Nivala, E. 2010. Osallistuminen sosiaalipedagogisen toiminnan periaatteena. Teoksessa: Teoksessa Hämäläinen, J.(toim.) Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2010, vol. 11. Kuopio: Suomen sosiaalipedagoginen seura ry, 111-122.

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät – Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

- Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensi- ja turvakotien liiton Raportti 7. Helsinki: Ensi ja turvakotien liitto ry.
- Pekkarinen, E. 2016. Arjen ja elämänhallinnan ongelmat lapsuudenperheessä – lastensuojelun näkökulma. Teoksessa Myllyniemi, S. (toim.) Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto sekä Opetus- ja kulttuuriministeriö, 163- 179.
- Petreljus, P & Eriksson, P. 2018. Johdanto. Teoksessa: Petreljus, P. & Eriksson, P. Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Työpaperi 32/2018. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 3-8.
- Petreljus, P., Tulensalo, H., Jaakola, A-M. & Hietamäki, J. 2016. Kohti lapsikeskeistä ja kokonaisvaltaista lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointia. Teoksessa Petreljus, P., Tulensalo, H., Jaakola, A-M. & Hietamäki, J. (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpaperi 33/2016. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 5-27.
- Pietilä, I. 2017. Ryhmäkeskustelu. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvaara, J. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 111-130.
- Pohjolainen, A. 2019. Julkista lastensuojelun perhetyötä yksityiskodissa. JYU DISSERTATIONS 51. Jyväskylän yliopisto, humanistisyyhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Akateeminen väitöskirja.
- Puusa, A. 2001. Haastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä. Teoksessa: Puusa, A. & Juuti, P. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimustavan valintaan. Vantaa: HansaBook, 73-101.
- Puusa, A. & Juuti, P. 2001. Laadullisen lähestymistavan yleistymisen kulttuurinäkökulman myötä. Teoksessa: Puusa, A. & Juuti, P. Menetelmäviidakon raivaajat: Perusteita laadullisen tutkimustavan valintaan. Vantaa: HansaBook, 31-46, 47-72.
- Pärnä, K. 2010. Perhekuntoutus lasten ja perheiden palveluna. Teoksessa Törrönen, M. & Pärnä, K. (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 41-50.
- Ranne, K. 2005. Sosiaalipedagogiikka koulutuksessa ja työelämän kehittämisessä. Teoksessa: Ranne, K., Sankari, A., Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. 2005. Sosiaalipedagoginen ammatillisuus – Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu, 14-19.

- Ranta, J. & Kuula-Luumi, A. 2017. Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvuori, J. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 413-426.
- Rousu, S. 2018. Lastensuojelun lainsäädäntö. Teoksessa Pätäri, T. & Ylikännö, M. (toim.) Tahto tehdä toisin. Uusia toimintatapoja lastensuojeluun. Helsinki: Tietosanoma, 17-31.
- Rousu, S. 2018b. Mitä voisi olla uusi lastensuojelu? Teoksessa Pätäri, T. & Ylikännö, M. (toim.) Tahto tehdä toisin. Uusia toimintatapoja lastensuojeluun. Helsinki: Tietosanoma, 67-70.
- Räty, T. 2015. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. 3. Uudistettu painos. Helsinki: Edita.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [viitattu 9.2.2019]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavissa: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>
- Sarja, A. 2011. Jaettu asiantuntijuus vuorovaikutustyössä. KT, Dosentti, erityistutkija. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Sekki, S. 2018. Arki perhetyön kohteena. Tutkimus uuden työtavan kokeilusta Arki haltuun -hankkeessa. Helsingin yliopisto, Kasvatustieteellinen tiedelaitos. Akateeminen väitöskirja.
- Shier, H. 2001. Pathways to participation: Openings, Opportunities and Obligations. Julkaisussa Children & Society vol. 15(2). Iso-Britannia, 107-117.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014
- Sosiaalipedagogiikka. 2019. Suomen sosiaalipedagoginen seura ry [viitattu 10.2.2019]. Saatavissa: <http://www.sosiaalipedagogiikka.fi/>
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2019. Tiedote 24.10.2019. Lapsi- ja perhepalvelujen kehittäminen jatkuu. Saatavissa: https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/lapsi-ja-perhepalvelujen-kehittaminen-jatkuu
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2019b. Lape-kärkihankkeen arviointi. Loppuraportti 3.8.2019 [viitattu 30.10.2019]. Saatavissa: https://stm.fi/documents/1271139/13111556/Loppuraportti+LAPE_arviointi+8.3.2019_final.pdf/3efbd6b7-c22f-ef66-b412-4b3b521d9512/Loppuraportti+LAPE_arviointi+8.3.2019_final.pdf
- Sudenlahti, J. 2018. Mitä ihmettä mielle tapahtui? Teoksessa: Sudenlahti, J. & Uusitalo, I. Tulevaisuuden lastensuojelu. Suomen Psykologinen Instituuttiyhdistys ry, 49- 85

Suomen Kuntaliitto 2019. Sote-hankintamenettely [viitattu 4.2.2019]. Saatavissa: <https://www.hankinnat.fi/sote-hankinta/sote-hankintamenettely>

Särkelä- Kukko, M. 2014. Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Teoksessa: Jäm- sen, A. & Pyykkönen, A. (toim.) oSallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdis- tys ry, 34-49.

Säätiön hyvä hallinto 2015. Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta – Delegationen för stiftelser och fonder [viitattu 10.3.2019]. Saatavissa: https://www.saatiopalvelu.fi/me- dia/srnk_saatioiden-hyva-hallinto_18.5.2015.pdf

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018. Yhteenvetoa perhetyön ja perhekuntoutuksen pilot- tikuvauksista. Lastensuojelun kehittäjäverkosto. Avohuollon iltapäivä 7.3.2018 [viitattu 30.10.2019]. Saatavissa: <https://www.innokyla.fi/documents/6441327/8d37ef87-94a4-4dc3-8924-6d893bd98739>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019a. Työpajaprosessit 2016 [viitattu 1.5.2019] Saata- vissa: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalve- luiden-muutosohjelma-lape-/erityis-ja-vaativan-tason-palvelut/tyopajaprosessit-2016>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. 2019b. Lastensuojelu. Tilastoraportti 23/2019. Saata- vissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019060418326>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019c. Erityis- ja vaativan tason palvelujen työpajat [vii- tatttu 1.5.2019] Saatavissa: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hank- keet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/lape-tyopajat/erityis-ja-vaativan-ta- son-palvelujen-tyopajat>

Toikko, T. & Rantanen, R. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittä- misprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. 3. korjattu painos. Tampere: Tampere University Press ja tekijät.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Uusilahti, I. 2018. Lastensuojelun vaativat tilanteet työssäoppimistilanteina ja tiedon tuot- tajina. Teoksessa: Sudenlahti, J.& Uusitalo, I. Tulevaisuuden lastensuojelu. Suomen Psy- kologinen Instituuttiyhdistys ry, 35-47.

Värri, V-M. 2004. Hyvä kasvatustilanne – kasvatustilanne hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Tampereen yliopisto, Matemaattisten tieteiden laitos. Akateeminen väitöskirja.

10 LIITTEET

LIITE 1 Teemahaastattelukysymyksiä Kotirauhaan

LIITE 2 Tuloste sisältöelementeistä

LIITE 3 Tiedote teemahaastattelusta

LIITE 4 Sähköpostikysely lapsiperheiden sosiaalipalvelujen ohjaajille

LIITE 5 Esimerkki sisällönanalyysistä

TEEMAHAASTATTELUKYSYMYKSIÄ KOTIRAUHAAN

1. TAPAAMINEN MAALISKUUSSA

TEEMA: LAPSIKESKEINEN SUOJELU JA KOKONAISVALTAINEN KUNTOUTUS

- a. Millaisilla työkäytännöillä huomioidaan lapsen osallisuus?
- b. Miten toteutetaan suoraa työskentelyä lapsen kanssa?
- c. Millaisella työskentelyllä tuetaan perheen keskinäisiä vuorovaikutussuhteita?
- d. Miten huomioidaan perheen arjen kokonaisuus?

2. TAPAAMINEN HUHTIKUUSSA

TEEMA: LAPSEN JA PERHEEN TILANTEEN JA TUEN TARPEIDEN ARVIOINTI, LÄHEISTEN, VERTAISTEN JA YHTEISÖN TUKI, HOITO

- a. Mitä asioita ja millaisin menetelmin perhekuntoutusjakson aikana arvioidaan?
- b. Miten arvioinnista tulee aidosti yhteistä työskentelyä?
- c. Mitä vertaistuen ja yhteisöllisen tuen mahdollisuuksia alueella on?
- d. Ketkä toimijat ovat hoidollisen kuntoutuksen yhteistyökumppanit?

3. TAPAAMINEN TOUKOKUUSSA

TEEMA: OHJAUS JA KONKREETTINEN APU

- a. Miten vanhemman ohjaustyöskentelyssä pidetään lapsen tarpeet keskiössä?
- b. Miten lapsen kanssa toteutetaan ohjaustyöskentelyä?
- c. Miten löydetään yhteinen ymmärrys arjen ja vanhemmuuden tehtävistä? Ketkä ne määrittävät?
- d. Miten konkreettista tukea annetaan niin, että perheenjäsenten toimijuuden tunne ja luottamus omiin arjen voimavaroihin vahvistuu?

LASTENSUOJELUN PERHETYÖN JA PERHEKUNTOUTUKSEN KESKEISET SISÄLTÖELEMENTIT:

(Alatalo, M., Lappi, K., & Petrelius, P. 2017. Lapsikeskeinen suojeleminen ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä)

TÄRKEIMMÄT, ENSISIJAISET, KAIKEN TYÖSKENTELYN LÄPÄISEVÄT ELEMENTIT:

LAPSIKESKEINEN SUOJELU

= tasapainoinen lapsen ja koko perheen kanssa työskentely, lapsen tarpeiden esiin tuominen ja sanoittaminen työskentelyn perustaksi

KOKONAISVALTAANEN KUNTOUTUS

= yksittäisen perheenjäsenen kuntoutumisen tarpeiden huomiointi, koko perheen toimijuuden tukeminen (vuorovaikutussuhteet, arkinen perhe-elämä, läheissuhteet)

MITTEN MUIDEN ELEMENTTIEN AVULLA VOIDAAN EDISTÄÄ LAPSEN, VANHEMPIEN JA KOKO PERHEEN TOIMIJUUDEN VAHVISTUMISTA JA KUNTOUTTAVAA TYÖSKENTELYÄ SEKÄ LAPSIKESKEISESSÄ SUOJELUSSA ONNISTUMISTA?

LAPSEN JA PERHEEN TILANTEEN JA TUEN TARPEIDEN ARVIOINTI

= mitä ja millä keinoin menetelmän avulla, aidoisti yhteinen arviointityöskentely

OHAUS

= millä keinoin ohjauksella voidaan tukea toimijuuden ja osallisuuden vahvistumista

KONKREETTINEN APU

= välittömään sosiaaliseen oppimiseen, keino mallintaa toimintaa

LÄHEISTEN, VERTAISTEN JA YHTEISÖN TUKEA

= suvun ja lähiverkoston huomiointi

HOTTO

= terveydenhuollon vastuuilla olevat palvelut

TIEDOTE TEEMAHAASTATTELUSTA

Tämä kehittämishanke liittyy YAMK-opintoihimme ja hankkeen tarkoituksena on kehittää Lastenkoti Kotirauhassa tehtävää perhetyötä. Kehittämishankkeen tavoitteena on luoda Lastenkoti Kotirauhaan perhekuntoutuspalvelumalli. Hanke toteutetaan yhteistyössä henkilökunnan kanssa, sillä perhekuntoutuspalvelun suunnittelussa halutaan hyödyntää organisaation olemassa oleva perhetyön tuntemus ja osaaminen.

Teemahaastattelujen tavoitteena on tuoda esiin kokemukselliset näkökulmat liittyen Kotirauhan perhetyöhön ja kehitettävään perhekuntoutuspalvelumalliin. Teemahaastattelut toteutetaan vuoden 2018 kevään aikana yhteensä kolme kertaa: Maalis-, huhti- ja toukuussa, kussakin yksi/kuukausi.

Tässä kehittämishankkeessa teemat muodostuvat Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaan liittyvästä lastensuojelun työpajatyöskentelyn mallinnusraportista. Kyseisen raportin nimi on: Lapsikeskeinen suojeleminen ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa. Kohti monitoimijaista, yhtenäistä perhetyötä.

Teemahaastattelu on yleisimmin käytetty laadullisen tutkimuksen tiedonkeruumenetelmä. Haastattelut voivat olla joko yksilö- tai ryhmämuotoisia. Tähän hankkeeseen on valittu ryhmämuotoinen haastattelu. Teemahaastattelu on keskustelutyypisessä etenevää yhteistä pohdintaa haastattelijoiden etukäteen määrittämisen teemojen ja avoimien kysymysten pohjalta.

Haastattelut tallennetaan digitaalisella nauhurilla, jolloin hankkeen vetäjät voivat keskittyä tehokkaammin keskusteluun. Myöhemmin haastattelut puretaan tekstimuotoon eli litteroidaan. Työskentelyn kaikissa vaiheissa huolehditaan hankkeeseen osallistuneiden haasteltavien henkilöllisyyksien salassa pysymisestä.

Kiitos osallistumisestasi!

Terveisin Lahden ammattikorkeakoulun YAMK opiskelijat

Marjo Kuisma (marjo.kuisma@sudent.lamk.fi)

Tanja Pekala (tanja.pekkala@student.lamk.fi)

SÄHKÖPOSTIKYSELY LAPSIPERHEIDEN SOSIAALIPALVELUJEN OHJAAJILLE

Hei,

Toteutamme lastensuojelun perhekuntoutukseen liittyvää kehittämishanketta Heinolassa Lastenkoti Kotirauhassa. Tavoitteenamme on luoda Kotirauhaan perhekuntoutuspalvelumalli, joka pohjautuu LAPE-hankeessa kehitettyihin lastensuojelun perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeisiin sisältöelementteihin (kuva alla). Samalla kehitämme Kotirauhassa tehtävää perhetyötä. Opiskelemme Lahden ammattikorkeakoulussa sosiaalialan ylempää ammattikorkeakoulututkintoa. Koulutusohjelmamme on lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen. Kehittämishanke on myös osa opintojamme ja haastattelun aineistoa analysoidaan sekä raportoidaan osana opinnäytetyötämme.

Hankkeen kannalta on tärkeää, että mukaan saadaan paikallisen lastensuojelun viranhaltijoiden näkemyksiä perhekuntoutuksen ja lastensuojelun perhetyön aihepiiriin liittyen. Haluamme lisätä tietoa lastensuojelun perhetyön toimintakäytännöistä sekä kartoittaa perhekuntoutuspalveluun liittyviä tarpeita. Toiveenamme on haastatella lastensuojelun perhetyön/perhekuntoutuksen aihepiiriin kanssa tekemisissä olevia työntekijöitä. Olemme hakeneet ja saaneet tutkimusluvan viime keväänä.

Lähetämme tämän viestin sinulle, koska olet melko hiljattain tehnyt kehittämistyötä lastensuojelun kuntouttavaan perhetyöhön liittyen ja käsittelemämme aihepiiri lienee sinulle tuttu. Olemme aiemmin viestitelleet sosiaalipalvelujen johtajan ja sosiaaliohjaajan kanssa, mutta toistaiseksi emme ole vielä haastatelleet ketään. Toivomme todella, että saisimme mahdollisuuden haastatella sinua esimerkiksi sähköpostitse, mikäli yksittäistä teemahaastattelua on vaikea järjestää.



Lähde: Alatalo, M., Lappi, K. & Petrelius, P. 2017. Lapsikeskeinen suojeleminen ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa. Kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä. Työpöytä 21/2017. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 14.

- Millaista perhetyötä ja millaisia palveluja Heinolan kaupunki järjestää lastensuojelun asiakasperheille?
- Millaisia toimintamenetelmiä lastensuojelun perhetyössä käytetään perheiden kanssa työskennellessä?
- Ketkä toimijat näette alueellisina yhteistyökumppaneina laaja-alaisen tuen tarpeessa olevien perheiden kuntoutuksessa?
- Millaiset seikat vaikuttavat perheelle tarjottavan tuen/palvelun muotoon?
- Missä määrin asiakas voi itse vaikuttaa palveluihinsa?
- Millaista tuen tarpeen arviointia tehdään lastensuojeluasiakkuuden aikana ja millaisia menetelmiä tai kriteereitä arvioinnissa käytetään?
- Millaisena näette perhekuntoutuspalveluiden tulevaisuuden tarpeen sosiaali- ja terveystieteiden uudistuessa?
- Millaista sijaishuollossa tehtävää lastensuojelun perhetyötä tarvitaan tulevaisuudessa?

Mitä ajattelet pyynnöstämme? Olisiko sinun mahdollista vastata kysymyksiimme?

Yhteistyöterveisin Lahden ammattikorkeakoulun sosionomi YAMK opiskelijat

Tanja Pekala (tanja.pekala@student.lamk.fi) ja

Marjo Kuisma (marjo.kuisma@student.lamk.fi)

ESIMERKKI SISÄLLÖNANALYYSISTA

PÄÄ- LUOK KA	ALKUPERÄINEN ILMAUS	PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA	YLÄ- LUOK KA
LAPSIKESKEINEN SUOJELU	<p>Ja kylhän meil kysytään siltä lapselta esimerkiks asiakassuunnitelmapalaverihin, että onko sulla semmosia asioita, joita sä haluat, että siellä puhutaan</p> <p>Ja kylhän me käydään keskustelua ja kuullaan sitä lasta, vaikka sen ajatukset saattas olla ihan utopistisia.</p> <p>Pystytkö sä itse puhumaan nämä asiat vai haluatko sä, että sun puolesta puhutaan tai autetaan tai sanotetaan, jos sä et itse pysty sitä sanomaan siellä</p> <p>Riippuen vähän suhteesta siihen lapseen, niin minä voisin hänen kauttaan puhua omia mielipiteitäni, sanottaa hänen juttuna</p> <p>Tai mä kysyn, että tuliks tässä nyt se asia, minkä sä haluat. Oliko tässä nyt ne asiat, mitä sä toivoit, että otetaan esiin.</p> <p>Se on meidän velvollisuus, meidän ammattitaitoo, et me pidetään huolta, et se lapsi on mukana siinä palaverissa ja se kuulee</p> <p>Sen on kyllä huomannu, että poissa silmistä, poissa mielestä. Et se lapsi pitää pitää kyllä hyvin tiiviisti mukana siinä.</p> <p>Et se laps on ihana ja sen kans tekeminen on mukavaa ja se kuuluu tähän arkeen nyt.</p>	<p>Lapselta kysytään ennen palaveria, mitä asioita hän haluaa siellä puhuttavan</p> <p>Lapsen kanssa keskustellaan</p> <p>Lapselta kysytään, haluaako hän tukea asian ilmaisuun</p> <p>Työntekijän on oltava tarkkana, että lapsi tulee aidosti kuulluksi, eikä työntekijä ilmaise omia mielipiteitään lapsen ajatuksina</p> <p>Työntekijä varmistaa lapselta, tulivatko hänen haluamansa asiat esiin</p> <p>Työntekijä varmistaa, että lapsi on mukana palaverissa</p> <p>Lapsi täytyy pitää tiiviisti mukana</p> <p>Lapsi kuuluu arkeen ja hänen kansaan tekeminen on mukavaa</p>	<p>Lapsen ajatusten ja toiveiden selvittäminen</p> <p>Lapsen näkökulmien esiintuominen</p> <p>Lapsilähtöinen toiminta ja tuen tarve</p> <p>Aidosti kuulluksi tuleminen</p> <p>Varmistaminen</p> <p>Lapsi kaiken toiminnan keskiössä</p>	LAPSEN OSALLISUUDEN VARMISTAMINEN

	<p>Se lähtökohta on tietysti ne lapset, jotka tulee. Mikä on se heidän tarve, mikä tälle jengille sopii</p> <p>Niin siis laps on, kun me aina puhutaan, se on meidän toiminnan siel keskellä.</p> <p>Se lapsihan on siin keskipisteessä</p> <p>No varmaan se ikä ja kehitystaso on tietysti aika pitkälle määräävä sen lapsen kans</p> <p>Eiks meil oo nykyään noissa yhteenvedoissakin lapsen omat näkemykset. Et se tavallaan myös täs tämmösessä virallisessa työskentelyssä, että paperinvaihdossa.</p> <p>Arjessahan tosi paljon mukautetaan lapsikohtaisesti</p>	<p>Lapsen henkilökohtaiset tarpeet ovat lähtökohta</p> <p>Lapsi keskipisteenä</p> <p>Lapsen ikä ja kehitystaso määrittävät</p> <p>Lapsen omat näkemykset näkyvät arjessa</p> <p>Arkea mukautetaan lapsikohtaisesti</p>	<p>Lapsen tarpeet</p> <p>Lapsi keskiössä</p> <p>Ikä ja kehitystaso</p> <p>Lapsi vaikuttajana</p> <p>Yksilöllinen arki</p>	<p>LAPSEN YKSILÖLLISET TARPEET KESKIÖSSÄ</p>
--	--	--	---	---